

MERRY CHRISTMAS

અંક ૯-૯

ભ્રમી

તંત્રી : ડૉ. એ. વી. પટેલ
સહતંત્રી : શ્રી એસ. એચ. પટેલ
શ્રી આર. કે. પટેલ

નવેમ્બર-ડીસેમ્બર ૨૦૦૮

GOOD BYE 2008

શિક્ષણનું ગુણવત્તાલક્ષી સર્વવ્યાપીકરણ એ જ આપણો સંકલ્પ

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન

સંતરામપુર જિ. પંચમહાલ

પ્રાથમિક શિક્ષણનું નવલું નજારણું

વર્ષ : ૨
સંક : ૮-૯

મેત્રી
આમંત્રિક

ભવે - કીલે -
૨૦૦૯

સંપાદન

તંત્રી શ્રી : મેત્રી / જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન, સંતરામપુર જી. પંચમહાલ

સંપાદક મંડળ

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન, સંતરામપુરનો પરિવાર

લેખકોને :.....

- શિક્ષકોને પ્રેરણાદાયી બને તેવા મૌલિક, સરળ ભાષામાં લખાયેલા અનુભવજન્ય, તલસ્પર્શી, અભ્યાસપૂર્ણ ટૂંકા, લેખો આવકાર્ય છે.
- લેખો હસ્તાક્ષરમાં સફેદ કાગળ ઉપર એક જ બાજુએ જોડણીની ભૂલો વગરના હોય તે ઈચ્છનીય છે.
- લેખ પાછા મોકલવામાં આવતા નથી.
- લેખ, પત્રવ્યવહાર અને સમાચાર મોકલવાનું સરનામું સિ. લે. ડૉ. એ. વી. પટેલ જિ.શિ. અને તા. ભવન સંતરામપુર, જિ. પંચમહાલ

સાંકળિયું

૧. પ્રસ્તાવના -	શ્રી આર. ડી. વણકર ૧
૨. તંત્રીસ્થાનેથી -	ડૉ. એ. વી. પટેલ ૨
૩. શિક્ષણ શબ્દનો દિવ્યાર્થ	ડૉ. એ. વી. પટેલ ૩
૪. પરિપત્ર	૪-૫
૫. ડાયટ સંતરામપુરનો	ડૉ. એ. વી. પટેલ ૬
૬. સ્કાઉટ-ગાઈડ ટ્રુપ	આર. એલ. વણકર ૨૦
૭. ક્રિયાત્મક કસોટી	ડૉ. એ. વી. પટેલ ૨૧
૮. આદર્શ શાળા	ડૉ. એ. વી. પટેલ ૨૫
૯. શિક્ષણ અંતરંગ	રામજીભાઈ વણકર ૩૦
૧૦. કન્યા કેળવણી	૩૧
૧૧. તરંગ ઉલ્લાસમય	૩૨
૧૨. નિરોગી બાળવર્ષ	ગઢવી લાલુભાઈ વાલાભાઈ ૩૫
૧૩. પરિવર્તન માટે	૨મેશકુમાર બી.ચોડાણ ૩૭
૧૪. આદર્શ બાળક	સતીષ પી. પ્રજાપતિ ૩૯
૧૫. ગણિત શિક્ષણ	હરીશ દરજી ૪૦
૧૬. બાલવાર્તાનું	શ્રી બિપીનચંદ્ર એચ. પટેલ ૪૨
૧૭. શ્રીમદ્ ગીતા	૪૩
૧૮. નાતાલ નવું	૪૫
૧૯. ચિંતનદીપ	શરદ એચ. પટેલ ૪૮

‘જેણે ભગવાનને ઓળખ્યો છે તેનામાં જૂઠ, ચોરી, આળસ એ કદી પણ નહિ આવે.’ જેણે ભગવાનને નથી ઓળખ્યો તેમની શાહુકારી તો જ્યાં સુધી જેલ છે ત્યાં સુધી જ; એનો ઉદ્યોગ પણ જ્યાં સુધી પારકે પૈસે રબર-ટાયરની ગાડીઓ દોડાવવાની નથી મળી ત્યાં સુધી જ. માટે ચોરી, આળસ વગેરે અટકાવવાનો ખરો ઉપાય જે સર્વ દેશમાં, સર્વ કાળમાં મનુષ્યની સર્વ અવસ્થાઓમાં કામ લાગે છે તે એ જ છે કે પ્રભુની ઓળખ કરવી. અને પ્રભુની જેને ખરી ઓળખ થઈ હશે તે સારી રીતે જાણશે જ કે પ્રભુ મારી અને આ દુનિયાની બહાર નથી, આખા વિશ્વનો એ જ અંતર્યામી છે, અને તેથી એનું સ્મરણ અર્થાત્ ધર્મ એ પણ દુનિયાના સઘળા વ્યવહારનો - અર્થનો અને કામનો અંતર્યામી થવો ઘટે છે; એટલે કે અર્થ અને કામનો એ દાસ નથી, પણ અર્થ અને કામ ઉપર અમલ ભોગવી અર્થ અને કામને પોતાના કાર્યમાં પ્રેરે છે. ધર્મનું આ જીવન અત્યામિત્વ જેના જાણવામાં નથી તેઓ ધર્મને પોતાની દુનિયાદારીના વેભવનું સાધન બનાવવા ઈચ્છે છે ! જે ધર્મ પેસો આપે, સર્વ પ્રકારનું સુખ આપે એ જ ધર્મ ખરો ! એક જણે જરા ચિડાઈએ કહ્યું છે તેમ, "Men do not worship God; they use Him" જૂના વખતમાં અમારી જ્ઞાતિના એક અમલદાર વિષે કહેવાય છે કે (આશા છે એ વાત કલ્પિત હશે) તેઓ નિત્ય દેવનું પૂજન કરતા, અને પૂજન કરતી વખતે બોલતા નહિ, માત્ર સંજ્ઞાથી જ વાત કરતા હતા. તેવામાં કારકુને આવીને પૂછ્યું કે, અમુક ગુનેગારને શી શિક્ષા કરવી ? પેલા અમલદારે લાલજીને પોતાના જનોઈથી વીંટીને ટાંગ્યા, અને આયમની વતી ફટકા મારી બતાવ્યા ! અરે દુષ્ટ ! તને ખબર નથી કે પ્રેમાળ માતાનાં દામણાંથી પણ પૂરેપૂરો બંધાયો નથી તે તારા સૂતરના તાંતણાથી બંધાવાનો હતો ?

પ્રસ્તાવના

વંદનીય સારસ્વતો,

અસ્ત પામતા સૂર્યને એક ટમટમતા દીપકે કહ્યું- ભગવાન, આપ સહર્ષ પધારો, આપની ગેરહાજરીમાં ભલે થોડોક પણ પ્રકાશ આપીને અંધકારને મિટાવી દેવાનો હું પૂરેપૂરો પ્રયાસ કરીશ નાનકડા દીવડાનું આવું અડગ મનોબળ જોઈ સૂર્ય ભગવાને તેને તેમની ગેરહાજરીમાં પ્રકાશવાની મંજૂરી આપી. દીપક આજે પોતે બનીને રાત્રિના તિમિરને દૂર કરવા શક્યતઃ પ્રયાસ કરતો આપણે જોઈએ છીએ. તમે પણ શું દીપક ન બની શકો ?

જે વ્યક્તિ કાર્યબાની જેમ પોતાનાં અંગો સમેટીને બેસી રહે છે, તેને ભાગ્ય પણ કદી સાથ આપતું નથી. વનરાજા મુખમાં ક્ષુદ્રાટાણે શિકાર આવીને પડતો નથી. કૂવો કદી તરસ્યા વ્યક્તિ પાસે સામે ચાલીને જતો નથી. ઈશ્વરનો રાજકુમાર હોવાને નાતે મનુષ્યમાં ઉચ્ચતમ શક્તિઓ અને સામર્થ્ય છૂપાયેલાં છે. પુરુષાર્થ વડે પહાડો પણ ઓળંગી શકાય છે. આપણને હંમેશા ઉદમી બનવાનો આદર્શ રાખીએ.

Positive mental Attitude એ મનુષ્યનો જબરદસ્ત સાથી છે. નારાજ જરૂર થશો પણ કદી નિરાશ થશો નહિ. વાદળ પાછળ આજે સંતાયેલો સૂર્ય આવતીકાલે બહાર નીકળવાનો જ છે. બીજા શું કરે છે, બીજા શું વિચારે છે તે સઘળું છોડી દઈ - મારે શું કરવું છે, મારી મહત્વાકાંક્ષા શી છે - તેને જીવનનો માપદંડ બનાવો. જે આ system થી ચાલતો નથી તે ફેંકાઈ જાય છે. હમેશાં આપણા હાથ નીચેના માણસને બેઠો કરવાનો પ્રયત્ન કરો, સૂતો હોય તો નિષ્ઠાના વાદથી જગાડવાનો પ્રયત્ન કરો, તેને હંમેશાં પ્રેરણા અને પ્રોત્સાહન આપો. આપણે કેવું જીવ્યા અને કેટલું જીવ્યા એ અગત્યનું નથી, પણ આપણે કોના માટે જીવ્યા કોની પ્રગતિ માટે જીવ્યા - તે વધુ અગત્યનું છે. સામા માણસની એકાદ-બે ભૂલ કાઢવાને બદલે તેના હજારો ગુણોની પ્રશંસા કરો. સફળતા તમારી દાસી બનશે.

હંમેશા મહત્વાકાંક્ષી બનો, ધ્યેય ઊંચું રાખો. તમારી આકાંક્ષાઓ, એપલાઓ, અરમાનો ને મનના એકાદ અંધકારભર્યા ખૂણામાં ઢબૂરી ન દેતાં તે સાકાર કરવા શક્તિશાળી બનો. પારદર્શક આયોજન અને સુદૃઢ અમલના હામી બનો. જીભની કાતર વડે સંબંધોનાં કપડાં ન વેતરો. હંમેશા person બનો, can do નો Approach કેળવો. જે આજે તમને જોઈને કદાચ હસતા હશે, એ આવતીકાલે તમારી સાથે આંખ મિલાવી વાત કરવા પણ શક્તિમાન નહિ રહે. successful are those, who stands like a rock in the sea સફળતા એ પુરુષાર્થનું બાળક છે, આ બાળકને ઉછેરો તો સફળતા તમારા સાનિધ્યમાં રહેશે.

પુનઃ યાદ કરૂંતો સૂર્ય ન બનાય તો કંઈ નહિ, નાનકડો દીપક બનીને મલક્યા કરો. ઝંઝાવાતની ફિકર છોડી દો. તમારું કાર્ય ટમટમતા રહેવાનું છે તે હંમેશાં યાદ રાખો. આટલો મારો સંદેશ અંગત જીવનમાં અને વ્યવહારમાં ઉતારો. વિંદગી મધુવન બની જશે. “મૈત્રી”ના વાંચકોને મૈત્રીભર્યા નમસ્કાર.

આર. ડી. વણકર
પ્રાચાર્ય
ડાયર, સંતરામપુર

તંત્રી સ્થાનેથી

સારસ્વત બંધુભગીનીઓ !

પુષ્પ તો ગાઢ તિમિર વચ્ચે પણ પોતાની સુવાસ છોડી જાય છે જે દૃઢ નિર્ધાર સાથે આગળ ધપે છે, તેને ઊંચા ઊંચા પર્વતો કે ખાબડ-ખૂબડ રસ્તાઓ પણ અવરોધક બનતા નથી. શિક્ષક તો ચમકતો તારો છે. પરખ હીરાની શું કરવી ? હીરો તો પોતે જ પોતાનો પરિચય આપે છે. અંધકારની છાબડીમાં પણ તે પ્રકાશે છે, અંતરિયાળ સ્કૂલમાં પણ જે નિષ્ઠાથી કર્મ કરે તો નિબાનંદને પામે છે. આપણે આપણી પ્રતિભાને જગાડીએ, પોતની જાતને પોતાના અને અન્યના હિતાર્થે ઉપયોગી બનાવીએ. "sky is the limit" એ આપણી પ્રગતિની મંજુલ હોવી જોઈએ.

વડલો પોતાની છાયામાં આશરો લેનારની પાત્રતા જોતો નથી. ડાયટ એ વડલો છે. જેમાં શિક્ષણ સાથે સંકળાયેલા તમામને વિસામો મળે છે. ગુણવત્તામય શિક્ષણ-પ્રશિક્ષણની પરખ ડાયટ છે. આપના જ્ઞાન અને વરિષ્ઠતાની તૃષાને તૃપ્ત કરનાર છે. આપણે ક્યાં ઊભા છીએ એ બહુ મહત્વનું નથી, આપણું મોટું પ્રગતિની દિશા તરફનું હોવું જોઈએ. જીવનમાં એક છેડે મધુવન છે અને બીજા છેડે વાસીપણુ છે, ત્યાં ત્યાં ઘડપણ છે. ઘડપણનો સંબંધ ઉંમર સાથે નહી, માનની અવસ્થા, તમારી મહત્વાકાંક્ષા અને તમારા પુરૂષાર્થ પર અવલંબિત છે.

સરિતા ને સમજ્યા વગર મહાસાગરને સમજવાનું શક્ય નથી. સરિતા નાની હોઈ શકે, પણ સંકુચિત નહીં. BRCC-CRCC અને શાળાઓ રૂપી સરિતા ડાયટરૂપી સાગરને મળીને ગુણવાન બને છે શિક્ષક હોવું એ અસ્તિત્વનો ઉત્સવ છે. માણસને કેવળ “માણસ” તરીકે જીવવાની ઝંખના હોવી જોઈએ. Ego (અહમ) જ્યારે પીગળે ત્યારે અધિકારીપણુ નિરામય બને છે. અન્યને માટે સમર્પિત થઈને ઓગળી જવાની અભિપ્સા એ માણસનો સાચો પરિચય છે.

“સંતોષી નર સદા સુખી” આ કહેવત ને સહેજ બદલીએ તો “અસંતોષ એ પૂર્ણતાની જનેતા છે.” તેમ કહેવામાં અદ્ભુત Philosophy છુપાયેલી છે. પંખીના ઉડ્ડયનના નિયમો ટ્રાફિક સિગ્નલના ઓશિયાળા નથી હોતા અદૂરપ એક ઝંખનાને જન્મ આપે છે. પૂર્ણતા પામવાની ઝંખના. પૂર્ણતા પ્રાપ્ત કરવા માટે આપણે સમયનું Investment કરવાનું છે. પ્રત્યેક ધણ નિત્યવિકાસશીલતા ધારણ કરે તેવું આયોજન આપણુ હોવું ઘટે. જગતના ૮૦% લોકો એકજ ઘરેડની જિંદગીના ઉબકા ખાય છે, પરિવર્તનશીલતાના એ વિરોધી છે. કારણ કે Self confidence ના અભાવથી તે પીડાતા હોય છે.

જે પ્રકૃતિ અને સંસ્કૃતિને જાણતો અને માણતો નથી તે વિકૃતિનો સ્વામી બની રહે છે. વિકૃતિ એ સંસ્કૃતિનું શીર્ષાસન છે, તો પ્રવૃત્તિ એ સંસ્કૃતિનું પદ્માસન છે. શબ્દકોશમાં બધા શબ્દોના અર્થ જડે પણ જીવનનો અર્થ તો જીવનમાંથી જ શોધવો પડે. આપણે આપણી જાતને સ્માર્ટ સમજીએ છીએ. પરંતુ પ્રગતિ અને વિકાસ વગરની સ્માર્ટનેસ શેખચલ્લીના તરંગી માનસની નિશાની છે. શિક્ષકે નેપોલીયન બનીને દુનિયાને સર કરવાની છે. કૃષ્ણ બનીને સમાજની અરાજકતાનું નાગદમન કરવાનું છે. આપના ઉત્તમ યશકલગી સમાન કાર્યોને બિરદાવીએ છીએ. સદા ઉજ્જવળ ભવિષ્યના હામી બની પ્રગતિના સાધક બનો એજ અભ્યર્થના.

ડો. એ. વી. પટેલ
તંત્રી “મેત્રી”
ડાયટ, સંતરામપુર

(EDUCATION) શિક્ષણ શબ્દનો દિવ્યાર્થ

ડૉ. એ. વી. પટેલ
તંત્રી “મૈત્રી”
ડાયટ, સંતરામપુર

શિક્ષણ અને જીવન સંબંધી જે વ્યવહારિક જ્ઞાન વ્યક્ત થયું છે તેને અંગ્રેજી ભાષાના (EDUCATION) શબ્દના નવ અક્ષરો દ્વારા અભિવ્યક્ત કરવામાં આવે છે. જેનો સૂક્ષ્મ અને દિવ્ય અર્થ નીચે પ્રમાણે કરી શકાય.

E-Etiquette (શિષ્ટાચાર)

સુશિક્ષિત માનવ નમ્રતા, મધુરતા વગેરે ગુણોથી સંપન્ન હોય છે. તે સૌ સાથે હમેશાં શિષ્ટાચારથી વર્તે છે.

D-Discipline (અનુશાસન)

વિનમ્રતાથી સાથે શિક્ષણ અનુશાસનથી જ અલંકૃત બને છે, સૈનિક સેનાપતિનું અનુશાસન આનું પ્રતીક છે, ખરા અર્થની કેળવણીથી બાહ્ય અનુશાસનની સાથે સાથે આંતરિક અનુશાસન અર્થાત્ મન, બુદ્ધિ સંસ્કારોનું અનુશાસન અથવા તો વૃત્તિ, વાણી અને વર્તનનું અનુશાસન પણ ઊભું કરી શકે, શિક્ષણનું કામ જ સાચા અર્થમાં અનુશાસિત વિદ્યાર્થી બનાવવાનું છે.

U-Universal Brotherhood (વિશ્વ-બંધુત્વ)

વિશ્વમાં બધા એક પરમ પિતા પરમાત્માના સંતાન છે અને અરસ પરસ ભાઈ-ભાઈ છે. ખરી કેળવણી દેશ અને ધર્મ પર રહીને વિશ્વ બંધુત્વની ભાવના ઊભી કરવાનું કાર્ય કરે છે.

C-Creativity સર્જનાત્મકતા-રચનાત્મકતા

જેવી રીતે એક શિલ્પી પથ્થરનાં પોતાની ભાવનાઓને કંડારીને મૂર્તિ બનાવે છે, તેવી જ રીતે શિક્ષિત વ્યક્તિ પણ વેસ્ટ (Waste) માંથી Best (બેસ્ટ) બનાવવાનો સર્જનાત્મક ગુણ પ્રાપ્ત કરે છે. આ રીતે પણ બ્રહ્માની માફક એક નિર્માતા બની જાય છે.

A-Awareness (જાગૃતિ)

ખરી કેળવણી માનવના આત્મારૂપી દીપકને જગાવે છે આજ ખરી જાગૃતિ છે. જેવી રીતે મનુષ્યને જીવનની ચારેય અવસ્થાઓની જાણકારી હોય છે તેવી રીતે શિક્ષિતને સૃષ્ટિના આદિ, મધ્ય, અને અંતનું જ્ઞાન થઈ જાય છે. તેથી તે સૃષ્ટિના રંગમંચ ઉપર પોતાને એક

અભિનેતા સમજીને હંમેશાં જાગૃત રહે છે.

T-Transformation (રૂપાન્તર)

શિક્ષણથી માનવમાં મનો પરિવર્તન થાય છે. શિક્ષણ માનવની આસુરી વૃત્તિઓનું દૈવી વૃત્તિમાં પરિવર્તન કરે છે.

I-Integrity (એકત્મકતા)

સૂર્યમુખી ફૂલનું મુખ હંમેશાં સૂર્ય તરફ જ રહે છે. તે પોતાના મૂળ સાથે પણ જોડાયેલું રહે છે. તે રીતે શરીરમાં રહેતા મનુષ્યની બુદ્ધિ પણ પરમપિતા પરમાત્મા અભિમુખ હોવી જોઈએ. શિક્ષિત મનુષ્ય સૂર્યમુખી જેવો હોય છે કે જે પોતે ખીલીને સુન્દર સમાજનું નિર્માણ કરે છે.

O-Optimist (આશાવાદી)

સુશિક્ષિત માનવ હમેશાં આશાવાદી હોય છે. અર્ધો ગ્લાસ પાણી કે દૂધ મળે તો પણ તે ધન્યતા અનુભવે છે. અને કહે છે “વાહ અર્ધો ગ્લાસ ભરેલો છે.” તે અર્ધો ભરેલો જુએ છે, તે અર્ધો ખાલી છે, તે નહિ. દીવાલ તોડનાર વ્યક્તિ હથોડા મારતાં મારતાં પણ આશાવાદી હોય છે સમજે છે “હમણાં દીવાલ તૂટી કે તૂટી સમજો” આમ શિક્ષિત વ્યક્તિ કોઈપણ પરિસ્થિતિમાં નિરાશા કે હતાશાનો અનુભવ કરતી નથી.

N-Nobility

સદ્વિદ્યાથી માનવમાં સજ્જનતાના ગુણનો વિકાસ થાય છે. તે નિઃસહાય લોકોનો સહાયક અથવા આંધળાની લાકડી બની સાચી સેવા કરે છે.

આબુમાં આવેલ ઓમ્ શાન્તિભવનમાં રાજયોગના જીવન વ્યવહારના શિક્ષણ દ્વારા માનવીની વૃત્તિઓનું ઊર્ધ્વીકરણ અને દિવ્યીકરણ કરવાની નિરંતર સેવા થાય છે. દિવ્યીકરણજ સાચા શિક્ષણનું ફળ છે.

પરિપત્ર

જા નં./ડાયટ/WE/ઈકો ક્લબ/૧૦૮-૨૬૫૮
જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન
સંતરામપુર જિ. પંચમહાલ
તા. ૭-૧-૨૦૦૮

પ્રતિ,
મુખ્ય શિક્ષકશ્રી,
પ્રાથમિક શાળાઓ તમામ
જિ. પંચમહાલ

વિષય : ઈકો ક્લબ અંતર્ગત શાળાકીય પ્રવૃત્તિઓ કરવા બાબત.

સંદર્ભ : ક્રમાંક : જીસીઈઆરટી/વિજ્ઞાન/ઈકો/૦૮/૨૨૪૧૮-૨૨ તા. ૧૬-૧૨-૨૦૦૮

જય ભારત સહ ઉપરોક્ત વિષય અને સંદર્ભ અન્વયે આપને જણાવવાનું કે જી.સી.ઈ.આર.ટી., ગાંધીનગર પ્રેરિત અને ડાયટ, સંતરામપુર આયોજિત ઈકો ક્લબ શાળાકીય પ્રવૃત્તિઓ અમલમાં છે. સદર પ્રવૃત્તિઓ અંતર્ગત વર્ષ : ૨૦૦૬માં ધોરણ-૧ થી ૭ ની કડાણા તાલુકાની ૬૪ પ્રાથમિક શાળાઓ અને જિલ્લાના અન્ય સી.આર.સી. માંથી ધોરણ-૧ થી ૭ ધરાવતી એક એમ કુલ ૨૧૯ શાળાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો હતો. આ યોજનાને વધુ પ્રવૃત્ત કરવા માટે ઈકો પ્રવૃત્તિને વધુ વેગવંતી બનાવી શકે તેવા એક ઉત્સાહી શિક્ષકમિત્રને તાલીમ આપવામાં આવેલ હતી. તાલીમમાં ઉપસ્થિત શિક્ષકમિત્રને સદર પ્રવૃત્તિ અંતર્ગત શાળાકક્ષાએ કરવાની પ્રવૃત્તિઓથી વિગતે વાકેફ કરવામાં આવેલ હતા. ત્યારબાદ વર્ષ : ૨૦૦૭માં ઈકો અંતર્ગત જિલ્લાની તમામ પ્રાથમિક શાળાઓનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. ઈકો પ્રવૃત્તિઓની જાણકારી અને તાલીમ માટે વર્ષ : ૨૦૦૭ માં જિલ્લાના વનખાતા સાથે પરામર્શ કરીને MTs તાલીમનું આયોજન વનચેતના કેન્દ્ર ધનોલ ગોધરા ખાતે તા. ૨૪-૮-૨૦૦૭ ના રોજ કરવામાં આવેલ હતું જેમાં વનખાતાના અધિકારીશ્રીકુમાર સાહેબે બાગાયત પ્રવૃત્તિ વિશે તાલીમાર્થી શિક્ષક મિત્રોને વિગતે માર્ગદર્શન આપેલ હતું. વર્ષ : ૨૦૦૭ માં શાળાદીઠ રૂ. ૩૬૫/- ફાળવેલ હતા. ચાલુ સાલે વર્ષ : ૨૦૦૮ માં આ પ્રવૃત્તિઓને વેગવંતી બનાવવા માટે સમગ્ર જિલ્લાના તમામ બી.આર.સી.સી. / સી.આર.સી.ઓની રિ-ઓરિએન્ટ તાલીમ વર્ગ લુણાવાડા ખાતે તા. ૦૨-૦૮-૨૦૦૮ના રોજ રાખવામાં આવેલ હતો. આ તાલીમવર્ગમાં તજજ્ઞો મારફતે શાળામાં કરવાની બાગાયતી પ્રવૃત્તિઓ, પર્યાવરણ બચાવો, વૃક્ષ વાવો જેવી પ્રવૃત્તિઓ પર વિગતે ચર્ચા અને માર્ગદર્શન આપવામાં આવેલ હતું. હવે આગામી સમયમાં શાળાકક્ષાએ ઈકો પ્રવૃત્તિઓમાં, બાળકો, શિક્ષકમિત્રો અને સમાજ સહભાગી બને તેવું સુચારું આયોજન આપની શાળાના સદર તાલીમ લીધેલ શિક્ષકશ્રી મારફતે કરવા અને શાળાકક્ષાએ આ અનુસંધાને વિવિધ સ્પર્ધાઓ યોજવા તેમજ ઈકો ક્લબ પ્રવૃત્તિઓને વેગવંતી બનાવવા આપને જણાવવામાં આવે છે. શાળા કક્ષાએ સદરહુ પ્રવૃત્તિ અંતર્ગત થયેલ પ્રવૃત્તિઓના ફોટોગ્રાફ્સ સી.આર.સી.સી. / બી.આર.સી.સી. મારફતે ડાયટ, સંતરામપુર ખાતે જમા કરાવવાના રહેશે.

ચાલુ સાલે ઈકો ક્લબ પ્રવૃત્તિઓ માટે શાળાદીઠ રૂ. ૩૦૦/- ફાળવેલ છે.

સાદર નકલ રવાના જાણ સારુ :

માન. નિયામકશ્રી, જી.સી.ઈ.આર.ટી., ગાંધીનગર

(આર.ડી. વણકર)

રીડરશ્રી, ગણિત-વિજ્ઞાન એકમ, જી.સી.ઈ.આર.ટી., ગાંધીનગર

પ્રાચાર્ય

નકલ રવાના :

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન

તાલુકા કેળવણી નિરીક્ષકશ્રી, તમામ જિ. પંચમહાલ જાણ તથા અમલ સારુ

સંતરામપુર

બી.આર.સી. કો. ઓર્ડિનેટરશ્રી, તમામ જિ. પંચમહાલ જાણ તથા અમલ સારુ

જિ. પંચમહાલ

સી.આર.સી.કો. ઓર્ડિનેટરશ્રી, તમામ જિ. પંચમહાલ જાણ તથા અમલ સારુ

મેત્રી

કીર્તિ કદી શબ્દોનું શરણું લેતી નથી.

નવેમ્બર-ડિસેમ્બર-૨૦૦૮ • ૬

પરિપત્ર

ડાયટ/ક્રમાંક/WE/બાળમેળા/૨૬૫૯-૫૨૦૯
જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન
સંતરામપુર જિ. પંચમહાલ
તા. ૭-૧-૨૦૦૯

પ્રતિ,
મુખ્ય શિક્ષકશ્રી,
પ્રાથમિક શાળાઓ તમામ
જિ. પંચમહાલ

વિષય : બાળમેળા યોજવા બાબત

સંદર્ભ : ક્રમાંક : જીસીઈઆરટી/તાલીમ/બાળમેળા-૦૬/૨૧૪૪૭-૪૮૦ તા. ૨૦-૧૧-૨૦૦૮

જ્ય ભારત સહ ઉપરોક્ત વિષય અને સંદર્ભ અન્વયે આપને જણાવવાનું કે જૂન-૨૦૦૧ થી સમગ્ર પંચમહાલ જિલ્લામાં આપણે બાળમેળા ઉજવીએ છીએ. આ કાર્યક્રમને ખૂબ સુંદર પ્રતિસાદ મળેલ છે. બાળકો અને શિક્ષક મિત્રોમાં પણ એક અનેરો ઉત્સાહ સાંપડેલ છે. તેવા સંજોગોમાં જી.સી.ઈ.આર.ટી. ગાંધીનગર પ્રેરિત અને ડાયટ સંતરામપુર આયોજીત ૨૦૦૮-૦૯ ના બાળમેળા આગામી ૧૫ ફેબ્રુઆરી-૨૦૦૯ પહેલાં યોજવા અને આયોજન કરવા તમોને જણાવવામાં આવે છે. આ આ બાળમેળા બી.આર.સી.સી./સી.આર.સી.સી. ના માર્ગદર્શન હેઠળ દરેક શાળામાં યોજવાના છે. આ અંગે પ્રત્યેક શાળાના આચાર્યશ્રી સાથે જરૂરી પરામર્શ કરી આગોતરું આયોજન કરી લેવું. ડાયટ દ્વારા પ્રકાશિત થતાં માહે નવેમ્બર-ડિસેમ્બર-૨૦૦૭/૦૮ ના 'મૈત્રી'અંકમાં દર્શાવ્યા મુજબની પ્રવૃત્તિઓ પ્રમાણે બાળકોના આનંદ ઉત્સાહમાં વધારો કરે તેવી ઓછામાં ઓછી ૧૦ પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન ફરજિયાતપણે કરવાનું રહેશે. બાળમેળા યોજવા બાદ દરેક શાળામાં થયેલ ખર્ચ અને પ્રવૃત્તિઓનો અહેવાલ ફોટા સાથે સી.આર.સી.સી. મારફતે બી.આર.સી.સી.ને પહોંચાડવાનો રહેશે. બી.આર.સી.સી.ને અહેવાલ તથા ફોટાઓનું એકંદરીકરણ કરી ડાયટમાં જમા કરાવવાનું રહેશે. ઉપરોક્ત બાબતોને ધ્યાને લઈ સમય મર્યાદામાં બાળમેળાનું આયોજન કરી બાળમેળા યોજવા તમોને જણાવવામાં આવે છે.

નોંધ : શાળાદીઠ બાળમેળા યોજવા. શાળાદીઠ રૂ. ૪૦૦-૦૦ ફાળવેલ છે.

નકલ રવાના :

નિયામક શ્રી જી.સી.ઈ.આર.ટી. ગાંધીનગર, જાણ સારુ,
એસ.પી.ડી. શ્રી, (એસ.એસ.એ.) ગાંધીનગર જાણ સારુ.
જિલ્લા પ્રા.શિ. અને પ્રોજેક્ટ કો. શ્રી પંચમહાલ-ગોધરા જાણ સારુ
લાયઝન અધિકારીશ્રી પંચ જી.સી.ઈ.આર.ટી. ગાંધીનગર જાણ સારુ
કેળવણી નિરીક્ષક શ્રી તમામ જાણ અને અમલ સારુ.
બી.આર.સી. કો. શ્રી તમામ જાણ અને અમલ સારુ.
સી.આર.સી. કો. શ્રી તમામ જાણ અને અમલ સારુ.

(આર.ડી. વણકર)
પ્રાચાર્ય
જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન
સંતરામપુર
જિ. પંચમહાલ

ડાયટ સંતરામપુરનો એક નવતર પ્રયોગ

સ્કાઉટ & ગાઈડ

ડાયટ સંતરામપુર દ્વારા જિલ્લાની ૫૦ શાળાઓમાં સ્કાઉટ અને ૫૦ શાળાઓમાં ગાઈડની પ્રવૃત્તિ શરૂ કરવામાં આવી છે તે અંતર્ગત ૫૦ સ્કાઉટની ટૂપ અને ગાઈડની ૫૦ ટુપ તૈયાર કરવામાં આવી છે. શાળાના શિક્ષકે ટૂપના કન્વીનર હોય છે. શાળાના ધોરણ ૫ થી ૭ ના ઓછામાં ઓછા ૩૦ વિદ્યાર્થીઓનું એક દળ કામ કરે છે. ભાઈઓ માટે સ્કાઉટ અને બહેનો માટે ગાઈડનો કાર્યક્રમ ચાલુ કરેલ અને તે માટે શિક્ષક ભાઈઓને ૧૦ દિવસ અને બહેનોને ૭ દિવસની નિવાસી તાલીમ પણ અપાઈ છે. આ સ્કાઉટ & ગાઈડ શું છે તે વિગતવાર જાણીયે.

સ્કાઉટ-ગાઈડ પ્રવૃત્તિ પ્રેરણા સૂચક છે. પ્રાથમિક-માધ્યમિક શાળાના શિક્ષક ભાઈ-બહેનો તેના પ્રેરકબળ છે. પ્રેરકબળ દ્વારા પીઠ થાબડવામાં આવે તો શાળાઓમાં પ્રેરણાના સ્ત્રોત વહી નીકળે. આજે આપણે સૌ શરીરના કૌવતને પ્રગટ કરવા કરાવવા ગુજરાતના યૌવનધનને આબેહૂબ રીતે પ્રજ્વલિત કરવા કટિબદ્ધ થઈએ છીએ. ત્યારે આપણે સૌ પ્રતિજ્ઞા લઈએ કે, શરીર માર્ધ્ય બલુ ધર્મ સાધનમ્ નિરામયત્વં પ્રથમં સુખમ્ મતમ્ કે “પહેલું સુખ તે જાતે નયો” સત્યને વાગોળીને, જીવનમાં પચાવી, એક રસ બનાવી જીવનના પ્રથમ પગથારે ઉભેલા નાનાં નાનાં ભૂલકાઓને શિસ્ત, સંસ્કાર, સત્યતા અને સમન્વયનો આદર્શ પાઠ પઢાવી તેમને જીવનનું અણમોલ ભાથું બાંધી આપીએ. સાહસિકતા અને ખડતલપણું તો જન્મજાત ગુણ છે.

તેમના આ ગુણને સંયમ, શિસ્ત, સેવા જેવા ઉમદા ગુણોથી સભર સ્કાઉટીંગ પ્રવૃત્તિ દ્વારા વિકસાવવામાં આવે તો વામનમાંથી વિરાટનું સ્વરૂપ ધારણ કરાવી શકાય. વિરાટ સ્વરૂપની કલ્પના કરવાથી વિરાટતા મળી જતી નથી. તેના માટે પ્રયત્ન અને પુરુષાર્થની જરૂર પડે છે. પ્રયત્ન અને પુરુષાર્થતાના પાયમાં સ્કાઉટ-માસ્ટર અને ગાઈડ કેપ્ટન રહેલા છે. સ્કાઉટીંગ પ્રવૃત્તિ અબાલ-વૃદ્ધ સહુ માટે ભાગ લેવા લાયક ઈચ્છનીય એવી આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિ છે.

સંકલન : ડૉ. એ. વી. પટેલ
તંત્રી “મૈત્રી”
ડાયટ, સંતરામપુર

સ્કાઉટિંગમાં બાળકો રમતાં રમતાં તે જરૂરી સામાજિક ગુણોનું સિંચન કરે છે. સ્કાઉટના કાર્યક્રમોમાં ભાગ લે છે. અને જરૂરી જ્ઞાન તથા કૌશલ્યો હાંસલ કરે છે. જે તેમને જીવનસભર મદદરૂપ થાય છે. પ્રવૃત્તિમાં ભાગ લેનાર ઓછામાં ઓછી જરૂરીયાતથી કેમ નભાવવું તે અને પ્રસન્નતાપૂર્વક જીવન જીવતા શીખે છે. આજ એક એવી નિર્દોષ પ્રવૃત્તિ છે કે જે આદર્શ નાગરિકત્વના ઘડતરમાં મહત્વનો ફાળો આપે છે.

“ભારતના પ્રત્યેક ઘરમાં એક એક બાળક સ્કાઉટ ગાઈડ તાલીમ પામેલા હોય જ” -ગાંધીજી

સ્કાઉટ-ગાઈડ પ્રવૃત્તિનું મહત્વ સમજવા ગાંધીજીના ઉદ્ગારો બસ થઈ પડે તેમ છે. શિસ્ત, સાહસ, ચારિત્ર્ય, સેવાભાવના અને વિશ્વબંધુત્વનું યોજનાબદ્ધ શિક્ષણ આપતી એકમાત્ર આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રવૃત્તિ એટલે સ્કાઉટ-ગાઈડ આ પ્રવૃત્તિમાં જોડાનાર બાળકને નાની ઉંમરથી જ દરેક માનવ પ્રત્યે પ્રેમ અને ભાઈચારો કેળવવાની તાલીમ મળે છે. ટૂંકમાં સ્કાઉટીંગ અને વિદ્યાર્થી-વિદ્યાર્થીનીઓ માટેની સ્વૈચ્છીક સહ-અભ્યાસ સમાજોપયોગી ચારિત્ર્ય ઘડતરની પ્રવૃત્તિ છે.

બાળકના જીવનને તપાસતા જણાશે કે તેનામાં અદમ્ય, ઉત્સાહ, શક્તિ, ગુણ પ્રગટાવવાની તાલાવેલી, અવલોકન, અનુકરણ, નૈસર્ગિકવૃત્તિઓ વગેરે ગુણ અને સુષુપ્ત હાલતમાં ભરેલા પડેલાં છે. સ્કાઉટીંગમાં જોડાનાર પ્રત્યેક બાળકને ઉપરની તમામ તાલીમ મળી રહે છે. અને તેને સમાજના ઉત્તમ નાગરિક બનાવવાનો સ્કાઉટીંગનો મુખ્ય હેતુ છે.

સ્કાઉટીંગનો મુદાલેખ : “થા તૈયાર છે” જે શરીરે દૃઢ મનથી જાગૃત અને નીતિ, આચાર, વ્યવહારમાં પ્રમાણિક રહી બીજાની સેવા કરવા તૈયાર થવું. તે જ સાચું સ્કાઉટીંગ છે. બાળકોના જીવનમાં ખડતલપણું, શિસ્ત અને સ્વાશ્રયનાં મૂલ્યની સમજની તાલીમ સ્કાઉટીંગમાં અગ્રસ્થાને છે.

સ્કાઉટ ગાઈડનાં વયકક્ષા પ્રમાણે વિભાગો.

ક્રમ	વયમર્યાદા	સ્કાઉટ (છોકરો)	ગાઈડ (છોકરી)	મુદ્રાલેખ
૧	૬ થી ૧૦ વર્ષ	કબ	બુલબુલ	“કોશિશ કર”
૨	૧૦ થી ૧૮ વર્ષ	સ્કાઉટ (બાલવી)	ગાઈડ (વીરબાળા)	“થા તૈયાર”
૩	૧૮ થી ૩૫ વર્ષ	રોવર	રૅંજર	“સેવા”

સ્કાઉટ ગાઈડ પ્રવૃત્તિ દ્વારા બાળકો રાજ્યપાલ અને રાષ્ટ્રપતિ એવોર્ડ પ્રાપ્ત કરી શકે છે.

● **સ્કાઉટીંગ એકમો :**

સેના : જે શાળા કક્ષાએ પેટ્રોલ સિસ્ટમ પ્રમાણે ચાર પેટ્રોલની એક સેના બને છે. સેના સંચાલક સ્કાઉટ માસ્ટર હોય જે માત્ર માર્ગદર્શન પુરૂ પાડે છે.

જિલ્લા સંઘ : જિલ્લાની તમામ સેનાઓની નોંધણી કરે છે. જિલ્લામાં આ પ્રવૃત્તિના વિકાસ માટે વન ડે કેમ્પ, જિલ્લા રેલી આયોજન કરે છે. અને રાજ્ય સંઘના સંપર્કમાં રહે છે.

રાજ્ય સંઘ : સમગ્ર રાજ્યનો સ્કાઉટ ગાઈડ પ્રવૃત્તિનો વહીવટ કરે છે.

રાષ્ટ્ર સંઘ : રાષ્ટ્રના મુખ્ય અંશો સાથે રાજ્યસંઘો જોડાયેલ હોય છે.

વિશ્વસંઘ : સ્કાઉટ ગાઈડનું વિશ્વસંઘનું વડુ મથક જીનીવા ખાતે આવેલું છે. રાષ્ટ્ર સંઘો સાથે તે સતત સંપર્કમાં રહે છે.

કબ માટેનો અભ્યાસક્રમ

જે બાળક ભારતનો નાગરિક છે અને જેને પાંચ વર્ષ પૂરા કરેલ છે અને દશ વર્ષથી નાનો છે. તેને કબ કહેવાય છે. સ્કાઉટીંગ પ્રવૃત્તિમાં ચારિત્ર ઘડતરના પાઠ આ ઉંમરે શીખવવાની તક મળે છે.

કબ માટેના અભ્યાસક્રમ જુદી જુદી કસોટીમાંથી વહેંચેલો છે.

● **કસોટી-૧ પ્રવેશ કબનો અભ્યાસક્રમ**

- (૧) ‘જંગલ સ્ટોરી’-મોગલીની વાર્તા
- (૨) કબના બે નિયમો, મુદ્રાલેખ, પ્રતિજ્ઞા અને કબ ગ્રેટીંગ શીખે.
- (૩) કબ સેલ્યુટ અને ડાબો હાથ મિલાવવો.
- (૪) દૈનિક પ્રાર્થના જે માતા-પિતા કહે તે આવડવી.
- (૫) દરરોજ ઘરમાં ભલું કામ કરે.

આટલું શીખ્યા પછી કબને કબમાસ્ટર દ્વારા દિક્ષા આપવામાં આવે છે.

● **કસોટી-૨ પ્રથમ ચરણ કબ**

- (૧) પોતાનાં કપડા ઘડી કરીને મૂકે, વ્યવસ્થિત પહેરે તેમજ ભુટ પહેરે અને દોરી બાંધે તેમજ બટન ટાંકી શકે.
- (૨) જમવાના સમયે પ્રાર્થના કરે.
- (૩) દરરોજ ઘરમાં અને શાળામાં ભલું કામ કરે.
- (૪) ઘૂંટણ અને કમરની કસરતો કરે અને આરોગ્ય માટેની સારી ટેવો પામે. (ની બેડીંગ અને ટો ટર્ચીંગ)
- (૫) નીચે જણાવેલ પ્રવૃત્તિમાંથી કોઈ બે પ્રવૃત્તિ કરે. :
 (૧) Somer sault (૨) ટેડકા કૂદ (૩) હોપીંગ
 (૪) સ્કીપીંગ
- (૬) દશ પાન અને દશ ફૂલનો સંગ્રહ કરે અને દરેકનાં નામ લખે.
- (૭) ઘડિયાળમાં જોઈને સમય બતાવી શકે.
- (૮) રીફનોટ (ખરી ગાંઠ) અને કલોવહીય (ઘોડાગાંઠ) વાળતા આવડે અને તેના ઉપયોગ જાણે.
- (૯) નીચેનામાંથી કોઈ ત્રણ કાર્યો કરે. :
 (૧) ઝાડ ઉપર ચડે અથવા દોરડા ઉપર ચડે.
 (૨) સાર્થકલ ચલાવે.
 (૩) કવર ઉપર સરનામું લખે એ યોગ્ય ટિકિટો લગાડીને પોસ્ટ કરી શકે.
 (૪) રાષ્ટ્રધ્વજ ફરકે ત્યારે કેવી રીતે ઊભા રહેવું અને તેને માન આપવું તેમજ રાષ્ટ્રીય ગીત ગાતાં આવડે.
 (૫) દિક્ષાવિધિ વખતે આપવામાં આવેલ ચંદ્રકનું મહત્વ સમજે.

- (૬) ટેલીફોનનો ઉપયોગ કરે.
(૧૦) કબની પ્રાર્થના અને ઝંડા ગીત ગાતા આવડે.

● **કસોટી-૩ દ્વિતીય ચરણ કબ**

- (૧) પોતાના મા-બાપ પાસેથી ગામના કેટલાક અગ્રિમ વ્યક્તિઓ વિશે જાણે અને તે કબ માસ્ટરને માહિતી આપે.
(૨) પોતાના મા-બાપ પાસે છરી-ચપ્પુ અને કિંમતી વસ્તુઓની જાળવણી કેવી રીતે રાખવી તે શીખે.
(૩) નકામી વસ્તુઓમાંથી હસ્ત ઉદ્યોગ કરીને કોઈ ચીજ બનાવે અથવા માટીકામ કરે.
(૪) પોતાના મહોલ્લા કે આજુબાજુના વિસ્તારમાંથી જુદાજુદા દશ ફૂલ અને દશ પાન ભેગાં કરે અને તેનો ચાર્ટ બનાવે.
(૫) પોતે સંગ્રહ કરેલી વસ્તુઓને સાચવે.
(૬) ચદરગાંઠ (શીટ બેન્ડ) અને માછીગાંઠ (ફીશરમેન્ટ નોટ) વાળતાં આવડે અને તેનો ઉપયોગ જાણે.
(૭) ઘા પડવો, દાઝવું, કે છોલાવવું વગેરેની પ્રાથમિક સારવાર જાણે.
(૮) કબ માસ્ટરની હાજરીમાં પોતાના સિક્સ સાથે ભલું કામ કરે. (સ્કુલમાં અથવા તો જ્યાં રહેતા હોય ત્યાં)
(૯) કોઈપણ ત્રણ કામ કરીને બતાવવા :
૧. એક મહિના સુધી પોતાની પથારી પાથરીને તૈયાર કરે.
૨. રાષ્ટ્રધ્વજની અગત્યતા સમજે.
૩. છોડ-ઝાડ વાવે અને કબ માસ્ટરને તેના ઉછેરની જાણ કરે.
૪. કોઈ પણ વિષય ઉપર ચિત્ર દોરે.
૫. લાઈટ કે ફાનસ ને ચાલુ તેમજ બંધ કરી શકે.
૬. દશ શબ્દો સુધીનો સંદેશો પાંચ મિનિટ દોડીને અથવા ત્રણ મિનિટ સાઈકલ ઉપર જઈને પહોંચાડે.
(૧૦) અર્ધાથી ઉપર અને એક કિલો મીટર જેટલો રસ્તો સાથે જઈને બતાવી શકે.

- (૧૧) પ્રથમ ચરણ પછી આઠ પેક મિટીંગમાં હાજરી આપવી.

● **કબનો તૃતીય ચરણનો અભ્યાસક્રમ**

- (૧) અપંગ બાળકો માટે હસ્તઉદ્યોગના નમૂના બનાવે.
(૨) દિશાઓનું જ્ઞાન અને આઠ બિંદુનું જ્ઞાન મેળવે.
(૩) પોતાના લત્તાની આજુબાજુ રેલવે, બસ, હોસ્પિટલ અને શિક્ષણ સંસ્થાઓની માહિતી મેળવે.
(૪) 'ફર્સ્ટ એઈડ'માં ઘા અને ઉજરડા ઉપરના ભાગ સાફ કરીને ઈલાજ કરે.
(૫) ઓછામાં ઓછી બે પ્રાર્થના સભામાં ભાગ લે. (પેક પ્રોગ્રામમાં)
(૬) દત્તક લીધેલ જાહેર જગ્યામાં ભલું કામ કરવા ભાગ લેવો.
(૭) લગભગ ત્રણેક અવલોકનની રમતોમાં ભાગ લેવો. (સેનસ ગેઈનની)
(૮) એક દિવસના કેમ્પમાં પોતાના પેક સાથે ભાગ લે.
(૯) મોટા છોકરાઓના સફાઈકાર્યમાં મદદ કરે.
(૧૦) મહેમાનોનું સ્વાગત કરવાનું શીખે. (સામાજિક પ્રણાલીથી)
(૧૧) નીચેનામાંથી કોઈ એક પ્રાવિણ્ય ચંદ્રક મેળવો :
ઓબ્ઝર્વર, ટીમ્લેયર, હોમ કાફ્ટ, ગાર્ડ.
(૧૨) ભૂમિસંકેતો જાણે અને એક કિલોમીટર સુધી ભૂમિ સંકેતો બનાવે.
(૧૩) દ્વિતીય સોપાન પછી આઠ પેક મિટીંગમાં હાજરી આપવી.
● **કબનો ચતુર્થ ચરણનો અભ્યાસક્રમ :**
(૧) પાલતું પ્રાણીનું અવલોકન કરે અને ત્રણ મહિના સુધી તેની કાળજી રાખે.
(૨) એક રાત્રિ રોકાણના કેમ્પમાં ભાગ લેવો.
(૩) પેક સાથે સાહસયાત્રામાં ભાગ લેવો.
(૪) જડગાંઠ અને વીંટ અને બે આંટીની ગાંઠ શીખે અને તેના ઉપયોગ જાણે. (બોલાઈન અને વન રાઉન્ડ ટૂ હાફ ચીસ)

- (પ) નાની બચત ખાતું, પોસ્ટ ઓફીસ અથવા બેંકમાં ખોલાવે. અથવા
બે થી ત્રણ છોડ પોતાના વિસ્તારમાં વાવી અને તેના વિકાસની દ મહિના સુધી નોંધ રાખે.
- (દ) ધાર્મિક મેળાઓમાં ભાગ લે અને કબમાસ્ટરને તેના અનુભવનું વર્ણન કરી બતાવે.
- (ઘ) નીચેનામાંથી એક પ્રાવિણ્ય ચંદ્રક મેળવે. વર્લ્ડ કન્ઝર્વેશન, ફસ્ટએઈડ, સાઈકલિસ્ટ અને ગાર્ડનર
- (ઙ) એક મહિના સુધી સ્કાઉટ પેટ્રોલ અને ટપનું કામ નિહાળે અને તેનાથી મન ઉપર શું અસર થઈ છે તેનો રીપોર્ટ કબમાસ્ટરને આપે.

અથવા

પોતાના એરિયામાં કબમાસ્ટર પાસેથી તાલીમ લઈને સ્કાઉટ બન્યા હોય તેવા સ્કાઉટના સરનામાં શોધે અને સંપર્ક સાધે.

● કબ માટેના પ્રાવિણ્ય ચંદ્રકો :

- ગ્રુપ-૧ ચારિત્ર ઘડતર માટેના ચંદ્રકો :-
(૧) કલેક્ટર (૨) ગાર્ડનર (૩) ઓલ્ડર્વર (૪) એન્ટરટેઈનર
- ગ્રુપ-૨ શારીરિક તંદુરસ્તી માટેનાં ચંદ્રકો :-
(૧) એથલેટ (૨) સાઈકલિસ્ટ (૩) સ્વીમર (૪) ટીમ પ્લેયર
- ગ્રુપ-૩ હસ્ત ઉદ્યો માટેના ચંદ્રકો :-
(૧) આર્ટિસ્ટ (૨) હોમ કાફ્ટ (૩) ટોયમેકર (૪) બુક બાઈન્ડર
- ગ્રુપ-૪ સેવા અંગે ચંદ્રકો :
(૧) કુક (૨) ફસ્ટ એઈડ (૩) ગાઈડ (૪) હોમ ઓર્ડરલી
- ગ્રુપ-૫ વર્લ્ડ કન્ઝર્વેશન ગોલ્ડન એરો ચંદ્રક :
ચતુર્થ ચરણ કબ કે જેને કુલ આઠ દક્ષતા બેઝ મેળવેલ છે. તેને ગોલ્ડન એરોનો સ્પેશીયલ બેઝ આપવામાં આવે છે. ગોલ્ડન એરો બેઝની સાથે નેશનલ કમિશનરની સહીવાળુ સર્ટીફિકેટ પણ એનાયત કરવામાં આવે છે. અને આ બેઝ તેમજ

સર્ટીફિકેટ ભારતના રાષ્ટ્રપતિ ને હસ્તે એનાયત કરવામાં આવે છે.

● કબ માટે કેમ્પના નિયમો :

- (૧) જે કબ પ્રથમ ચરણ પાસ કર્યું હોય અને આઠ વર્ષની ઉંમરના હોય તેમને માટે કેમ્પ કરવો.
- (૨) બે રાત્રિથી વધારે સમય માટેના કેમ્પ કરવો નહિ.
- (૩) કબના કેમ્પ છાપરા નીચે કે રૂમમાં કરવો નહિ.
- (૪) મા-બાપની મંજૂરી સિવાય કબનો કેમ્પ ન કરવો.
- (૫) સ્કાઉટની સાથે કબનો કેમ્પ ન કરવો.
- (૬) સારી તંદુરસ્તી ન હોય તેમને કેમ્પમાં ન લેવા.
- (૭) બીજા રાજ્યમાં તેના રાજ્ય કમિશનરની મંજૂરી લીધા સિવાય કેમ્પ કરવો નહિ.
- (૮) ત્રણ ટ્રેનરમાંથી બે ટ્રેનર અનુભવી (વૃદ્ધ) હોવા જોઈએ અને દરેક સિક્સ ઉપર એક કબ માસ્ટર હોવા જોઈએ.
- (૯) જિલ્લા કમિશનરની લેખિત મંજૂરી સિવાય કોઈ પણ માસ્ટરે કેમ્પ કરવો નહીં.

બુલબુલ વિભાગનો નવો અભ્યાસક્રમ

બુલબુલ વિભાગ :

● પ્રવેશ : (૪૩રિયાત)

- (૧) તારાની વાર્તા વિગતથી સમજવી.
- (૨) બુલબુલના નિયમો, હેતું પ્રતિજ્ઞા અને સંદેશની જાણકારી.
- (૩) બુલબુલ સેલ્યુટ અને ડાબા હાથના હસ્તધૂનનનું નિદર્શન કરો.
- (૪) પોતાના ઘરમાં દરરોજ એક ભલું કામ કરો.
- (૫) માતા-પિતા સાથે દરરોજ પ્રાર્થના કરો.
ઉપરોક્ત કસોટીમાં સફળ થતાં તેને વિધિપૂર્વક દિક્ષા આપવી.

● બુલબુલ વિભાગ :

- (૧) પોતાના કપડાં અને બુટ-ચંપલની સ્વચ્છતા રાખતા શીખવો અને કપડાં ઉપર બટન ચોડતાં આવડે.

- (૨) ભોજન કરતાં પહેલા પ્રાર્થનાની ટેવ પાડવી.
- (૩) દરરોજ ઘરમાં અને શાળામાં એક ભલું કામ કરવું.
- (૪) અંગ કસરતો કરી શરીર સ્વાસ્થ્ય સારુ રાખવું.
- (૫) નીચેનામાંથી ગમે તે શારીરિક પ્રવૃત્તિઓના મહાવરો કરવો :
- (૧) સમતોલ જાળવી ચાલવું.
- (૨) ટેનિસ બોલ ફેંકવો અને ઝીલવો. બોલ ત્રણ મીટર સુધીનો ફેંકવો.
- (૩) દોરડા ફૂંદવા. ફૂંદકા મારવા.
- (૬) જુદા-જુદા પાંદડા અને દસ ફુલ એકત્ર કરી નામો આપો. (કાફ્ટ બુકમાં લખવા)
- (૭) ઘડિયાળનો સમય જોતાં શીખવું.
- (૮) ખરીગાંઠ અથવા ઘોડાગાંઠ વાળતાં આવડે અને તેનો ઉપયોગ જાણે.
- (૯) નીચેનામાંથી ગમે તે ત્રણનું નિદર્શન કરો.
- (અ) સાયકલ ચલાવવી.
- (બ) પરબિડિયા ઉપર સરનામું કરી જરૂરિયાત પ્રમાણે ટિકિટ ચોંડવી.
- (ક) ધ્વજ ફરકે અને રાષ્ટ્રગીત ગવાતું હોય તે વખતે પાળવાની શિસ્તની જાણકારી મેળવે.
- (ડ) ટેલીફોનનો ઉપયોગ કરતાં જાણે.
- (૧૦) પોતાના વાલીના નામ અને સરનામાની જાણ કરતાં આવડે.
- (૧૧) બુલબુલને પ્રાર્થના ગીત અને ઝંડાગીત ગાતા શીખે.
- (૧૨) બુલબુલ તરીકે લગભગ ૮ ફલોક ભાગ મીટીંગમાં ભાગ લીધો હોવો જોઈએ.
- **રજત પંખ : (જરૂરિયાત)**
- (૧) તમારા ગામ અને વિસ્તારના અગત્યના માણસો અંગે જાણકારી તમારા મા-બાપ પાસેથી મેળવો અને 'ફલોક લીડર'ને તેની માહિતી આપે.
- (૨) તૂટી જાય તેવી ધાર વાળી અને કિંમતી વસ્તુઓની જાળવણી કઈ રીતે રાખવી તે તમારા મા-બાપ પાસેથી શીખો.
- (૩) નકામી વસ્તુઓમાંથી હસ્ત ઉદ્યોગનાં નમૂના બનાવો અથવા માટીનાં નમૂના બનાવો.
- (૪) બગીચામાં ફૂલોનું અને વૃક્ષોનું અવલોકન કરે અને જુદા-જુદા દશ ફુલો, દશ પાંદડાઓના ચાર્ટ તૈયાર કરે.
- (૫) વસ્તુઓનો સંગ્રહ કરો.
- (૬) ચદર ગાંઠ અને માછી ગાંઠ વાળતાં આવડે અને તેનો ઉપયોગ જાણે.
- (૭) નાનો ઘા, દાઝવું અને ઉઝરડા પડતા તે અંગે આપવાની પ્રાથમિક સારવારની માહિતી મેળવવી.
- (૮) ફલોક લીડરના સુપરવીઝન હેઠળ છક્કા સાથે ભલુ કામ શાળામાં કે મહોલ્લામાં કરો.
- (૯) નીચેનામાંથી ગમે તે ત્રણ કામ કરે :
- (અ) એક મહિના સુધી તમારી પથારી જાતે કરો.
- (બ) રાષ્ટ્ર ધ્વજનું મહત્વ જાણે.
- (ક) વૃક્ષારોપણ કરો અથવા બી વાવો અને વૃક્ષ ઉછેરો તેનો અહેવાલ ફલોક લીડરને આપો અને નોંધ રાખો અથવા બર્ડ ફીડર અથવા ફુવારો તૈયાર કરી અને તેની સાચવણી બે મહિના સુધી કરવી.
- (ડ) તમારી પસંદગી પ્રમાણેના વિષય ઉપર એક ચિત્ર તૈયાર કરો.
- (ઈ) ફાનસ સાફ કરી તૈયાર કરીને સળગાવો.
- (ષ) હાથ રૂમાલ બનાવી અને તમારી માતાને બતાવો.
- (૧૦) કોમલ પંખ બુલબુલ તરીકે ૮ ફલોક મીટીંગમાં હાજરી આપો.
- (૧૧) અડધા કિ.મી. થી વધારે અને એક કિ.મી. સુધીનો પગદંડીનો રસ્તો કાપવો.
- **સુવર્ણ પંખ :**
- (૧) તમારા વિસ્તારના અપંગ બાળકો માટે હસ્ત ઉદ્યોગના નમૂના બનાવો.
- (૨) કંપાસના આઠ બિંદુઓ જાણો.
- (૩) રેલ્વે, બસ અને ફાયર સર્વિસની સગવડતા મુજબ ગામ/શહેરની જાણકારી મેળવો.

- (૪) મચકોડ, સર્પદંશ અને ઘા સાફ કરવાની પ્રાથમિક સારવારનો ઈલાજ જાણો.
- (૫) વૃંદ મિલન દરમ્યાન બે પ્રાર્થના સભામાં ભાગ લો.
- (૬) જાહેર જનતા દ્વારા થતાં ભલા કાર્યોમાં ફલોક દ્વારા ભાગ લેવો.
- (૭) સૂંઘવાની સાંભળવાની અને સ્પર્શની અવલોકન રમતમાં ભાગ લેવો.
- (૮) તમારા વૃંદ સાથે એક દિવસના કેમ્પમાં ભાગ લો.
- (૯) નાના બાળકની સ્વચ્છતા અંગેની ટેવો બાબતમાં મદદ કરો.
- (૧૦) કોઈ પણ એક પ્રાવિણ્ય ચંદ્રક મેળવો. ૧. ગાઈડ ૨. હાઉસ ઓર્ડરણી ૩. ઓબ્ઝવર ૪. ટીમ પ્લેયર
- (૧૧) મહેમાનના સ્વાગતની પદ્ધતિઓ જાણો.
- (૧૨) રજત પંખની ૮ ફલોક મીટીંગમાં હાજરી આપવી.
- (૧૩) (ભૂમિ સંકેત) વુડ કાફ્ટ અને એક કિ.મી. સુધી નિશાની કરેલા માર્ગને જાણો.

● **હિસ્ક પંખ :**

- (૧) શરબત તૈયાર કરી તેને પીરસો અથવા ટેબલ તૈયાર કરો.
- (૨) રજાના દિવસે વૃંદના રાત્રી કેમ્પમાં ભાગ લો.
- (૩) વૃંદ સાથેની મુસાફરીમાં ભાગ લો.
- (૪) બચત ખાતું ખોલાવો અથવા તમારા વિસ્તારમાં બે વૃક્ષો વાવો અને છ મહિના સુધી તેની સંભાળ રાખો.
- (૫) કોઈ ધાર્મિક કાર્યક્રમમાં ભાગ લો અને તે અંગેનું વૃંદમાં વર્ણન કરો.
- (૬) નીચેનામાંથી ગમે તે એક પ્રાવિણ્ય ચંદ્રક મેળવો :
૧. વર્લ્ડ કોન્ઝરવેશન.
 ૨. ફસ્ટ એડ
 ૩. સાયકલિસ્ટ
 ૪. ગાર્ડનર
- (૭) તમારી નજદીકની ગાઈડ કંપની મીટીંગનું

નિરીક્ષણ એક મહિના સુધી કરો અને એ અંગેની તમારા ફલોક લીડર સાથે ચર્ચા કરો.

અથવા

સ્થાનિક જૂના સ્કાઉટ-ગાઈડના સરનામા મેળવો અને તમારા ફલોક લીડરને આપો.

અથવા

- (૮) જડ ગાંઠ અને વીટ અને બે આંટીની ગાંઠ વાળો અને તેનો ઉપયોગ જાણો.
- (૯) સુવર્ણ પંખ મેળવ્યા પછી વૃંદની ૮ મીટીંગમાં હાજરી આપે.

સ્કાઉટ અભ્યાસક્રમ

● **(૧) પ્રવેશનો અભ્યાસક્રમ**

- (૧) સ્કાઉટીંગની ઉત્પત્તિની વિસ્તૃત જાણકારી મેળવવી.
- (૨) સ્કાઉટ-ગાઈડ નિયમ અને પ્રતિજ્ઞા, પ્રાર્થના અને જંગાગીત.
- (૩) મુદ્રાલેન, સ્કાઉટ ગાઈડ સાઈન (ચિન્હ) ડાબો હાથ મિલાવવો.
- (૪) દરરોજ ભલુ કામ કરવું એક મહિનાની ડાયરી બનાવવી.
- (૫) યુનિફોર્મ માહિતી (ગણવેશ)
- (૬) સ્કાઉટ-ગાઈડ ધ્વજ, વિશ્વસ્કાઉટ ધ્વજ, રાષ્ટ્રધ્વજ રંગ નિયમ.
- (૭) સ્કાઉટ પ્રાર્થના અને સ્કાઉટ ધ્વજગીત, ધ્વજ ફરકાવવાની વિધિ, રાષ્ટ્રગીત સાચી રીતે ગાતા આવડે.
- (૮) ઓછામાં ઓછી ચાર ટુપ મિટિંગમાં ભાગ લીધેલ હોવો જોઈએ પ્રવેશનો ટેસ્ટ પૂરો કર્યા પછી જ દિક્ષા વિધિ થઈ શકશે.
- (૯) ઓછામાં ઓછી એક માસ સેવા તેમાં પંદર દિવસ વધુ થાય તો ચાલે.

● **(૨) પ્રથમ સોપાન (કસોપીઓ)**

- (૧) દળની માહિતી, ધ્વજ, ગર્જના, પેટ્રોલકોર્નર, પેટ્રોલગીત.
- (૨) બી.પી.ની છ પ્રતિક કસરતો અથવા છ આસન અથવા સૂર્ય નમસ્કાર. આરોગ્ય નિયમો.

- (૩) હાથના ઈશારા અને વ્હીસલ સંજ્ઞાની જાણકારી મેળવવી અને તેનો અભ્યાસ કરવો. તેનો ઉપયોગ કરતાં આવડે.
- (૪) ભૂમિસંકેતો દ્વારા રસ્તો શોધતા આવડે.
- (૫) દોરીના છેડે વીંટ મારવી અને ગાંઠો વાળવી.
- (૬) અભ્યાસક્રમમાં દર્શાવેલ અન્ય ગાંઠો ઉપરાંત રાઉન્ડ ટર્ન એન્ડ ટુ હાફ વ્હીચ ઉમેરાય છે. રીફનોટ, શીટબેન્ડ, (ઘોડા), કલોહીચ, (ટુંક), શીપશેન્ડ, બોલાઈન (જડ) અને માછીગાંઠ (ફીચરમેન) (ખટી) (ચદર)
- (૭) ટુપ ગેમ્સમાં ભાગ લેવો.
- (૮) (અ) ચાલવું, ફરવું સામાન્ય વ્હીલ અને સ્કુર્તિનો અભ્યાસ.
(બ) મ્યુનિસિપાલીટીના વિસ્તારમાં ભૌગોલિક અથવા સાંસ્કૃતિક અથવા ઐતિહાસિક માહિતી મેળવી તેની લોગબુક બનાવો.
- (૯) ફર્સ્ટ એઈડ (તાત્કાલિક સારવાર પેટીની માહિતી મેળવો) રોલર, બેન્ડેજ, ટેન્ડ્યુલર બેન્ડેજ કોલર અને કફ સ્લીંગ અને સ્કુર્તિનો અભ્યાસ, ત્રિકોણી પાટાનો ઉપયોગ કરવો.
- (૧૦) બે દળ મિટિંગમાં જવું અથવા દળ સાથે દિવસની હાઈકમાં જવું.
- (૧૧) ઘરમાં ઉપયોગી થાય તેવું ગેજેટ્સ અથવા હસ્ત ઉદ્યોગનો નમૂનો બનાવો.
- (૧૨) સાર્વજનિક સ્થળ જેવા કે બાગ, પાણીની પરબ, બસસ્ટેન્ડ અન્ય સાર્વજનિક સ્થળ અથવા ભવનની એક અઠવાડિયા સુધી સંભાળ સફાઈ કરવી.
- (૧૩) નીચે પૈકી બે કામગીરી કરો.
(અ) સ્કાઉટ માસ્ટર સાથે ચર્ચા કરી નિયમના કોઈપણ એક મુદ્દાના આધારે સેવા કરવી અને તેનો રીપોર્ટ સ્કાઉટ માસ્ટરને આપવો.
(બ) ગ્રામ પંચાયત સમિતિ, તાલુકા વિકાસ કચેરી, મ્યુનિસિપલ ઓફિસમાંથી એક જાહેર ક્ષેત્રની કચેરીની મુલાકાત લઈ તેના સેવા કાર્યનો અભ્યાસ કરી તેનો અહેવાલ દશ દિવસમાં

- સ્કાઉટ માસ્ટરને આપો. લોગ બુક બનાવો.
નોંધ : (૧) પ્રથમ સોપાનની કસોટીમાંથી ઉપર જણાવેલ કસોટીઓમાંથી ફેરફાર થયેલ છે. બાકીની યથાવત છે.
(૨) પ્રથમ સોપાનની કસોટીઓ સ્કાઉટ માસ્ટર જાતે લઈ શકે છે. અને બેજ તથા સર્ટિફિકેટ જિલ્લા સંઘમાં થી મેળવીને આપી શકે છે.
(૩) એક માસની સેવા આપવી અને નોંધ ડાયરીમાં કરવી.
- (૩) દ્વિતીય સોપાનનો અભ્યાસક્રમ
- (૧) પાયોનીયરીંગ : ટીમ્બરહીચ, રોલહીચ, અષ્ટાકાર ગાંઠ, ત્રારક અથવા ગોળ નાડણ, ચોરસ નાડર અને કેમ્પના ઓઝારનો ઉપયોગ માર્લીન સ્પાઈકા લીવર હીચગાંઠ, ડાયગ્નલ લ. સિંગ અને ચાર કેમ્પ ટુલ્સ (ઓજાર) આ કસોટીમાં ઉમેરવામાં આવ્યા છે.
- (૨) અગ્નિ નીચેનામાંથી ગમે તે કરો.
(અ) (૧) લાકડાનો ઉપયોગ કરી વધારેમાં વધારે બે દિવાસળીનો ઉપયોગ કરી અગ્નિ સળગાવો.
(બ) (૨) આગથી બચવાના ઉપાયો.
(૩) ડોલ પસાર મેથડ.
(૪) સુકા ઘાસની આગને હોલવવી.
(૫) ગેસ લીકેજ થાય ત્યારે લેવાની સાવચેતી.
- (૩) કુકીંગ : (રસોઈ બનાવવી) ખૂલ્લામાં બે વ્યક્તિ માટે ભોજન બનાવતા આવડે અને ચૂલા ઉપર (વૂડ ફાયર) અથવા સ્ટવ પર એક દળ પુરતી ચા-કોફી બનાવતા આવડે.
- (૪) દિશાજ્ઞાન : હોકાયંત્ર સોળ બિદુઓનું જ્ઞાન, ઉત્તર દિશા શોધવાની રીતો - બેરીંગ લેવું.
- (૫) ફર્સ્ટ એઈડ : પ્રાથમિક સારવાર
(૧) સેન્ટ જોન્સ ઝોલીઓનું નિદર્શન કરતાં આવડે.
(૨) ઈમ્યુવાઈઝર સ્ટેચર બનાવતા આવડે.
(૩) ૧૦ મીટરના અંતર સુધી લાઈફ લાઈન નાખી શકે.

- (૪) પાટા સ્ટેચરનો ઉપયોગ જાણવો.
 (૫) પ્રાથમિક સારવારની જાણકારી.
 (૧) બળવું અને દાજવું. (૨) મચકોડ
 (૩) ડંખ અને કરડવું (૩) નસકોરી ફૂટવી.
- (૬) સ્કાઉટ માસ્ટરનો સારો અભિપ્રાય, ઘર અને શાળામાં સારું વર્તન કરવા બદલ, પ્રમાણપત્ર આપે.
- (૭) અંદાજ : ઉંચાઈ, પહોળાઈ ૧૦૦મી સુધીના
 (૮) ટૂપની વિશાળ રમતમાં ભાગ લે, રાત્રિની રમતમાં ટૂપ સાથે ભાગ લેવો.
 (૯) ધ્વજ, ડીસ્ક, લઝરમાંથી કોઈપણ એક પદ્ધતિની મોર્સ સિગ્નલીંગ જાણે અને તેનું નિદર્શન કરતાં આવડે અથવા ધ્વજની મદદથી સેમેફોર સિગ્નલીંગનું નિદર્શન કરતાં આવડે.
- (૧૦) આ કરોટીમાંથી પાંચ બેજમાંથી એક બેજ મેળવવાનો હતો તેના બદલે સાતમાંથી એક બેજ લેવાનો ફેરફાર થયેલ છે. આમાં સાયકલીસ્ટ અને લોન્ડ્રેશ બે બેઝ ઉમેરાયા છે. (૧) ડીબેટર (૨) ફેન્ડઝટુએનીમલ (૩) ગાર્ડનર (૪) હેન્ડીમેન (૫) કુક.
- (૧૧) સર્વધર્મ પ્રાર્થના સભામાં હાજરી આપવી.
 (૧૨) નીચેનામાંથી કોઈ બે કામ અંગે.
 (૧) સંસ્કૃતિની માહિતી મેળવવી. લોગબુક બનાવો.
 (૨) આચાર્યની પરવાનગીથી શાળામાં કે ડેવલપમેન્ટ પ્રોજેક્ટ હાથ ધરવો. (વૃક્ષારોપણ, બુક બાઈન્ડીંગ)
 (૩) સામાજિક સેવા કેમ્પમાં સેવા આપો.
 (૪) મેળા કે જ્ઞાતિ સંમેલનમાં સેવા આપો.
 (૫) પોતાના વિસ્તારમાં પ્રદૂષણ વિશે મા-બાપ અને પાડોશી સાથે ચર્ચા કરી રીપોર્ટ તૈયાર કરવો.
- (૧૩) (૧) પ્રથમ સોપાન સ્કાઉટના રૂપમાં ઓછામાં ઓછું નવ માસ સુધી સેવા કાર્ય કરવું આવશ્યક છે.

નોંધ : દ્વિતીય સોપાન કસોટીઓમાં ઉપર જણાવેલ કસોટીઓમાં ફેરફાર થયેલ છે. જ્યારે બાકીની કસોટીઓ યથાવત છે.

(૨) દ્વિતીય સોપાનની કસોટીઓની પરીક્ષા સ્વતંત્ર પરીક્ષકો દ્વારાજ લીધેલ હોવી જોઈએ આ પરીક્ષાની વ્યવસ્થા ટ્રેનીંગ કાઉન્સીલરની મદદથી જિલ્લા સંઘ દ્વારા નિમણૂંક પામેલ સ્વતંત્ર પરીક્ષકો લઈ શકે. સ્કાઉટ માસ્ટર પોતાની સ્કાઉટની આ સોપાનની કસોટીઓ જાતે લઈ શકશે નહિ. સ્વતંત્ર પરીક્ષક દ્વારા આપેલ પ્રમાણપત્રના આધારે જ દ્વિતીયસોપાન બે ટઝ આપવામાં આવશે.

• (૪) તૃતીય સોપાન (કસોટીઆ)

- (૧) કેમ્પ કાફ્ટ-બીજી કોઈ એક વિપીંગની રીત જાણો.
 ગાંઠના પ્રકાર ડ્રોહીય, મેન હારનેશ અને ત્રાંસુ નાડણ અને તેનો ઉપયોગ તંબુ ઊભો કરવો સંકેલવો અથવા એક ઢાળિયું બનાવવું.
 ગાંઠોની સાથે આઈ સપ્લાઈસ, બેંક સપ્લાઈસ ઉમેરાયા છે.
 એક સ્કાઉટની મદદથી દોરડાની સીડી માંચડો બનાવતા આવડે.
- (૨) (સ્વીમીંગ) તરવું :
 ૫૦ મીટર તરવું અને તરવા માટે જાળવવાના સલામતીના નિયમો જાણો.
 તરતી વખતે સ્નાયુ ખેંચાઈ જાય તો તેની સુરક્ષા કઈ રીતે કરવી તે આવડે તે ઉમેરાય છે.
 અથવા નીચેનામાંથી કોઈ એક પ્રતિભા ચંદ્રક મેળવો. (૧) અથ્લેટ (૨) કેમલમેન (૩) કલાઈલર (૪) જીમ્નાસ્ટ (૫) હાઈકર (૬) ગેમ્સ લીડર
- (૩) (એસ્ટીમેશન) અંદાજ - બે જુદીજુદી વસ્તુઓ જેવી કે સિક્કા, પથરના ટુકડા, બિસ્કીટ વગેરેની સંખ્યાનો અંદાજ કરી શકે.
 ઉંચાઈ માપવાના બે પ્રકાર અને વજનનો અંદાજ કાઢો.

(૪) પ્રાથમિક સારવાર (ફર્સ્ટએઈડ)

(૧) આઘાત લાગે (૨) ગળામાં કોઈ વસ્તુ ફસાઈ જાય (૩) ફેકચર થાય ત્યારે કરવાના ઉપાયો (૪) જડબાનું ફેકચર ઉમેરાયેલ છે. (૫) ડુબવું અને ઈલેક્ટ્રીક શોકની પ્રાથમિક સારવાર ઉમેરાયેલ છે. (૬) મોંથી મોં વાટે કૃત્રિમ શ્વાસ આપવાની પદ્ધતિ જાણો.

(૫) મેપીંગ : નકશાકામ - નકશા વાંચન, તેમાં આપેલા સ્કેલમાપ નિશાનીઓ, કન્ટુર લાઈન, ગ્રીડ રેફરન્સ જાણકારી મેળવે, ત્રિભુજ મેથળ, પ્લેન ટેબલ અને રોડ ટેવર્કસ મેથડ.

(૬) પાયોનીયરીંગ :

- બે પાયોનીયરીંગ પ્રોજેક્ટ બાંધે અને તેના ઉપયોગનું નિદર્શન કરતાં આવડે.
- ચપ્પુ, કુહાડીના ઉપયોગ અને સલામતિના નિયમો જાણો.

(૭) કેમ્પીંગ રાત્રિકેમ્પમાં રહેવું.

(૮) (૧) એક સ્કાઉટ સાથે સાયકલ દ્વારા ૩૦ કિલો મીટર હાઈક કરવી - દશ દિવસમાં સ્કા. ગા.ને રીપોર્ટ આપવો.
(૨) એક સ્કાઉટ સાથે ૧૦ કી. મીટર પગપાળા હાઈક કરવી અને દશ દિવસમાં સ્કા. માસ્ટરને તેના રીપોર્ટ આપવો.

(૯) કુકીંગ - (૨સોઈ બનાવવી) ખુલ્લામાં ચાર વ્યક્તિ માટેનું પુરતું ભોજન બનાવતા આવડે. પેટ્રોલ એકપીડીશનની યોજના બનાવે અને તેમાં ભાગ લે.

(૧૦) દળ સાથેનો સાહસ યાત્રામાં ભાગ લેવો.

(૧૧) નાઈટ ગેઈમ (રાત્રી રમત) સેનાની દ્વારા ૨૫ શબ્દોનો સંદેશો આપતા અને ઝીલતાં આવડે.

(૧૨) સિગ્નલીંગ-સેમેફોર પદ્ધતિ દ્વારા ૨૫ શબ્દોનો સંદેશો આપતા અને ઝીલતાં આવડે.

(૧૩) (અ) અને (બ) વિભાગમાંથી એક એક પ્રાવિણ્ય ચંદ્રક મેળવો.

(અ) સિવિલ ડીફેન્સ, પાયોનીયર, કોમ્યુનીટી વર્કર, વર્ડ કન્ઝર્વેશન

(બ) સીટીજન (ડીર્બટરી, સ્કોલર) નેચરાવીસ્ટ નવા બે ચંદ્રક બુકબાઈન્ડર અને પાથ ફાઈન્ડ ઉમેરાયા છે.

(૧૪) આ કસોટીમાં અગાઉના અભ્યાસક્રમમાં ચાર વિષયમાંથી બે વિષય ઉપર કાર્ય કરવાનું હતું. તેને બદલે એક વિષય ઉપર કાર્ય કરવાનું છે. અને તેની લોગબુક તૈયાર કરી સ્વતંત્ર પરીક્ષકને રજૂ કરવાની રહેશે.

વિષય ઉપર કાર્ય કરવાનું છે. અને તેની લોગબુક તૈયાર કરી સ્વતંત્ર પરીક્ષકને રજૂ કરવાની રહેશે.

(૧) તમારા શુપમાં નેશનલ ઈન્ટીગ્રેશનની ચર્ચા કરો.

(૨) ટુપના કેમ્પ ફાયર વિશે ચર્ચા કરો અથવા વાર્તા કહો.

(૩) સ્કાઉટીંગ દ્વારા નેશનલ ઈન્ટીગ્રેશન કેવી રીતે થાય છે. તેની તમારા દળમાં ચર્ચા કરો.

(૪) ઐતિહાસિક અથવા ઔદ્યોગિક સ્થળે તમારા દળને લઈ જઈ માહિતી આપો.

નોંધ : તૃતીય સોપાન ચંદ્રક મેળવ્યા પછી જોઈ કોઈપણ છ પ્રાણિવ્ય ચંદ્રકો મેળવે તે ભુરી દોરી (બ્લ્યુ કોર્ડ) પહેરી શકે.

(૧૫) ભારતમાં સ્કાઉટીંગની જવાબદારીનું નિદર્શન કરતાં આવડે.

(૧૬) દ્વિતીય સોપાન પૂર્ણ કર્યા તારીખથી ઓછામાં ઓછી નવ માસ સેવા કાર્ય કરવાનું આવશ્યક છે.

(૧૭) તૃતીય સોપાન કસોટીઓની પરીક્ષા સ્વતંત્ર પરીક્ષકો દ્વારા જ લીધેલ હોવી જોઈએ. આ પરીક્ષાની વ્યવસ્થા ટ્રેનીંગ કાઉન્સીલરની મદદથી જિલ્લા સંઘ દ્વારા નિમણૂક પામેલ સ્વતંત્ર પરીક્ષકોએ પરીક્ષા લીધેલ હોવી જોઈએ. સ્કાઉટ માસ્ટર પોતાના સ્કાઉટની આ કસોટીઓ જાતે લઈ શકશે નહિ. તૃતીય કસોટીઓમાં સેવા આપવી આવશ્યક છે.

● **રાજ્ય પુરસ્કાર અભ્યાસક્રમ**

આ ચંદ્રક આપવાની આખરી સત્તા રાજ્યના મુખ્ય કમિશ્નરની છે.

- (૧) તૃતીય સોપાન સુધીનો અભ્યાસક્રમ પુરો કરેલો હોવો જોઈએ.
- (૨) તેની ઉંમર ૧૩ વર્ષ પૂરાં થયેલા હોવા જોઈએ.
- (૩) નીચે જણાવેલ પ્રાવિણ્ય ચંદ્રકોથી કોઈપણ ત્રણ પ્રાવિણ્ય ચંદ્રકો જે અગાઉના સોપાનોમાં ન મેળવ્યા હોય તેવા મેળવવા. (૧) લીટરેચી (૨) કોમ્યુનીટીવર્કર (૩) ઈકોલોજીસ્ટ (૪) લંપુસકન્ટ્રોલ (૫) સેનીટેશન પ્રમોટર (૬) સોઈલ કન્ઝર્વેશન (૭) ડ્રુલ વર્કર
- (૪) ઉપરોક્ત સિવાય નીચેના ગ્રુપમાંથી એકએક ચંદ્રક કુલ બે ચંદ્રક મેળવો.

ગ્રુપ-૧

૧. કેમ્પર
૨. ઈલેક્ટ્રીશીયન
૩. સિગ્નલર
૪. ટેલર
૫. ડીરેમન

ગ્રુપ-૨

૧. પબ્લીક હેલ્થમેન
૨. હોસ્પિટલ મેન
૩. હેલ્થીમેન
૪. ન્યુટ્રીશ્યન-એજ્યુકેટર
૫. ફાર્મર

છ માસ સેવા જરૂરી છે.

● **રાષ્ટ્રપતિ સ્કાઉટનો અભ્યાસક્રમ**

નોંધ : આ ચંદ્રક આપવાની આખરી સત્તા નેશનલ કમિશ્નરની છે.

- (૧) પ્રથમ સોપાન, દ્વિતીય સોપાન, તૃતીય સોપાન પાસ કર્યા પછી તેણે પુનઃ તમામ કસોટીઓ (પ્રવેશથી) પસાર કરવાની રહેશે.
- (૨) સ્કાઉટ ગાઈડની ઉંમર ૧૪ વર્ષની હોવી જોઈએ.
- (૩) તેણે રાજ્ય પુરસ્કાર મેળવેલો હોવો જોઈએ.
- (૪) કેમ્પીંગ ત્રણ રાત્રિ કેમ્પમાં રહેવું તેમજ કેમ્પના ઓજારોનો ઉપયોગ કરી જાણે જેવા કે હાથ કરવતી, કોશ, હથોડો અને છીણા બે માણસો સુઈ શકે તેવું આશ્રય સ્થાન બનાવે.
- (૫) એમ્બ્યુલન્સ ચંદ્રક મેળવવો ફરજિયાત.
- (૬) નીચેનામાંથી કોઈ ૨ પ્રાવિણ્ય ચંદ્ર મેળવો.
(૧) ઈલેક્ટ્રોનીક્સ (૨) ફોરેસ્ટર (૩)

જર્નાલીસ્ટ (૪) લેપ્રેસી કન્ટ્રોલ (૫) સેક્રેટરી (૭) ઉદ કલાકની સમાજ સેવા બે મહિના સુધીના સમયમાં કરવી અને દર અઠવાડિયે કરેલા કામનો કોર્ટ ઓફ ઓનર શિષ્ટ સભામાં મંજૂર કરાવવું.

- (૮) હાઈકનો રિપોર્ટ તૈયાર કરીને આપવો સાથે એક સ્કાઉટ રાખવો. પગપાળા ૨૦ કી.મી. હાઈક અથવા નાઈટ હાઈક.
- (૯) સમાજ સેવાના કામમાં મદદ કરવી જેવા કે આરોગ્ય પ્રદૂષણ નિવારણ, પ્રૌઢ શિક્ષણ, નાની બચત યોજના.
- (૧૦) કોઈ પ્રાવિણ્ય ચંદ્રકોનું નામ ટુપમાં કે કબવુંદમાં આપવું અથવા પંદર (૧૫) દિવસ બાળકોને રમતો રમાડવી તેની લોગબુક બનાવવી.
- (૧૧) રાષ્ટ્રપતિ સ્કાઉટ થયા પછી ૧૮ પ્રાવિણ્ય ચંદ્રકો મેળવે તો તેને સોનેરી (ગોલ્ડન કાર્ડ) પહેરી શકે.
એમ્બ્યુલન્સ બેઝ ફરજિયાત	૧
બીજા બે	૨
કુલ	૩
- નવ માસ સેવા આવશ્યક છે.**

ગાઈડ વિભાગ અભ્યાસક્રમ

● **પ્રવેશ**

- (૧) ગાઈડીંગની ટૂંકી માહિતી
(૨) ગાઈડની પ્રતિજ્ઞા - નિયમ
(૩) ગાઈડનો મુદ્રાલેખ - ચિન્હ-સેલ્યુટ-ડાબા હાથનું હસ્તધૂનન
(૪) ભલું કામ અને એની એક માસની ડાયરી
(૫) ગણવેશ અને તેની માહિતી
(૬) રાષ્ટ્રધ્વજ, ભારત સ્કાઉટ ગાઈડ ધ્વજ, વર્લ્ડ ગાઈડ ધ્વજની રચના અને તેની માહિતી
(૭) રાષ્ટ્રગીત સાચી રીતે ગાવું - નક્કી કરેલા રાગમાં ગાવું.
(૮) પ્રાર્થના અને ધ્વજગીત ગાવાં
(૯) ઓછામાં ઓછી ચાર ગાઈડ કંપનીમાં હાજરી આપવી.

● **પ્રથમ સોપાન :**

- (૧) દળની માહિતી, દળ ધ્વજની માહિતી, દળ ચિહ્ન પર સ્લોગન બનાવવું.
- (૨) આરોગ્યના નિયમોની જાણકારી - બી.પી. સીક્સ છ આસન - સૂર્ય નમસ્કાર.
- (૩) દોરીના છેડે વીંટી મારવી.
- (૪) ભૂમિ ચિન્હો જાણકારી મેળવવી અને તેનું પ્રેક્ટીકલ કરવું.
- (૫) નીચેની ગાંઠો વાળતા અને તેનો ઉપયોગ કરતા શીખો.
 - (૧) રીફનોટ (૨) સીટ બેન્ડ (૩) કલોહીચ
 - (૪) શીપશેન્ક (૫) રાઉન્ડ ટર્ન એન્ડ ટુ હાફ ઈચીસ (૬) ફિસરમેન નોટ
- (૬) હાથના અને વ્હીસલના સંકેતો શીખો અને તેની પ્રેક્ટીસ કરો.
- (૭) ચપળતા માટે ઓર્ડર સાથે સાદી ડ્રીલ કરવી.
- (૮) પ્રાથમિક સારવારની પેટીમાં શું શું રાખશો ?
 - (૧) રોલર બેન્ડેજ (૨) કફ અને કોલર (૩) ત્રિકોણીયો પાટો
- (૯) બે દળ મિટિંગ અથવા કંપની મિટિંગ કે જે બહાર લેવાની હોય કે એક દિવસની હાઈકીંગમાં ભાગ લેવો.
- (૧૦) ઘરમાં ઉપયોગી થઈ શકે, તેવું એક ગેઝેટ બનાવવું. હસ્ત ઉપયોગનો નમૂનો તૈયાર કરવો.
- (૧૧) એક અઠવાડિયા સુધી પોતાના વાલીને નીચેના કામમાં જવાબદારીપૂર્વક મદદ કરવી. (૧) રસોઈમાં મદદ કરવી. (૨) સફાઈકામ (૩) પાણીનો સંગ્રહ કરવો. ફ
- (૧૨) નીચેનામાંથી કોઈપણ બે પ્રવૃત્તિ કરો.
 - (૧) તમારા પેટ્રોલ લીડર સાથે ચર્ચા કરી કુદરતના અભ્યાસનો પ્રોજેક્ટ કરવો.
 - (૨) તમારા ગાઈડ કેપ્ટન સાથે ચર્ચા કરી ગાઈડના નિયમના એક પોઈન્ટ ઉપર કોઈપણ સેવા કરી તેનો રિપોર્ટ એક અઠવાડિયામાં ગાઈડ કેપ્ટનને કરવો.
 - (૩) ગામડાની મુલાકાત લઈ ગ્રામ પંચાયતના

અથવા બ્લોક ડેવલપમેન્ટ ઓફિસના કાર્યો વિશે જાણો અને જાહેર સંસ્થાના સેવાકાર્યની માહિતી મેળવી દશ દિવસમાં તેનો રિપોર્ટ તૈયાર કરી ગાઈડ કેપ્ટનને આપવો.

● **દ્વિતીય સોપાન :**

- (૧) **પાયોનિયરીંગ :** ભારી ગાંઠ - રોલીંગ હીચ - ફીગર ઓફ એઈટ નાડણ-સાદું-ગોળ - ચોરસ અને ત્રાંસુ નાડળ કેમ્પના સાદા ચાર ઓજારોનો ઉપયોગ કરી બતાવો.
 - કોદાળી - પાવડો, કુહાડી - ચપ્પુ - ત્રિકમ - કોસ - દાતરું વગેરેનો ઉપયોગ જાણો.
- (૨) **અગ્નિ :** ખુલ્લામાં દિવાસળી વડે ચૂલો સળગાવવો.
 - આ શક્ય ન હોય તો સ્ટવ કે ગેસ સાફ કરી સળગાવવો નીચે પૈકી ત્રણ બાબતો કરી બતાવવી.
 - (૧) આગ ન લાગે તેની સલામતી રાખવાનું જાણો
 - (૨) આગ હોલવવા માટેની ડોલ - સાંકળ પદ્ધતિ વિશે જાણો.
 - (૩) સૂકા ઘાસમાં લાગેલી આગ હોલવતા આવડે.
 - (૪) ગેસ લીક હોય તો સલામતી રાખી જાણો.
- (૩) **રસોઈ :** ખુલ્લામાં ચૂલા કે સ્ટવ ઉપર એક વ્યક્તિ માટે બે વાનગી રાંધવી - તથા એક દળ માટે ચા-કોફી બનાવવી.
- (૪) **હોકાયંત્ર :**
 - (૧) હોકાયંત્રનો વ્યવહારુ ઉપયોગ કરી દિશાઓના સોળ બિંદુઓ બનાવી શકે.
 - (૨) રાત્રે ઓછામાં ઓછા બે તારા જૂથોની મદદથી ઉત્તર દિશા શોધી શકે.
 - (૩) નકશામાં જગ્યા (ગાળો) અગ્રાશ અને કાયુ નકશા કામ જાણો - કંપાસની મદદથી દિશાના ખૂણાઓનું અંતર જાણો અને સ્કેચ કરે.

(પ) પ્રાથમિક સારવાર :

- (૧) સેન્ટ જહોન સ્લીંગ - (ઝોળી) - પ્રદર્શન
-
(૨) ઉપલબ્ધ સાધનોથી સ્ટ્રેચર બનાવવું.
(૩) જીવનરક્ષક (લાઈફ લાઈન) ગાળિયો બનાવી ૧૦ મીટર ફેંકવો.
(૪) નીચેના માટે તાત્કાલીક પ્રાથમિક ઉપચાર જાણો.
(૧) દાઝવું (૨) ઉઝરડા (૩) મચકોડ (મોચ) (૪) ઝેરી જીવજંતુઓનો ડંસ (ડંખ) (૫) નસકોરી ફૂટવી (૬) પ્રાણીઓનું કરડવું.
(૬) ઘરમાં અને શાળામાં તમારુ વર્તન સારું છે તેની ખાત્રી તમારા ગાઈડ કેપ્ટનને થવી જોઈએ.
(૭) અંદાજ લાઠી જેવા ઉપલબ્ધ સાધનોની મદદથી ૧૦૦ મીટર સુધીનું અંતર-લંબાઈ-પહોળાઈનો સાચો અંદાજ કાઢવો.
(૮) કંપની વાઈડ ગેઈમમાં ભાગ લેવો.
(૯) દળનાયક સાથે નક્કી કરી એક માસ સામુદાયિક પ્રવૃત્તિ સતત કરો. જેમાં તમે ગાઈડ કૌશલ્યોનો ઉપયોગ કરી શકો.
(૧૦) સેમા ફોર અથવા મોર્સ સીગ્નલીંગની પદ્ધતિ જાણવી અને પ્રેક્ટીકલ કરાવવું.
નીચેની કોઈપણ એક પદ્ધતિથી પ્રેક્ટીકલ કરાવવું.
(૧) ધ્વજ (૨) ડીસ (૩) બજર
(૧૧) સેના (કંપની) ની ચાર પ્રાર્થના સભાઓમાં હાજરી આપવી.
(૧૨) કોઈપણ એક પ્રાવિણ્ય ચંદ્રક મેળવો.
(૧) કૂક (૨) ડીબેટર (૩) ફેન્ડ ટુ એનીમલ (૪) ગાર્ડનર (૫) હેન્ડી વુમન (૬) સાયકલીસ્ટ (૭) લોન ડ્રેશ
(૧૩) સામાજિક સેવા શિબિરમાં ભાગ લેવો, મેળામાં સ્વયંસેવક તરીકે કામગીરી કરવી.
(૧૪) નીચેના પૈકી બે કામગીરી કરવી.
(૧) આપણા પ્રાદેશિક વારસા કે સંસ્કૃતિ વિશે

માહિતી એકત્ર કરી તેની નોંધપોથી બનાવવી.

- (૨) તમારી શાળાના આચાર્ય સાથે નક્કી કરી શાળામાં તમારા દળવાર એક એક વિકાસનો પ્રોજેક્ટ હાથ ધરવો.
(૩) સામાજિક સેવા શિબિરમાં ભાગ લેવો.
(૪) સામુદાયિક મેળા કે મહોત્સવમાં સ્વયંસેવક તરીકે કામગીરી કરવી.
(૫) તમારા માતાપિતા તથા પાડોશીઓ સાથે તમારા વિસ્તારમાં થતા પ્રદુષણ પ્રશ્નની ચર્ચા કરો અને તેનો અહેવાલ આપો.

તૃતીય સોપાન :

- (૧) કેમ્પ કાફ્ટ : ડેમોસ્ટ્રેશન
- દોરીના છેડે વીંટ મારવાની - અન્ય બીજી રીત જાણો.
- ડ્રો હીરા ફાયર મેન ચેર નોટ મેનહારનેસ
- તંબુ બાંધતા - ઉપાડતા અને પેક કરતાં આવડે - ઉપલબ્ધ સાધનોથી બે વ્યક્તિઓને સૂવા માટે આશ્રય બનાવતા આવડે.
- પુલ અને માંચડો તૈયાર કરવો - દોરી - લાકડાની ચીપથી.
(૨) તરવું : ૫૦ મીટર તરે - તરવામાં સલામતીના નિયમો જાણો - સ્નાયુ તણાઈ જાય તો તેનો ઉપચાર જાણો. અથવા - નીચેના પૈકી કોઈપણ એક પ્રાવિણ્ય ચંદ્રકો મેળવે (૧) એથલેટ (૨) કલાઈમ્બર (૩) જિમનેસ્ટ (૪) હાઈકર (૫) યોગ (૬) ગેમ્સ લીડર
(૩) અંદાજ :
(૧) ત્રીસ મીટર સુધીની બે ઉંચાઈ અને ઊંડાઈનો અંદાજ કાઢે.
(૨) બે કિલોગ્રામ સુધીના બે વજનનો અંદાજ કાઢે.
(૪) (૧) આઘાત અને ઈલેક્ટ્રીક શોટ લાગેલાને પ્રાથમિક સારવાર આપવી.
(૨) માઉથ ટુ માઉથ કૃત્રિમ શ્વાસ આપવાની પદ્ધતિ કરી શકે.

(૫) મેપીંગ :

(૧) નકશા વાંચન - સ્કેલ - નકશાના નિશ્ચિત સંકેત સમોસ્તા દર્શક રેખાઓ ગ્રીડ રીફરેન્સ વિષે જાણે ટુરીસ્ટનો નકશો અથવા સર્વે નકશા વાંચી શકે. આપેલ રૂટ ઉપર જઈ શકે અને જવા માટે માર્ગદર્શન આપે.

(૬) બાંધકામ :

(૧) ચપ્પુ તથા કુહાડીનો ઉપયોગ કરી બતાવે અને સલામતીના નિયમો જાણે.
(૨) દળવાર બે પાયોનિયરીંગ પ્રોજેક્ટ બાંધે અને તેનો ઉપયોગ જાણે.

(૭) હાઈક : અન્ય ગાઈડ સાથે ૨૫ કિ.મી. સાઈકલ હાઈક કરે અથવા પગપાળા ૧૦ કિ.મી. હાઈક કરે અને દસ દિવસ સુધીમાં ગાઈડ કેપ્ટનને અહેવાલ આપે.

(૮) કુકીંગ : (૧) ખુલ્લાં ચાર વ્યક્તિ માટે પુરતું ભોજન રાંધે

(૯) દળમાં એક સાહસયાત્રાનું યોજન કરી ભાગ લે.

(૧૦) કંપની સાથે ઓવર નાઈટ કેમ્પમાં ભાગ લેવો.

(૧૧) રાત્રિ રમતમાં ભાગ લે.

(૧૨) સીગનલીંગ : ૩૦ શબ્દનો મોર્સ સંજ્ઞાથી સંદેશો આપી શકે અને ઝીલી શકે.

(૧૩) નીચેના પૈકી દરેક જૂથમાંથી એક એક પ્રાવિણ્ય ચંદ્રક મેળવો.

ગ્રુપ-૧ (૧) સિવિલ ડિકેન્સ

(૨) પાયોનિયરીંગ

(૩) કોમ્યુનીટી વર્કર

(૪) વલ્ડ કોન્જેર્વેશન

(૫) સેફ્ટી નોલેજ

(૬) સેલ્ફ ડિકેન્સ

ગ્રુપ-૨ (૧) બુક બાઈન્ડર

(૨) સિટીઝન

(૩) નેચરા વિસ્ટ

(૪) પાથફાઈન્ડર

(૧૪) નીચેના પૈકી કોઈપણ એક કાર્ય કરી લોગબુક તૈયાર કરવી.

(૧) રાષ્ટ્રીય ભાવાત્મક એકતા વિશે પોતાના જૂથને વાર્તાલાપ આતે.

(૨) કેમ્પ ફાયરમાં નેતાઓની વાર્તા કરવી.

(૧૫) ભારતમાં ગાઈડીંગ પ્રવૃત્તિ વિશે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરશે.

● રાજ્ય પુરસ્કાર ગાઈડ :

તૃતીય સોપાન પસાર કર્યા બાદ ઓછામાં ઓછી છ માસ ગાઈડીંગમાં સેવા ચાલુ રાખવી. તથા તેની ઉંમર તેર વર્ષ પૂરી થયેલી હોવી આવશ્યક છે. નીચે પૈકી અગાઉ ન મેળવ્યા હોય તેવા અન્ય ત્રણ પ્રાવિણ્ય ચંદ્રક પ્રાપ્ત કરવા (૧) સેનીટેસના પ્રમોટર (૨) કોમ્યુનીટી વર્કર (૩) લેપ્રોસનસ કંટ્રોલ (૪) ઇકોલોજીસ્ટ (૫) એડલ્ટ લિટરસી (૬) આઈલ્ડનર્સ.

ગ્રુપ-૧ (૧) કેમ્પર (૨) ઇલેક્ટ્રીકશીયન (૩) સિગ્નલર (૪) ટેલર (૫) ડેરીમેન

ગ્રુપ-૨ (૨) પબ્લીક હેલ્થમેન (૨) હોસ્પીટલ મેન (૩) હેલ્થીમેન (૪) ન્યુટ્રીશન-એજ્યુકેશન (૫) ફાર્મર ટ્રેનીંગ કાઉન્સીલરની મદદથી જિલ્લા બેજ કમિટિ દ્વારા નિયુક્ત થયેલ સવતંત્ર પરીક્ષક પ્રાવિણ્ય ચંદ્રકોની પરીક્ષા લઈ શકશે.

● રાષ્ટ્રપતિ ગાઈડ :

(૧) રાજ્ય પુરસ્કાર પ્રાપ્ત કરેલ હોય અને ત્યારબાદ ઓછામાં ઓછી નવ માસ ગાઈડીંગમાં સેવા ચાલુ હોય તે રાષ્ટ્રપતિ પુરસ્કારમાં ભાગ લઈ શકશે.

(૨) કેમ્પિંગ શિબિર જીવન :

(૧) સતત ત્રણ રાત્રી શિબિર જીવન ગાળે.

(૨) નીચેના સાધનોનો ઉપયોગ જાણે.

ચપ્પુ, હાથ કુહાડી, હાથ કરવત, ચોપર, હથોડી, ફાયર

રેલી ગીત

આવી રે આવી આ સાતમી જિલ્લા રેલી આવી
લાવી રે લાવી શિશિર ના સંગે ઉત્સાહ ની હેલી આવી...
શહેર રાજકોટના છેવાડે રતનપર ગામ રામ મંદિરના સિમાડે
રામચરિત માનસમાં સત્સંગની સરવાણી આ જિલ્લા રેલી લાવી...
કથની કહે છે કથામાં, રામ - સિતા હતા જ્યારે વનવાસમાં
રામજના પગલા પડ્યાની બલિહારી છે, આ જિલ્લા રેલી આવી...
તીર્થ સંગન આ રતનપર ગામમાં, પુણ્ય, શાંતિ આ મોક્ષ ધામમાં
અમે રામ નગરી વસાવી છે આ જિલ્લા રેલી આવી...
સાહસી સ્કાઉટોને પરાક્રમી સ્કાઉટો, હર્ષધેલી ગાઈડોની નીડર ગાઈડરો
સમજુ શિસ્તબદ્ધ સૌ સેનાની છે આ જિલ્લા રેલી આવી...
સર્વધર્મ પ્રાર્થના ને પ્રવૃત્તિ પ્રદર્શન, માર્ચિંગ ગેજેટના પ્રિય દર્શન
કેમ્પફાયરમાં હરખની હેલી આ જિલ્લા રેલી આવી...
વિશ્વશાંતિ ના ચાહક આ સ્કાઉટ - ગાઈડ ની રેલી
સારા વિશ્વમાં શાંતિનો સંદેશ ફેલાવાની નેમ લઈ આવી...

સ્કાઉટ-ગાઈડ પ્રતિજ્ઞા

मैं मर्यादापूर्वक प्रतिज्ञा करता हूं की
ईश्वर और अपने देश के प्रति अपने
कर्तव्य का पालन करूंगा दुसरो की

सहायता करूंगा और स्काउट-गाइड नियम का
पालन करूंगा ।

સ્કાઉટ - ગાઈડ નિયમ

1. સ્કાઉટ/ગાઈડ વિશ્વાસનીય હોતા હૈ ।
2. સ્કાઉટ/ગાઈડ વફાદાર હોતા હૈ ।
3. સ્કાઉટ/ગાઈડ સબકા મિત્ર ઓર પ્રત્યેક દુસરે સ્કાઉટ
કા ખાઈ બહન હોતા હૈ ।
4. સ્કાઉટ/ગાઈડ વિનમ્ર હોતા હૈ ।
5. સ્કાઉટ/ગાઈડ પશુ-પક્ષીયો કા મિત્ર ઓર પ્રકૃતિ
પ્રેમી હોતા હૈ ।
6. સ્કાઉટ/ગાઈડ અનુશાસનશીલ હોતા હૈ ઓર
સાર્વજનિક સંપત્તિ કી રક્ષા કરને મે સહાયતા કરતા
હૈ ।
7. સ્કાઉટ/ગાઈડ મિતવ્યયી હોતા હૈ ।
8. સ્કાઉટ/ગાઈડ સાહસી હોતા હૈ ।
9. સ્કાઉટ/ગાઈડ મન, વચન ઓર કર્મ સે શુદ્ધ હોતા
હૈ ।

સ્કાઉટ/ગાઈડ મુદ્રાલેખ

“થા તૈયાર” સ્કાઉટ / ગાઈડનો મુદ્રાલેખ છે.

શરીરે દૃઢ મનથી

જાગૃત અને નીતિ, આચાર, વ્યવહારમાં પ્રમાણિક
રહી બીજાની સેવા કરવા તૈયાર થવું.

પ્રાર્થના

સ્કાઉટ / ગાઈડ પ્રવૃત્તિમાં ધ્વજવંદન તથા મિટિંગ
વગેરેનો આરંભ પ્રાર્થનાથી કરવામાં આવે છે.

દયા કર દાન ભક્તિ કા, હમં પરમાત્મા દેના,
દયા કરના હમારી, આત્મા મેં શુદ્ધતા દેના,
હમારે ધ્યાનમેં આઓ, પ્રભુ આંખો મેં બસ જાઓ,
અંધેરે દિલમેં આ કરકે પરમ જ્યોતિ જગા દેના.
બહાદો પ્રેમ કી ગંગા, દિલોમેં પ્રેમ કા સાગર,
હમેં આપસમેં મિલજુલકર, પ્રભુ રહના સિખા દેના.
હમારા કર્મ હો સેવા, વ સેવકચર બના દેના.
વતન કે વાસ્તે જના, વતન કે વાસ્તે મરના,
વતન પર જાન ફિદા કરના, પ્રભુ હમ કો સિખા દેના.
દયા કર...

ઝંડા ગીત

ભારત સ્કાઉટ / ગાઈડ ઝંડા ઉંચા સદા રહેગા
ઊંચા સદા રહેગા ઝંડા ઊંચા સદા રહેગા
નીલા રંગ ગગનસા વિસ્તૃત ભાતૃભાવ ફેલાતા,
ત્રિદલ કમલ નિત ત્રિન પ્રતિજ્ઞાઓ કી યાદ દિલાતા
ઓર ચક્ર કહતા હૈ પ્રતિપલ આગે કદમ બઢેગા...ઊંચા

કેમ્પ ફાયર ગીત

આ ઉર્ધ્વગામી જવાલ જયમ આદર્શ અમ સૌ ઉચ્ચ હૌ,
આ રક્તવર્ષા ઇંધાને જયમ યત્ન અમ જીવંત હો
આ ભસ્મ જયમ અદશ્ય થાઓ ત્રુટિ અમ જીવન તાણી
આ તિમિર ભેદી જગતજનને પ્રેર ઇશ જ્યોતિ ભણી
આ કુંડનો અગ્નિ ગરમી સકળ સમુદાયને
દેજો સુસેવા જગતને વીરબાલ બાલિકાયને.

રાત્રિ પ્રાર્થના

સાંઈ હુઈ.....સૂરજ ડૂબા.....સાગર સોયા.....
ધરતી સોયી.....અંબર સોયા.....
નિર્વિઘ્ન હો.....તુમ ભી સો..... પ્રભુ હૈ પાસ.....

સ્કાઉટ-ગાઈડ ટ્રુપ ડેવલપમેન્ટ અમલીકરણ સમિતિ પુનઃગઠન બેઠકની મિનિટ્સ

સંકલન : આર. એલ. વણકર
કવિનર તથા લેકચરર,
ડાયટ, સંતરામપુર

સ્થળ : જિ. પ્રા. શિક્ષણાધિકારીશ્રી કચેરી, ગોધરા જિ. પંચમહાલ તા. ૨૬-૧૨-૦૮

સ્કાઉટ-ગાઈડ ટ્રુપ ડેવલપમેન્ટ અમલીકરણ સમિતિ પુનઃગઠન માટેની બેઠક માનનીય પ્રાચાર્યશ્રીની અધ્યક્ષતામાં જિ. પ્રા. શિક્ષણાધિકારીશ્રીની કચેરી, ગોધરા ખાતે તા. ૨૬-૧૨-૦૮ના રોજ યોજવામાં આવી. સદર બેઠકમાં સ્કાઉટ-ગાઈડ માટે નીચે મુજબના મુદ્દાઓની ચર્ચા કરવામાં આવી.

- ☞ સાધન સરંજામ માટે જ્યાં ઓછો લોકસહયોગ મળતો હોય તેવી શાળાઓ પસંદ કરવી.
- ☞ સમૃદ્ધ શાળાઓ લોકસહયોગ મેળવે. પોતાના વિસ્તારની કેડીટ સોસાયટી, તાલુકા/જિલ્લા સંઘ, પંચાયતો, દૂધ, ડેરી, મોટા વેપારીઓ પાસેથી મેળવવા પ્રયત્ન કરી શકાય. તથા જિલ્લા પંચાયતના જિલ્લા શિક્ષણ સમિતિના સ્વ ભંડોળમાંથી બાળકોના યુનિફોર્મ માટે વિચારી શકાય.
- ☞ ટ્રાયબલ વિસ્તારની શાળાઓના વિદ્યાર્થીઓ માટે ટી.ડી.ઓ. શ્રી ને મળી ટી.એસ.પી.માં રજૂઆત કરવી.
- ☞ રાષ્ટ્રીય તહેવારો, સ્થાનિક મેળા, હાટ તથા અન્ય જાહેર કાર્યક્રમોમાં આ બાળકો પ્રદર્શિત થાય તેવી પ્રવૃત્તિઓ વિકસાવવી. કાર્યક્રમો પૂર્ણ થયે સફાઈ પ્રવૃત્તિ આદરી શકાય.
- ☞ ડાયટ દ્વારા પ્રકાશિત “મૈત્રી” સામયિકમાં આ બેઠકની મિનિટ્સ મુકવી.
- ☞ સ્કાઉટ-ગાઈડ પ્રવૃત્તિનો બહોળો પ્રચાર-પ્રસાર થાય તેવા પ્રયત્નો હાથ ધરવા.
- ☞ સ્કાઉટ-ગાઈડની તાલીમ મેળવેલ શાળાઓ માટે “બાલવીર”નું લવાજમ ભરવું.
- ☞ RTO સાથે મળી બાળકો ટ્રાફિક નિયમોના પાલન કરાવવામાં સહભાગી બને તેવા પ્રયાસો કરવા.
- ☞ ૨૬ જાન્યુઆરી ૨૦૦૮ના રોજ માનનીય મુખ્યમંત્રીશ્રીના હસ્તે રાજ્ય કક્ષાનો પ્રજાસત્તાક દિન ગોધરા ખાતે ઉજવવામાં આવનાર છે. જેની પરેડમાં સ્કાઉટ-ગાઈડ શિક્ષકો યુનિફોર્મ સાથે ઉપસ્થિત થાય તે માટે ૧૦૦ શિક્ષકોની એક દિવસીય તાલીમ બે તબક્કામાં યોજવી. તે માટે ગુજરાત રાજ્ય ભારત સ્કાઉટ-ગાઈડ સંઘ અને જિલ્લા હોમગાર્ડ કમાન્ડન્ટશ્રી ના સંપર્કમાં રહેવું.
- ☞ તાલીમી સ્કાઉટ-ગાઈડની ત્રિમાસિક મિટીંગ બોલાવવી. જેથી શાળાઓમાં થયેલ પ્રવૃત્તિઓનું રીપોર્ટીંગ કરી શકાય.
- ☞ સ્કાઉટ-ગાઈડ અંતર્ગત ખરીદનાર સાધન રે રંજામ વડી કચેરીના માર્ગદર્શન હેઠળ ગુજરાત રાજ્ય, ભારત સ્કાઉટ ગાઈડ સંઘ, અમદાવાદમાંથી ખરીદવાં.

પ્રાચાર્યશ્રી

જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન, સંતરામપુર, જિ.પંચમહાલ

સ્કાઉટ-ગાઈડ ટ્રુપ ડેવલપમેન્ટ અમલીકરણ સમિતિ પુનઃગઠન બેઠકમાં ઉપસ્થિતોની યાદી

સ્થળ : જિ. પ્રા. શિક્ષણાધિકારીશ્રીની કચેરી, ગોધરા જિ. પંચમહાલ તા. ૨૬-૧૨-૦૮

અ. નં.	નામ	હોદ્દો	સમિતિમાં હોદ્દો
૧.	શ્રી આર. ડી. વણકર	પ્રાચાર્યશ્રી, ડાયટ, સંતરામપુર	અધ્યક્ષ
૨.	શ્રી આર. ડી. વણકર	જિ. પ્રા. શિ. શ્રી., પંચમહાલ-ગોધરા	સહ-અધ્યક્ષ
૩.	શ્રી સી. એલ. ચરપોટ	ના. જિ. પ્રા. શિ. શ્રી, પંચમહાલ-ગોધરા	સભ્ય સચિવશ્રી
૪.	શ્રી એચ. આર. દેસાઈ	હિસાબી અધિકારીશ્રી (શિક્ષણ), પંચમહાલ-હોધરા	સચિવશ્રી
૫.	શ્રી આઈ. વી. સોલંકી	હોમગાર્ડ કમાન્ડન્ટ પ્રતિનિધિ, ગોધરા	સભ્યશ્રી
૬.	શ્રી આર. એલ. વણકર	લેકચરર, ડી.આર.યુ., ડાયટ, સંતરામપુર	સભ્યશ્રી
૭.	શ્રી અમિષ વૈદ્ય	પ્રતિનિધિ, ગુ. રા. ભા., સ્કા. ગાઈડ, અમદાવાદ	સભ્યશ્રી
૮.	શ્રી મનોજ પરમાર	બી.આર.સી.સી., કાલોલ	સભ્યશ્રી
૯.	શ્રી વાય એચ. પીરઝાદા	સી.આર.સી.સી., દલવાડા તા. શહેરા	સભ્યશ્રી
૧૦.	શ્રી આર. એચ. પટેલ	સી.આર.સી.સી., નપાણીયા તા. લુણાવાડા	સભ્યશ્રી
૧૧.	મધુબેન વસાવા	મુ. શિ., કેવડીયા પ્રા. શાળા તા ગોધરા	સભ્યશ્રી
૧૨.	શ્રી સી. વી. વણકર	પ્રા. શિ., તાલુકા શાળા, કાલોલ	સભ્યશ્રી

મેત્રી

દરિદ્રતા અત્યંત પ્રાણનાશક અને પ્રચલિત રોગ છે.

નવેમ્બર-ડિસેમ્બર-૨૦૦૮ • ૨૨

ક્રિયાત્મક કસોટી

ડૉ. એ. વી. પટેલ
તંત્રી
“મૈત્રી”

ગુજરાત રાજ્ય શૈક્ષણિક સંશોધન અને તાલીમ પરિષદ દ્વારા મૂલ્યાંકન પ્રક્રિયાને બળવત્તર બનાવવાના પ્રયાસો થયા તેમાં સતત અને સર્વગ્રાહી મૂલ્યાંકન 'Constant and Comprehensive Evaluation' અને 'પ્રવૃત્તિ દ્વારા શિક્ષણ'ના અભિગમનું મૂલ્યાંકન કરતી કસોટીઓ પ્રાથમિક શાળાઓમાં મૂલ્યાંકનના એક ભાગરૂપે સ્વીકારાઈ. ક્ષમતાલક્ષી મૂલ્યાંકન સંબંધી તમામ પ્રાથમિક શિક્ષકોની સમસ્યાઓ અને મૂંઝવણોને હલ કરવાનો પ્રયાસ GCERT ગાંધીનગરના યશસ્વી પ્રયત્નોથી થયો.

ક્ષમતાલક્ષી અભ્યાસક્રમમાં ક્ષમતાવિધાનોના થયેલા અભ્યાસનાં તારણો દ્વારા પ્રતિનિધિત્વરૂપ ક્ષમતાઓનું અનૌપચારિક અર્થાત્ ક્રિયાત્મક અને ઔપચારિક મૂલ્યાંકન કરવા માટે ધોરણ તથા વિષયવાર લેખિત, મૌખિક અને ક્રિયાત્મક કસોટીઓ લેવા માટે ક્ષમતાઓના વર્ગીકૃત કરાઈ. જિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવનો દ્વારા અપાતી Inservice Training માં એ વાત બહાર આવી કે ક્રિયાત્મક કસોટીઓ વિશે શિક્ષકો પૂરેપૂરા જ્ઞાત નથી. તેની રચના અને મૂલ્યાંકન પદ્ધતિનું તેમને અધકચરું જ્ઞાન છે. ક્રિયાત્મક કસોટીના સ્વરૂપને સમજાવવાનો અને તે અંગેનો એકાદ નમૂનો આપવાનો પ્રયાસ અત્રે કરવામાં આવ્યો છે.

ક્રિયાત્મક કસોટીની સંકલ્પના :

“ક્રિયાત્મક કસોટી એટલે એવી કસોટી કે જેમાં કસોટીપાત્રે વસ્તુઓનું પ્રહસ્તન કરવાનું રહે છે અને ભાષાના ઉપયોગનો સહેજ અભાવ રહે છે.”

એક વિશાળ અર્થમાં ક્રિયાત્મક મૂલ્યાંકન એટલે બાળક કઈ રીતે કાર્ય કરી શકે છે તે છે. બાળકના વિકાસ માટે એ બાબત મહત્વની છે. તેથી તેનું સતત ઝીણવટભર્યું અવલોકન કરવું પડે. તેને ચોક્કસ પ્રકારની ક્રિયાઓ કરતું કરાવવું પડે. ક્રિયાત્મક કસોટીને અંગ્રેજીમાં Performance Test કહે છે. To Perform એટલે કોઈ ક્રિયા પ્રત્યક્ષપણે કરવી તે છે.

ક્રિયાત્મક કસોટીમાં ક્રિયા એ અગત્યનું પ્રેરક બળ છે. અધ્યેતાએ હસ્તગત કરેલા Skills તે સૈદ્ધાંતિક સ્વરૂપે માત્ર રજૂ કરે તેટલું પૂરતું નથી. તે Action દ્વારા તેણે હાંસલ કરેલી Skills ની પ્રતીતિ પણ કરાવે તે ઈચ્છનીય છે. બાળકમાં રહેલી Competencies કે Aptitudes (અભિયોગ્યતાઓ) તેના સર્વાંગી વિકાસ માટે બહાર આવે તે જરૂરી છે અને એ કામ ક્રિયાત્મક કસોટીનું છે.

બાળકમાં રહેલા જરૂરી કૌશલ્યોનો વિકાસ કરવા માટે ક્રિયાત્મક મૂલ્યાંકન અનિવાર્ય છે. બાળક સાચકલ કઈ રીતે ચલાવવી તેનું માત્ર વર્ણન કરે તેના આધારે ન કહી શકાય કે તેને સાચકલ ચલાવતાં આવડે છે. તે માટે ક્રિયાની જરૂર પડે છે. ક્ષમતાલક્ષી અભ્યાસક્રમમાં બાળક પારંગતતાની કક્ષાએ સિદ્ધિ મેળવે તે બાબત અપેક્ષિત છે. પારંગતતાની કક્ષાએ બાળક ત્યારે જ પહોંચી શકે જ્યારે તેનામાં પડેલા કૌશલ્યો આવિર્ભાવ પાસે મે અર્થાત્ તે ક્ષમતાઓનું માર્ગાન્તરીકરણ થાય. એટલા માટે જ ક્રિયાત્મક કસોટી ઉત્તમ બાબત પૂરવાર થાય તેમ છે. બાળકને એકથી દસ ગણતાં આવડે છે કે નહિ આ બાબતને ક્રિયાત્મક કસોટીમાં મૂકવી હોય તો, બાળકને કહી શકાય કે “જાઓ બેટા ! મેદાનમાંથી દસ કૂકરીઓ લઈ આવો જોઈએ બાળક દસ કૂકરીઓ લઈને આવે, ગણે એટલે તેનું ૧ થી ૧૦નું ગણન કૌશલ્ય સિદ્ધ થયું તેમ કહી શકાય. આમ બુદ્ધિ, જ્ઞાન, માહિતી ઉપરાંત બાળકની ચોક્કસ પ્રકારની વિશિષ્ટ શક્તિઓ કે અભિયોગ્યતાઓને ક્રિયા દ્વારા મૂલવતા Test ને આપણે Performance Test ક્રિયાત્મક કસોટી કહીશું.

ક્રિયાત્મક કસોટી રચનાનાં સોપાનો :

- ⇒ ક્રિયાત્મક કસોટી રચનાનું પ્રથમ સોપાન કસોટીના હેતુ અંગે સ્પષ્ટતા મેળવવી તે છે.
- ⇒ હેતુઓ મોટા ભાગે ક્ષમતા ઉપર આધારિત રહેશે.
- ⇒ ક્રિયાત્મક કસોટીની રચનાનું બીજું સોપાન

કસોટીમાં સમાવિષ્ટ સંકલ્પનાઓ Concepts અંગે સ્પષ્ટતા મેળવવી તે છે.

- ⇒ કઈ પ્રતિનિધિત્વ રૂપ ધરાવતી ક્ષમતાઓ પસંદ કરવી, બાળકનાં ક્યાં કૌશલ્યો - કઈ ક્ષમતાઓનું માપન કરવું, કયો અભ્યાસક્રમ આવરી લેવો તેની સંકલ્પના સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ.
- ⇒ વિગત લેખન કે પ્રારંભિક રચના.
- ⇒ ક્રિયાત્મક કસોટી રચનારે પોતાના અવલોકન, અનુભવ, સંશોધનો, પ્રયોગોને પાયામાં રાખી પૃથક્કરણ (આર્મચેર એનાલિસિસ) દ્વારા કેવા પ્રશ્નો રચી શકાય તે વિચારવા. સંદર્ભ સાહિત્યને પણ હાથવગું રાખી શકાય. વળી અહીં કસોટી વખતે આપવાની સૂચનાઓ, ઢાંચો, સમય મર્યાદા, મૂલ્યાંકન પદ્ધતિ વગેરેનો પૂર્ણવિચાર જરૂરી છે. બાળકનાં રસ, રૂચિ, વલણ અને વ્યક્તિત્વને બાળ મનોવિજ્ઞાનના અભ્યાસુ બની નાણવા પડે.
- ⇒ કસોટીનું સ્વરૂપ.
- ⇒ કસોટીની લંબાઈ કેટલી રાખવી, ગુણભાર કેટલો રાખવો તે.
- ⇒ મૂલ્યાંકનની પદ્ધતિ.
- ⇒ ક્રિયાત્મક કસોટીનું મૂલ્યાંકન વિશ્વસનીયતા, પ્રમાણભૂતતા અને યથાર્થતાના આધારે થઈ શકે. શિક્ષકે અનાત્મલક્ષી રીતે પૂર્વગ્રહ મુક્ત મૂલ્યાંકન કરવું ઘટે.

ક્રિયાત્મક કસોટી લેતી વખતે ધ્યાનગ્રસ્ત બાબતો :

ક્રિયાત્મક કસોટીનું સુચારું આયોજન (તેનાં સોપાનોને ધ્યાનમાં રાખીને) થયા પછી શિક્ષકપક્ષે સજાગતા વધી જાય છે. વળી શિક્ષકનું કાબેલીયતપણું અને કુનેહ છતી થાય છે. સૂઝ સમજણપૂર્વક કસોટી લેવી પડે નહિ તો તે ફારસ બની રહેશે.

જુદાં જુદાં અધ્યયન ક્ષેત્રોની પ્રતિનિધિત્વ રૂપ ક્ષમતાઓને તારવી બાળકમાં કૌશલ્યોનું ઊર્ધ્વાકરણ થાય તે રીતે કસોટી રચીને વ્યક્તિગત સ્વરૂપે લઈ શકાય.

શિક્ષકની અવલોકન દૃષ્ટિ પણ અહીં મહત્વનો

ભાગ ભજવે છે. બાળકની કસોટી આપવાની તત્પરતા, શિક્ષકનાં માર્ગદર્શક સૂચનો જરૂરી છે.

પ્રશ્ન બેંકને વિકસાવીને શિક્ષણમિત્રોએ ક્રિયા અને પ્રવૃત્તિ દ્વારા ક્ષમતાઓનું સિદ્ધિ માપન કરવાનું રહે છે.

બાળકના વિશિષ્ટ વ્યવહારમાં વિશિષ્ટ પ્રકારની શક્તિઓને પિછાની તેનું મૂલ્યાંકન કરવાનું રહે છે.

ચોક્કસ સમયમર્યાદા, બાળકોની માનસિક વયકક્ષા, સુયોગ્ય પદ્ધતિ જ ક્રિયાત્મક કસોટીને ફળદાયી બનાવી શકે.

ક્રિયાત્મક કસોટી દ્વારા અધ્યયનનાં તમામ ક્ષેત્રોમાં પડેલી ક્ષમતાઓને શિક્ષકે ઉજાગર કરવાની તક ઝડપી લેવી જોઈએ.

ક્રિયાત્મક કસોટીમાં કઈ બાબતોનું મૂલ્યાંકન થઈ શકે ?

અધ્યયન ક્ષેત્ર અને ક્ષમતાને લગતી એવી કોઈપણ પ્રવૃત્તિ કે કાર્ય.

અભિનય, હાવભાવ, ઓળખ, ક્રમિક ગોઠવણો, શિષ્ટાચાર મુલાકાત દ્વારા પ્રશ્નોત્તરી, અવલોકન, નિદર્શન દ્વારા પ્રશ્નોત્તરી, એકત્રીકરણ, વર્ગીકરણ, ક્રિયા ઓળખ, પરિસ્થિતિજન્ય ઓળખ, ક્રિયા-પ્રક્રિયા જેવી બાબતોને ક્રિયાત્મક કસોટીમાં મૂકીને ક્રિયાત્મક મૂલ્યાંકન થઈ શકે.

બાળકના સ્થાનિક પર્યાવરણના આધારે, અનુભવજન્ય પરિસ્થિતિને આધારે, બાળકના પૂર્વ જ્ઞાનને આધારે, બાળકના અવલોકનના આધારે પ્રશ્નો પૂછી શકાય.

અનુકરણ, સર્જન, કોયડા ઉકેલ, અવાજ પરખ, મૂક અભિનય દ્વારા Identification ચિત્રપૂર્તિ, શબ્દરમત, વાક્ય ગોઠવણી, વાક્યપૂર્તિ અને બાળકની શોધખોળ વૃત્તિ તથા જિજ્ઞાસાવૃત્તિને છાજે તેવા પ્રશ્નો ક્રિયાત્મક કસોટીમાં મૂકી શકાય.

વિવિધ શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ (વર્ગખંડની બહાર અને અંદર તથા વિવિધ શૈક્ષણિક રમતો.)

વિવિધ પ્રકારની દૃશ્ય, શ્રાવ્ય, દૃશ્ય શ્રાવ્ય ઓડિયો-વિડિયો, વિઝ્યુઅલ્સ દ્વારા ક્રિયાત્મક કસોટી આપી શકાય.

ક્રિયાત્મક કસોટી ધોરણ-૩ નમૂનો

ધોરણ-૩		વિષય : ગુજરાતી	ગુણ-૨૫
પ્રશ્ન ક્રમાંક	ક્ષમતા ક્રમાંક	ક્રિયા	ગુણ
૧	૨.૩.૨	પાઠ્યપુસ્તકમાંથી અભિનય સાથે રજુ થઈ શકે તેવી વાર્તા (૧) ચાંદા મામા જંગલમાં	૫
૨.	૫.૩.૧	નીચે આપેલા શબ્દોના વિરોધી શબ્દો કાર્ડ પત્તામાંથી શોધી સામે લખો. કાર્ડ પત્તામાં (ગરમ, કાચુ, થોડું, નબળો, ઠોઠ) (૧) શીતળ (૨) પાછું (૩) બહુ (૪) બળિયો (૫) હોશિયાર	૫
૩	૨.૩.૩	શિક્ષક ચારથી પાંચ વ્યક્તિઓનાં નામ કાર્ડપત્તા ઉપર લખી થપ્પી(થોકડી) મૂકશે દરેક બાળકો ઊભા કરી ગમે તે એક કાર્ડ ખેંચી તેના વિશે ત્રણથી ચાર વાક્યો મૌખિક બોલશે. (૧) કઠિયારો (૨) ભીમ (૩) કરોળિયો (૪) રવિશંકર મહારાજ	૫
૪.	૩.૩.૧	કા.પા.માં શબ્દો લખી બાળકોને ક્રમિક ઊભા કરી કોઈ પણ એક શબ્દ કહી તેની ફરતે ગોળ ૦ કરાવવું. દા.ત. મુગટ, પરમેશ્વર, સંદેશો, કિલોમીટર, નૃત્ય, હોશિયાર, વિશ્વાસ, અબ્દુલા, કુંપળ વગેરે.	
૫	૩.૩.૬	શિક્ષક પાંચ કે છ શબ્દકાર્ડ બનાવી તેને કક્કાવારી પ્રમાણે ગોઠવવાનું કહેશે. (૧) સંજાણ (૨) અબ્દુલ (૩) ભીમ (૪) કરોળિયો (૫) મહાસાગર (૬) કબૂતર (૭) સાકર	૫
ધોરણ-૩		વિષય : ગણિત	ગુણ-૨૫
પ્રશ્ન ક્રમાંક	ક્ષમતા ક્રમાંક	ક્રિયા	ગુણ
૧	૧.૩.૧	વિદ્યાર્થીઓ શૈક્ષણિક નમૂનાનો ઉપયોગ કરી એકમ, દશક, સો સુધીની સંખ્યા વાંચ. મણકા ઘોડીના આધારે દરેક વિદ્યાર્થી પાસે ગણતરી કરાવવી અને પલાખાં પૂછવાં.	૫
૨	૧.૩.૩	નમૂનાની મદદથી પૂછેલ સંખ્યાની સ્થાન કિંમત ગોઠવીને બોલે. (૧) ૨૩૫માં ૨ની સ્થાન કિંમત (૨) ૮૪૨માં ૪ની સ્થાન કિંમત (૩) ૬૮૪માં ૪ની સ્થાન કિંમત (૪) ૫૦૮માં ૦ની સ્થાન કિંમત (૫) ૮૩૦માં ૦ની સ્થાન કિંમત	૫
૩	૧.૩.૯	૧ થી ૫૦ સુધીના અંકો દર્શાવતા અંકપત્તાનો ઉપયોગ કરી એકી સંખ્યા અને બેકી સંખ્યાઓ શોધી બતાવો. આવા અલગ અલગ પ્રશ્નો પૂછી ક્રિયાત્મક કાર્ય કરાવવું.	૫
૪	૩.૩.૩	ચાર્ટના આધારે બાળકો નીચે આપેલા પૂછવા.	૫

૫	૩.૩.૧૦ ૩.૩.૫	૫૦ ગ્રામ, ૧૦૦ ગ્રામ ૨૦૦ ગ્રામ ૨૫૦ ગ્રામ ૫૦૦ ગ્રામ-૧ કિલોગ્રામ - ૨ કિલોગ્રામ - ૫ કિગ્રા. ૧૦ કિ.ગ્રા. ૨૦ કિ.ગ્રા. પ્રશ્ન પૂછતાં ઓળખી બતાવશે. મીટર પટ્ટી અને ફૂટપટ્ટીની મદદથી આસપાસના ટૂંકા પદાર્થો કે અંતરોની લંબાઈ પૂર્ણમીટર કે પૂર્ણ સે.મી.માં મપાવવી. ઉદા. ટેબલની ઉપલી સપાટીની લંબાઈ - પાઠ્યપુસ્તકની લંબાઈ, - વર્ગખંડનું માપ, - બ્લેક બોર્ડનું માપ	૫
ધોરણ-૩		વિષય : પર્યાવરણ	ગુણ-૨૫
પ્રશ્ન ક્રમાંક	ક્ષમતા ક્રમાંક	ક્રિયા	ગુણ
૧	૮.૩.૧	સજીવ નિર્જીવ કાર્ડ ગાય, ગીધ, વાઘ, ટ્રેક્ટર, હંસ, ખુરશી, પંખો રેડિયો, ટી.વી., ચકલી	૧૦
૨	૨.૩.૧	વાક્ય સામે સાચું કાર્ડ મૂકો. (૧) હું જિલ્લાનો વહીવટી વડો છું. લોકો સુખ શાંતિને સલામતીથી જીવે તેની તકેદારી રાખું છું. (૨) જિલ્લામાં ઝઘડા મારા-મારી ચોરી, લૂંટફાટ ન થાય તે માટે વ્યવસ્થા અને સલામતી જાળવવાનું કામ કરું છું. (૩) જિલ્લામાં શિક્ષણની સગવડ તથા શિક્ષણની સુધારણા માટે હું કાર્ય કરું છું. (૪) જિલ્લામાં રોગચાળો ન ફેલાય તથા જરૂરી સારવાર જોવાનું કાર્ય હું કરું છું જિલ્લા આરોગ્ય અધિકારી, જિલ્લા પોલીસ વડા, જિલ્લા કલેક્ટર, જિલ્લા શિક્ષણાધિકારી	૮
૩	૪.૩.૩	બતાવેલ જિલ્લાનું કાર્ડ ગુજરાતના નકશામાં ખાલી જગ્યાએ મૂકો. ગુજરાતનો નકશો વલસાડ, જામનગર, કચ્છ, અમદાવાદ, પંચમહાલ, દાહોદ, વડોદરા, ભરૂચ	૭

ગરમ ગહરા

ડૉ. એ. વી. પટેલ
તંત્રી

એક ગુરુ પોતાના શિષ્યો સાથે સત્સંગ કરતા જતા હતા. રસ્તામાં ગુરુએ એક બાળકને કાદવમાં લપસી પડતાં જોયો. ગુરુ તરત જ ત્યાં પહોંચ્યા, બાળકને કાદવમાંથી બહાર કાઢ્યો. ગુરુએ બાળકને કહ્યું, “જો બેટા, તું સાવચેતીથી ચાલ્યો હોત તો આમ કાદવમાં પડત નહીં.”

બાળકે ઉત્તર આપ્યો, “મારે માટે તો એ સહજ છે, વળી હું તો એકલો જ પડ્યો છું. તમે સાચવજો, તમે પડ્યા તો તમારી પાછળ ચાલનારા તમામ પડશે. તેમને તો ઈશ્વર ઉગારી લેશે, પણ તમારે ઊભા થવું ભારે પડશે.” બાળકનો જ્ઞાનસભર ફટકો ગુરુના હૃદયસોંસરવો ઊતરી ગયો. તેમની આંખો છલકાઈ ઊઠી. ગુરુએ તરત જ પોતાના શિષ્યોને કહ્યું, “ભાઈઓ.. સાવધાન રહેજો. તમારા અંતરમાં કોઈ નવીન તત્ત્વનો પ્રકાશ થાય અને એ પ્રકાશ હું કહું છું તેના કરતાં વધારે ઉજ્જવળ અને પ્રામાણિક હોય તો તમે તે માનજો. હું કહું તે પ્રમાણે જ ચાલવું અથવા હું કહું તે જ કરવું અને તમારી અનુભૂતિને છોડવી તે તો સત્યનો માર્ગ છોડવા બરાબર છે.”

મેત્રી

પ્રતિભા તો ચારિત્ર્યની દાસી માત્ર છે.

નવેમ્બર-ડિસેમ્બર-૨૦૦૮ • ૨૬

આદર્શ શાળા - એક સંકલ્પના

ડૉ. એ. વી. પટેલ
તંત્રી “મૈત્રી”

સુંદર - મનોરમ્ય સંપૂર્ણ શૈક્ષણિક વાતાવરણ ધરાવતી શાળા એટલે...આદર્શ પ્રાથમિકશાળા. મારા મતે સામાન્ય રીતે આદર્શ પ્રાથમિક શાળાનું ચિત્ર આ પ્રમાણે હોય.

સ્થાન

- ગામની બહાર શાંત વાતાવરણમાં મકાન
- સામાન્ય રીતે શાળાનું મકાન કે આકારનું હોય છે.
- સુંદર આકર્ષક રંગથી સજ્જ.
- કમ્પાઉન્ડ વોલ
- સુંદર - આકર્ષક દરવાજો.
- શાળા-બાગ
- શાળાનું મકાન ઉત્તર - દક્ષિણ દિશામાં
- કક્ષા પ્રમાણે પૂરતા વર્ગખંડો

ભૌતિક સુવિધાઓ

શાળા નીચેની સુવિધાથી સજ્જ હોય....

- કાર્યાલય
- સ્ટાફરૂમ
- પ્રાર્થનાખંડ
- સ્ટોરરૂમ
- પ્રયોગશાળા
- પુસ્તકાલય ખંડ
- કોમ્પ્યુટર ખંડ
- સ્ટેજ
- ધ્વજસ્તંભ
- સંડાસ-મુતરડી (સ્ટાફ માટે, કુમાર માટે, કન્યા માટે)
- પ્રાથમિક સારવારની પેટી
- બાલમિત્ર વર્ગ ધો. ૧-૨
- રમતનું મેદાન.
- ચિત્રખંડ
- મધ્યાહન ભોજન સ્ટોર રૂમ

- પાણીની ટાંકી
- મધ્યાહન ભોજન રસોડું

શાળાની સામાન્ય સુવિધાઓ :

- આદર્શ શાળામાં નીચેની સામાન્ય સુવિધાઓ યોગ્ય પ્રમાણમાં હોય...
- કબાટ
- ખુરશી
- ટેબલ
- પાટલીઓ/ડિસ્ક
- ટેલિફોન
- આસનપટ્ટા
- રમતનું મેદાન
- તમામ ઓરડાઓમાં વિજળીકરણ
- પંખાની સુવિધા
- બલ્બ/ટ્યુબલાઈટની સુવિધા
- ઈન્ટરકોમની સુવિધા

વિવિધ ફલક :

- સુવિચાર
- સમાચાર
- જાણવા જેવું
- નોટીસ બોર્ડ
- બૂલેટિન બોર્ડ
- શાળા-લોંબી તેમજ વર્ગખંડમાં રાષ્ટ્રીયનેતાઓ, શહીદો, વૈજ્ઞાનિકો, સાહિત્યકારોના ફોટા.

સંગીતના સાધનો

- ઢોલક
- ખંજરી
- મંજીરા
- હારમોનિયમ
- તબલા
- વાંસળી

વ્યાયામનાં સાધનો

- બેન્ડ
- ડંબેલ્સ
- લેઝીમ
- ક્રિકેટ કીટ
- વોલીબોલ કીટ
- ગોળો
- ઊંચી કૂદની ઘોડી
- લપસણી
- મેજર ટેપ
- વ્હિસલ
- બેડમિન્ટન કીટ
- ફૂટબોલ
- કેરમ બોર્ડ
- દોરડાં
- રીંગ
- ચક્ર
- હિંચકા
- વજનકાંટો
- સ્ટોપ વોચ
- સ્પોર્ટ યુનિફોર્મ

સમાજવિદ્યા વિષય માટેનાં સાધનો :

- પૃથ્વીનો ગોળો
- હોકાયંત્ર
- બેરોમિટર
- એનોરાઈડ મીટર
- પવન કુક્કુટ

ગણિત વિષયના સાધનો

- ભૂમિતિની પેટી
- જીઓ બોર્ડ
- વજનકાંટો
- વિવિધ વજનીયા
- વજનકાંટા
- આલેખ બોર્ડ
- ગાણિતિક પ્રાયોગિક સાધનો

→ મેજર ટેપ

વિજ્ઞાન વિષયના સાધનો

- આદર્શ પ્રયોગશાળા (સ્વતંત્ર રૂમ, બેઠક વ્યવસ્થા, પ્રયોગ ટેબલ સાથે)
- ધો. ૧ થી ૭ ના સંદર્ભના તમામ પ્રયોગલક્ષી સાધનો, પદાર્થો, ચાર્ટ-ચિત્રો, કેમિકલ્સ વગેરે.

દેશ્ય-શ્રાવ્ય સાધનો :

- રેડીયો
- ટેપ રેકોર્ડર
- ટેલીવિઝન
- વી.સી.પી./વી.સી.આર.
- કોમ્પ્યુટર
- માર્શક સેટ
- ઓવર હેડ પ્રોજેક્ટર
- સાર્થકલોસ્ટાઈલ મશીન
- સ્લાઈડ પ્રોજેક્ટ (ફિલ્મ)
- ઓડિયો-વિડીયો કેસેટ્સ

શાળા-ભાગ :

શાળાના મેદાનમાં એક સુંદર બગીચો હોય. આ બગીચામાં,

- નાના-મોટા વૃક્ષો
- વિવિધ ફૂલછોડ
- ઔષધીય વનસ્પતિ
- ઉત્પાદનલક્ષી વાવેતર

આ ભાગમાં વિવિધ ભાગ તથા ફૂલછોડ - વૃક્ષોની બાળકોના સમૂહ દીઠ જવાબદારી સોંપીને બાળકોમાં વૃક્ષોના જતન-માવજત પ્રત્યે લાગણી પ્રેરાય તેવું કાર્ય કરવું. શાળાભાગના માધ્યમથી બાચોલોજી અંતર્ગત વનસ્પતિશાસ્ત્રના વિવિધ પ્રયોગોનું પ્રત્યક્ષ પ્રાયોગિક કાર્ય કરાવવું જમીનના વિવિધ પ્રયોગો માટે પણ શાળા - ભાગનો ઉપયોગ કરવો.

શાળા - નર્સરી :

ગુજરાત રાજ્ય વન વિભાગ અંતર્ગત શાળામાં શાળા નર્સરી બનાવવી. શાળા નર્સરીમાં બાળકોની,

ગામલોકોની ભાગીદારી લઈ શાળા દ્વારા છોડની ઉછેર કરીને ગામમાં જાહેર સ્થળો, રસ્તાની બંને બાજુએ વૃક્ષારોપણ કરવું. આ કાર્યક્રમ અંતર્ગત શાળાને પણ આર્થિક ફાયદો થાય છે. સાથોસાથ ગામ-શાળાનું પર્યાવરણ તૈયાર થાય છે.

આદર્શશાળાની સામાન્ય કાર્યપ્રણાલી :

શાળા - પંચાયત :

શાળાના સામાન્ય વહીવટમાં વિદ્યાર્થીઓની ભાગીદારી ઊભી કરવા માટે વિદ્યાર્થીઓને શાળા આયોજન અને વ્યવસ્થાપનમાં ભાગીદારી કરવા માટે નીચેના જેવી સમિતિઓની રચના કરવી.

- સફાઈ સમિતિ
- પ્રાર્થના સમિતિ
- પાણી સમિતિ
- સામાન્ય વહીવટ સમિતિ
- વિદ્યાર્થી ભંડાર સમિતિ
- મધ્યાહન ભોજન રસોડા સમિતિ
- પ્રવાસ સમિતિ
- ઉત્સવ ઉજવણી સમિતિ
- આગામી સમિતિ
- રમત-ગમત સમિતિ
- શાળા સુશોભન સમિતિ

વિષયક મંડળો :

વિદ્યાર્થીઓને વિશેષ રસ કેળવાય તે અર્થે વિવિધ મંડળોની રચના કરવી. આ મંડળમાં જે તે વિષયના હોંશિયાર વિદ્યાર્થીઓ તથા રસ ધરાવતા વિષયના જાણકાર એવા શિક્ષક સાથે મળી આ મંડળો દ્વારા વિષયનો પ્રચાર-પ્રસાર, વિષયના કઠિન-અધ્યયન બિંદુઓ સરળ અને રસપ્રદા બને તેમ કરવું. જે તે વિષય અનુરૂપ વિશિષ્ટ દિવસોની ઉજવણી કરવી, વિશિષ્ટ વ્યાખ્યાનો-વક્તવ્યો ગોઠવવાં, જે તે વિષયના બૂલેટિન-બોર્ડની દૈનિક સજાવટ થાય તેમ કરવું.

- ભાષામંડળ
- ગણિત મંડળ
- વિજ્ઞાન મંડળ
- સમાજવિદ્યા

પ્રાર્થના કાર્યક્રમ :

આદર્શ શાળાના રોજે રોજના શૈક્ષણિક કાર્યક્રમની શરૂઆત સુંદર પ્રાર્થના કાર્યક્રમથી થાય. આ કાર્યક્રમ દ્વારા સમગ્ર શાળાની છાપ મળતી હોય છે.

- વિદ્યાર્થીઓ-શિક્ષકોની સુંદર બેઠક વ્યવસ્થા
- સંગીતના સાધનો સાથે સુંદર તાલ-લયબદ્ધ પ્રાર્થના કાર્યક્રમ.
- મૌન-ધ્યાન-પ્રાર્થના દ્વારા વિદ્યાર્થીઓમાં ધ્યાન કેન્દ્રીકરણ.
- બાળગીત, બાળવાર્તા, જોડકણાં, સમાચાર વાંચન, સુવિચાર, ચિંતન, તિથી, દિન-વિશેષ, સામાન્ય જ્ઞાન, પ્રશ્નોત્તરી જેવા કાર્યક્રમ દ્વારા બાળકોનાં વિશિષ્ટ કૌશલ્યોની ખિલવણી.
- ઘડિયા-ગાન, વિષયદીઠ સામાન્ય પ્રશ્નોત્તરી, કાવ્ય-ગાન તથા સ્પેલિંગો દ્વારા વિષય શિક્ષણ.
- ગુરૂવાણી - પ્રાસંગિક પ્રવચનો દ્વારા શિક્ષકોના કથન કૌશલ્યોનો વિકાસ.

શૈક્ષણિક પ્રવાસ, પર્યટન, મુલાકાત :

વિજ્ઞાન, સમાજવિદ્યા, ખગોળશાસ્ત્ર, ગણિત વગેરેના વિશિષ્ટ એકમોનું અધ્યાપન કાર્ય વર્ગખંડની ચાર દીવાલોમાં ન કરતાં તે માટે વિશિષ્ટ મુલાકાત, પર્યટન, પ્રવાસ થાય તે અત્યંત આવશ્યક શૈક્ષણિક બાબત છે.

પ્રવાસ-પર્યટન-મુલાકાત બાદ મનોરંજન કે ફરવાની ઘટના-પ્રસંગ ન બની રહે પરંતુ પૂર્વ આયોજન મુજબ શૈક્ષણિક હેતુઓ ફલિતાર્થ થાય તે પ્રકારે ગોઠવાય તે જરૂરી છે આ માટે,

- ધાર્મિક સ્થળોની મુલાકાત
- ઐતિહાસિક સ્થળોની મુલાકાત
- ડુંગરાળ વિસ્તારની મુલાકાત
- ઔદ્યોગિક એકમોની મુલાકાત
- દવાખાનાં, કારખાનાંની મુલાકાત
- વિશિષ્ટ વ્યક્તિ સંસ્થાઓની મુલાકાત
- પ્લેનેટોરીયમની મુલાકાત
- દરિયા કિનારાના પ્રદેશોની મુલાકાત
- રણ વિસ્તારની મુલાકાત

- ઠંડા પ્રદેશોની મુલાકાત
- વિવિધ ઉર્જાસ્રોતો એકમોની મુલાકાત
- જાહેર સ્થળો, ઉદ્યાનની મુલાકાત
- વિશિષ્ટ પ્રદર્શન - મેળાઓની મુલાકાત
- સંગ્રહાલયો, મ્યુઝિયમની મુલાકાત.

સહ-અભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ :

અભ્યાસની સિદ્ધિ માટે માત્ર પાઠ્યક્રમ પર આધાર ન રાખતાં વિશિષ્ટ સહ-અભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ પણ કરાવી અનિવાર્ય છે.

- વિવિધ પ્રસંગો, ઉત્સવ, તહેવારની ઉજવણી
- પ્રશ્નપેટી
- સ્વયંશિક્ષક દિનની ઉજવણી
- વિવિધ સ્પર્ધાઓ જેવી કે,
- વકૃત્વ સ્પર્ધા
- સુલેખન સ્પર્ધા
- સુવાચન સ્પર્ધા
- કાવ્યગાન સ્પર્ધા
- નાટ્યકરણ સ્પર્ધા
- ગરબા સ્પર્ધા
- વાર્તા કથન સ્પર્ધા
- અભિનય સ્પર્ધા
- ચિત્ર સ્પર્ધા
- કવીઝ
- એક પાત્રીય અભિનય સ્પર્ધા
- મોક-પાર્લામેન્ટ, પંચાયત, બેંક, કોર્ટ, પોલીસ સ્ટેશન વગેરે.
- વિવિધ આલ્બમ, સંગ્રહ - પોથીઓ બનાવવાની પ્રવૃત્તિ

શાળા પુસ્તકાલય :

વિદ્યાર્થીઓ તથા શિક્ષકો પાઠ્યપુસ્તકો ઉપરાંતનું વધારાનું સાહિત્ય વાંચે તે અત્યંત આવશ્યક છે. આ માટે આદર્શ શાળામાં સુંદર પુસ્તકાલય હોય. આ પુસ્તકાલયમાં વિદ્યાર્થીઓ-શિક્ષકો માટે ઈતર વાંચન માટેના તથા સંદર્ભ સાહિત્ય સ્વરૂપના વિવિધ પુસ્તકો હોય.

વિદ્યાર્થીઓ માટે શિક્ષકો માટે

- વાર્તાના પુસ્તકો
- બાળગીતોનાં પુસ્તકો
- સંસ્કારવર્ધક સાહિત્ય
- સંદર્ભ સાહિત્ય
- જોડણીકોશ

સામાયિકો :

શાળા કક્ષાએ આવતાં વિવિધ સામાયિકોમાં વિશેષ વાંચન સામગ્રી, બાળ સાહિત્ય તથા સંદર્ભ સાહિત્ય હોય છે. તેનો બાળકો તથા શિક્ષકો યોગ્ય ઉપયોગ કરે તેવી વ્યવસ્થા ઊભી કરવી.

શાળાકીય આયોજન :

ચોક્કસ દિશા અને યોગ્ય ગતિએ શાળાના વિકાસ માટે દૃષ્ટિ પૂર્વકનું આયોજન થવું જરૂરી છે. સામાન્ય રીતે શાળા કક્ષાએ બે પ્રકારના આયોજન થાય.

(૧) ભૌતિક-સુવિધાનું આયોજન (૨) શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓનું આયોજન

- પંચવર્ષીય આયોજન
- દ્વિવર્ષીય આયોજન
- વાર્ષિક આયોજન
- માસિક આયોજન
- વાર્ષિક આયોજન
- સાપ્તાહિક આયોજન
- દૈનિક આયોજન (રોજનીશી)
- માસિક આયોજન

સુંદર આયોજન - વ્યવસ્થાપન ગોઠવાયા બાદ તે દિશામાં અમલીકરણ થાય તો ટૂંકા ગાળામાં વિશિષ્ટ સિદ્ધિઓ હાંસલ થઈ શકે છે.

શાળાકીય મંડળો :

શાળા માટે સમાજની સહભાગીદારીતા કેળવાય તે હેતુ માટે દરેક શાળામાં વિવિધ રચના કરવામાં આવે છે.

૧. ગ્રામ શિક્ષણ સમિતિ (VEC)

રેવન્યુ વિલેજ અંતર્ગત ચાલતી તમામ પ્રાથમિક શાળાઓ બાલમંદિર, આંગણવાડીના વિકાસમાં

ભાગીદારી કેળવવા આ સમિતિ કાર્ય કરે છે. પ્રાથમિક શાળામાં સંપૂર્ણ પ્રવેશ, સ્થાયીકરણ અને ગુણવત્તાલક્ષી શિક્ષણ માટે પોતાની ભૂમિકા ભજવે છે.

૨. વાલી-શિક્ષક મંડળ (PTA)

શાળાના શિક્ષકો તથા વાલીઓ સાથે મળીને વાલી-શિક્ષક મંડળ બનાવે છે. આ મંડળ પણ શિક્ષકોને, બાળકોને તમામ જરૂરી સહકાર આપે છે. સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓમાં સ્ટાફને વિશેષ સહકાર આપે છે.

૩. માતા-શિક્ષક મંડળ (MTA)

શાળાની મહિલા શિક્ષિકાઓ તથા માતાઓ સાથે મળીને માતા-શિક્ષક મંડળ બનાવે છે. કન્યા કેળવણી માટે આ મંડળ ગામમાં કન્યાઓનો સર્વે કરે છે, વાલીઓમાં જાગૃતિ લાવે છે, સો ટકા પ્રવેશ અપાવે છે અને કન્યાઓ શાળામાં ટકી સારું ગુણવત્તા યુક્ત શિક્ષણ મેળવે તે માટે પ્રયત્નો કરે છે.

૪. ગ્રામ બાંધકામ સમિતિ : (VCWC)

ગામના સરપંચ, આચાર્ય, શાળાના શિક્ષિકાબેન તથા ગામના સ્થાનિક કડીયાથી બનેલી આ સમિતિ શાળામાં જરૂરી રીપેરીંગ કામ તથા નવીન બાંધકામનું કાર્ય કરે છે.

આ પ્રકારની સમિતિઓની વિશિષ્ટ કાર્ય પદ્ધતિને કારણે ગામ લોકોને શાળા પ્રત્યે પોતાપણાની ભાવના જાગે છે. શાળાને જમીન સ્વરૂપે, વસ્તુ સ્વરૂપે, રોકડ સ્વરૂપે, શ્રમદાન જેવાં વિવિધ લોક-સહકાર મળી રહે છે.

ઘટતર પરીક્ષાઓ :

બાળકોનાં સર્વાંગી વિકાસ માટે અભ્યાસક્રમ સાથે સાથે ઈતર પરીક્ષાઓ પણ મહત્વની છે. શાળા કક્ષાએ આ પ્રકારની પરીક્ષાઓ આપવા માટેની સામાન્યવ્યવસ્થા ગોઠવાય, માર્ગદર્શન અપાય તેમજ પ્રોત્સાહન મળે તેમ કરવું.

- રાષ્ટ્રભાષા - હિન્દીની પરીક્ષાઓ
- સંગીતની પરીક્ષા

- પ્રખરતા - શોધ કસોટી
- નવોદય વિદ્યાલય પ્રવેશ પરીક્ષા
- ચિત્રકામની પરીક્ષા
- ગાંધી જીવનદર્શનની પરીક્ષાઓ
- શિષ્યવૃત્તિ પરીક્ષાઓ

શૈક્ષણિક સાધનો : (TLM)

અધ્યયન-અધ્યાપન કાર્યમાં શૈક્ષણિક સાધનો ઉદ્દીપકનું કાર્ય કરે છે. કઠીન અધ્યયનબિંદુઓ સરળ કરવા માટે, રસપ્રદ અને ક્રિયાશીલ શિક્ષણ માટે શૈક્ષણિક સામગ્રી મહત્વની બની રહે છે. આ સાધનોમાં,

Self Learning Material (SLM) સ્વઅધ્યયન સામગ્રી

Low Cost Material (LCM) ઓછા ખર્ચની સામગ્રી

No cost material (NCM) વેસ્ટમાંથી બેસ્ટ પ્રકારની સામગ્રીનો સમાવેશ થાય છે.

આ સાધનોથી અધ્યયન કાર્ય, દૃઢીકરણ મૂલ્યાંકન તેમજ ઉપચારાત્મક કાર્ય થઈ શકે છે.

આમ, સામાન્ય રીતે આદર્શ શાળામાં આ પ્રમાણેની ભૌતિક સુવિધાઓ તેમજ કાર્ય પદ્ધતિ દૃષ્ટિમાન થાય છે.

એકલાં

શિખરું ઊંચાં ને મારગ આકરાં,
નહિ કોઈ સાથે કે સંગાથ !
નહિ ત્યાં કેડી કે નહિ વાટ;
ચડવા ચઢાણો તસુ તસુ એકલાં !

-મનસુખલાલ ઝવેરી

સહકાર

“બિંદુઓ ભેગા મળ્યા
સિંધુના આકારમાં
ભવ્યતાનું રૂપ છે
જોઈ લો સહકારમાં ?”

શિક્ષણ અંતરંગ સફળ આચાર્ય અને ભૂમિકા

રામજીભાઈ વણકર
સી.આર.સી.કો.ઓ.

‘શિક્ષણ ખાડે ગયા’ની વાત આજે અત્ર-તત્ર ચર્ચાય છે. આ દોષનો ટોપલો કોના શિરે? એક સવાલ છે. પરિસ્થિતિ માટે એકલો શિક્ષક, એકલો સમાજ કે એકલી સરકાર જવાબદાર નથી. પરંતુ સૌની સામૂહિક જવાબદારી લેખાય છે.

પર્વો અને ઉત્સવોની માફક શિક્ષણ સમાજનો વિષય છે. સૌની સામૂહિક ભાગીદારીથી શિક્ષણનો સર્વાંગીક વિકાસ શક્ય છે. સામૂહિક જવાબદારીઓ અને લોકભાગીદારી અનિવાર્ય બાબત છે. ત્યારે આવી શૈક્ષણિક સંસ્થાનો સૂત્રધાર સાચાઅર્થમાં સંસ્થાનો નેતા આચાર્ય તેની ભૂમિકા, સત્તા, ક્ષમતા, જવાબદારી અને સંકલનની માહિતીથી વાકેફ હોવો જોઈએ.

ભારતીય સંસ્કૃતિમાં આચાર્યનું વિશિષ્ટ સ્થાન છે. આમેય આપણી સંસ્કૃતિમાં વડીલોના માન સન્માન માટે ચોક્કસ આદર સૂચક શબ્દો છે. આદર અને સત્કારપૂર્વક ‘આચાર્ય’ ને મોભારૂપ ઉંચા સ્થાને ઉઠાવવાનો પ્રયાસ આપણી સંસ્કૃતિએ કર્યો છે.

માતાનું સમાજના વિકાસમાં ઉત્તરદાયીત્વી ધ્યાનમાં લઈ આપણે ‘માતૃદેવોભવ’ માતાને દેવતુલ્ય, પિતાનું સમાજમાં વિશિષ્ટ પ્રદાન ધ્યાનમાં લઈ “પિતૃદેવો ભવ”ના સૂત્રથી બિરદાવેલ છે. અતિથિ સત્કારની ભાવનાથી રંગાયેલી ભારતીય પ્રણાલીને ધ્યાનમાં લઈ “અતિથિદેવો ભવ” ને આપણે સ્વીકારીએ છીએ.

ગુરુનું સ્થાન પણ ભારતવર્ષમાં સૌની શિરમૌર છે અને એટલા માટે જ આપણા શાસ્ત્રો

ગુરુબ્રહ્મા, ગુરુવિષ્ણુ ગુરુદેવો મહેશ્વર ।

ગુરુસાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ તસ્મૈ શ્રી ગુરુવેનમઃ

ના શ્લોક દ્વારા બ્રહ્મા, વિષ્ણુ મહેશની ત્રિપુટી થી ઉંચે સાક્ષાત્ પરબ્રહ્મ સાથે ઉન્નત બતાવે છે. અને એટલે જ સંત કબીરના શબ્દોમાં.

“ગુરુ ગોવિંદ દોનો ખડે કિસકો લાગુ પાય
બલિહારી ગુરુ આપકી, ગોવિંદ દીયો દિખલાય”

ગુરુનું આગવું મહત્ત્વ છે, તેમાંય આચાર્ય માટે

“આચરતિ ઈતિ આચાર્ય” સંસ્કૃત ઉક્તિ પ્રસિદ્ધ છે. આચાર્ય તેના જ્ઞાન, અનુભવ, આવડત, શક્તિને આચરણના માધ્યમથી શાળા અને સમાજમાં વહેતા મૂકે તે અનિવાર્ય બાબત છે. કેમકે જે સંસ્કૃતિના લોકોએ જે વિશ્વાસથી આ સ્થાનને આટલા ઉંચે સુધી લઈ જવાનો પ્રયાસ કર્યો છે, તેની જવાબદારી પણ એટલી વધી જાય છે.

સમયાંતરે શિક્ષણના ધ્યેયો બદલાતા રહે છે, પાઠ્યક્રમ અને અભ્યાસક્રમમાં પણ સાથે સાથે બદલાતા રહે છે. નવા નવા પ્રવાહો વિચારો અને પ્રશ્નો પણ આ ક્ષેત્રે આવતા રહે છે. ત્યારે આચાર્યશ્રીએ શૈક્ષણિક અને વહીવટી પ્રશાસનથી સતત માહિતગાર રહેવું પડશે. શાળાના નિશ્ચિત ધ્યેયોને સફળ બનાવવા આયોજન પણ કરવું પડશે, શાળાનું પર્યાવરણ તંદુરસ્ત બની રહે, શાળામાં મૂલ્યલક્ષી આચરણને પ્રાધાન્ય અપાય અને દેશ અને સમાજના વિકાસમાં રચનાત્મક અને સર્જનાત્મક ભૂમિકા આચાર્યશ્રીએ કરવાની રહેશે.

સફળ આયોજક, સહાયક, કાર્યક્ષમ વહીવટ શાળાના વિકાસ માટે આચાર્યશ્રીના ઉમદા ગુણો લેખાશે. કડક શિસ્ત, સજા, ધાકધમકી કે માત્ર નિયમોને વળગી રહેવાના બદલે પ્રેમથી સૌનાં દિલજીતી, પૂર્વગ્રહો છોડી, શાળા સ્ટાફ સાથેના વિચારો-અભિપ્રાયો જાણી ગણતરી અને તટસ્થતાથી શૈક્ષણિક હિતમાં નિર્ણયો લેનાર સફળ આચાર્ય પુરવાર થશે. પ્રાથમિક વ્યવસ્થાતંત્ર દ્વારા નક્કી કરી શકાય, પ્રાથમિક શાળાના આચાર્યની ભૂમિકા ત્રણ પ્રકારે મુલવી શકાય. શૈક્ષણિક, વહીવટી અને અન્ય પ્રવૃત્તિ વિષયક.

આચાર્ય પોતે શિક્ષણ કાર્ય અવશ્ય કરે અને આચરણ દ્વારા પોતાના સાથી શિક્ષકોને પ્રેરણા પૂરી પાડે. વહીવટી પ્રશ્નોના નિરાકરણની જવાબદારી અદા કરવાની સાથે શૈક્ષણિક જવાબદારી નિભાવવી એટલી આવશ્યક છે.

પોતાના સાથી શિક્ષકોને નવા પ્રવાહોથી નવી પદ્ધતિઓથી સતત વાકેફ કરે, તેમના શૈક્ષણિક કાર્યક્રમોમાં સહાયભૂત થાય. શૈક્ષણિક સાધનો બનાવડાવે અને તેનો ઉપયોગ શૈક્ષણિક કાર્યમાં થાય તે જુએ, શૈક્ષણિક પ્રશ્નોની જાણકારી પ્રાપ્ત કરે. આદર્શશાળા માટે સક્રિય પ્રયત્નો હાથ ધરે. વિવિધ શૈક્ષણિક સામયિકોનો અભ્યાસ જાતે કરે અને કરાવે વાલી સંમેલન યોજી શૈક્ષણિક સમસ્યાઓથી વાલીઓને વાકેફ કરનાર આચાર્ય ઉત્તમ ગણાય.

સમગ્ર વર્ષનું આયોજન તૈયાર કરે, સમય-પત્રક કરે, આયોજન મુજબ કાર્યો હાથ કરાય તેવો પ્રયાસ કરે, દફતરની જાળવણી કરે અને સમયાંતરે ચકાસણી કરતા રહે. શિક્ષકો અને વિદ્યાર્થીઓની નિયમિતતા, શિસ્ત અને હાજરી માટે સતત જાગૃત રહે. નાણાંકીય

બાબતોનું સુયોગ્ય સંચાલન કરે, શાળાની ઉપલબ્ધ ભૌતિક સુવિધાઓનો મહત્તમ ઉપયોગ કરે. નવી સુવિધાઓ વધારવા સતત પ્રયત્નશીલ રહે, શિક્ષણનો વ્યાપ વધારવા ધનિષ્ઠ પ્રયત્નો જેવાં કે સાંસ્કૃતિક કાર્યક્રમો, નાટકો, રાસ, ગરબા, હરીફાઈઓ, ડાયરા વગેરેનું સફળ આયોજન કરી સફળ વહીવટકર્તા બને તે ઉત્તમ આચાર્ય.

આ ઉપરાંત સહઅભ્યાસિક પ્રવૃત્તિઓ, વાલીસંપર્ક, સંસ્થાકીય હરીફાઈઓનું તંદુરસ્ત આયોજન, નવીન સંપર્કો ઉભા કરવા, શક્ય હોય તો શૈક્ષણિક સાહિત્યનું સર્જન, પ્રચાર-પ્રસાર કન્યા કેળવણીનો વ્યાપ વધારવા નાના નાટકો, વગેરે પ્રવૃત્તિઓથી શાળા વિકાસ સાધવામાં આચાર્ય પ્રેરક બળ જ નહિ, દીવાદાંડી સમાન બની રહેવા જોઈએ.

કન્યા કેળવણી-આજની પ્રાથમિકતા

આ સૃષ્ટિ પર સમગ્ર માનવજાત એક છે અને સ્ત્રી-પુરુષ, જેના છુટા ન પાડી શકાય તેવા અંગો છે. પરન્તુ જીવનનાં દરેક ક્ષેત્રે પુરુષોનું વર્ચસ્વ છે. પરિણામે જાણે-અજાણે સ્ત્રીઓનો અવાજ, તેમની દૃષ્ટિ તેમના સ્વપ્નાં કે મહત્વકાંક્ષાની અવગણના થતી રહી છે. ‘મનુસ્મૃતિ’માં કહેવાયું છે કે-

उपाध्यान्दशाचार्य आचार्याणां शतं पिता ।

सहस्रं तु पितृन्माता गौरवेणातिरिच्यते ॥

અર્થાત્ ‘ઉપાધ્યાયથી આચાર્ય દશ ગણા, આચાર્યથી પિતા સૌ ગણા અને માતા પિતાથી હજાર ગણી પૂજ્ય છે.’ પરન્તુ ભગવાન મનુએ આપેલા આદર્શવાળી સ્ત્રીને સમાજે એટલી ગુલામ બનાવી દીધી કે સ્ત્રીને સ્વતંત્રતા જેવું કંઈ ન વધ્યું. આમ છતાં આવી પરિસ્થિતિમાં પણ કેટલીય સ્ત્રીઓ ભારતમાં અને ઈતિહાસમાં વિખ્યાત બની છે. જેમકે રાણી અહલ્યાબાઈ-ચાંદબીબી, રઝિયા સુલતાના, તથા બ્રિટીશ સલ્તનતને હંફાવનાર અને પુરુષો માટે પણ દાખલારૂપ ઝાંસીની રાણી. આ ઉપરાંત વર્તમાન સમયમાં પણ અનેક સ્ત્રીઓએ અનેક ક્ષેત્રોમાં

વિશિષ્ટસિદ્ધિ હાંસલ કરી સ્ત્રી વર્ગને ગૌરવવંતુ સ્થાન અપાવવાનું કામ કર્યું છે.

સ્ત્રીઓના દરજ્જાને ઊંચે લાવવાનો વિચાર અને પ્રયાસ ભારતમાં અંગ્રેજી રાજ્ય આવ્યા પછી અંગ્રેજી શિક્ષણ પામનાર અને તેને પરિણામે વિચાર કરનાર યુવાન વર્ગમાં ઉદભવ્યો. સ્ત્રીની અવગણના અને તેની અવદશાએ આ સ્થિતિના મૂળમાં છે. તેવું ભાન આ વર્ગને થયું. આ સ્થિતિને બદલવી હોય તો સ્ત્રી શિક્ષણ અને સ્ત્રી જાગૃતિ જરૂરી હતા.

સમયનાં બદલાતાં વહેણ સાથે સમાજને સ્ત્રીનું મહત્ત્વ સમજાવા લાગ્યું. કેળવણી તેની જરૂરિયાત છે અને તેનો હક પણ તે બાબત સર્વસ્વીકૃત બનવા લાગી. સમાજ એ બાબત પણ સ્વીકારવા લાગ્યો કે શિક્ષિત સ્ત્રી સમાજ પરિવર્તનનું અંગ બની શકે છે. સમાજનાં ઉત્થાનમાં સ્ત્રીની ભૂમિકા અવિશેષ છે, તેથી તે કેળવાય તો તેના દ્વારા અંધશ્રદ્ધા, રૂઢિચુસ્તપણું, સમાજની કલુષિતતા સહેલાઈથી દૂર થઈ શકે છે. સમાજને નૂતન દિશાઓ સાંપડી શકે છે. તેથી તો કહેવાયું છે. "The hand that rocks the cradle, rules the world.

જે કર ઝુલાવે પારણું, તે જગત પર શાસન કરે.”

ભારત જેવાં બહુવિધ સાંસ્કૃતિક દેશમાં આઝાદીનાં શરૂઆતના સમયમાં કન્યા કેળવણી માટેનાં પ્રયત્નો નહીવત પ્રમાણમાં થયાં. સમય જતાં ભારત દેશને સ્ત્રી કેળવણીની હકીકત સમજાઈ. પરિણામે ભારત તથા રાજ્ય સરકાર તરફથી કન્યાઓ માટેની શિક્ષણની વિવિધ યોજનાઓ અને ભારપૂર્વક તેનો અમલ થાય તે દિશામાં પ્રયત્નો શરૂ થયા. વર્તમાન સમયમાં શાસન તરફથી તો ઉમદા પ્રયત્નો સ્ત્રીશિક્ષણ માટે થઈ જ રહ્યા છે, પરન્તુ પરિસ્થિતિ ત્યાં સુધી ન બદલાય જ્યાં સુધી માનસિકતા ન બદલાય. આજે પણ માતા-પિતા પોતાની પુત્રી કરતાં પુત્રના અભ્યાસની સવિશેષ ચિંતા કરે છે. મતલબ એજ થયો કે કન્યા કેળવણી સંદર્ભે જેટલી જાગૃતતા પ્રવર્તવી જોઈએ તે પ્રવર્તતી નથી. સમાજે બંનેની સમાન મહત્તા સ્વીકારવાનો સમય પાકી ગયો છે. કન્યા કેળવણીને વેગ મળે અને તે સર્વવ્યાપી બને એ આજની પ્રાથમિકતા

છે. સમાજે વિકાસને વેગ આપવો હશે તો કન્યા કેળવણી સંદર્ભે વિશેષ ધ્યાન આપવું પડશે.

આપણે એક બાબતનો વિચાર સહજ રીતે કરવો જોઈએ કે સમાજ રાજ્ય કે દેશનાં વિકાસમાં બંનેની સમાન ભાગીદારી થાય તો વિકાસની ગતિ બમણી થઈ જાય. વિકાસનાં ધ્યેયોને હાંસલ કરવામાં જે સમય લાગે તે અડધો થાય. નિષ્કર્ષરૂપે એટલું જ કહી શકાય કે કન્યાકેળવણીને પ્રાથમિકતા આપી તે દિશામાં વધુ પ્રયત્નો થવા જોઈએ. નેપોલિયન બોનાપાર્ટને નામે ચઢેલી એક કિંવદન્તી અનુસાર -

“કહે નેપોલિયન, દેશને કરવા આબાદાન,
સરસ રીતે તો એજ છે, દો માતાને જ્ઞાન.”

ગુજરાત અન્યની સરખામણીએ કન્યા કેળવણી સંદર્ભે વધુ જાગૃત છે તેમજ પ્રયત્નો બિરદાવવા યોગ્ય છે, પરન્તુ જ્યાં સુધી સમાજનો દરેક સભ્ય કન્યા કેળવણી સંદર્ભે જાગૃત નહીં થાય, પરિસ્થિતિ ત્યાંની ત્યાં રહેવાની.

તરંગ ઉલ્લાસમય અભ્યાસ

તરંગ શું છે ?

- પ્રાથમિક શિક્ષણનાં અભ્યાસક્રમ માટે પહેલાં ધોરણમાં મજબૂત પાયો તૈયાર કરવાનો ધ્યેય.
- બાળકો પ્રથમ ધોરણનાં અભ્યાસક્રમના લક્ષ્યાંકને સહેલાઈથી ગ્રહણ કરી શકે તે માટે જરૂરી પ્રવૃત્તિઓ અને અનુભવોનો ભંડોળ.

- બાળકોને અર્થસભર, આનંદદાયક પ્રવૃત્તિઓ અને અનુભવો દ્વારા લઘુત્તમ ક્ષમતા સિદ્ધિ મળી શકે તે માટે શાળાઓ, શિક્ષકોને ખાસ પ્રકારી તાલીમ.
- ભણવાપાત્ર ઉંમરના બધાજ બાળકોને શાળામાં ધોરણ-૫ સુધી શિક્ષણ મેળવવા માટેની પ્રેરણા તથા પ્રયાસ.

ધોરણ-૫

મેત્રી

ચિંતા દરેક પ્રકાર ની સુંદરતા અને સ્વાસ્થ્યનો શત્રુ છે.

નવેમ્બર-ડિસેમ્બર-૨૦૦૮ • ૩૪

- વ્યક્તિગત જરૂરિયાત જણાવે.
- સરળ ગીત-વાર્તા સાંભળે, સમજે, પ્રશ્નોના 'હા' 'ના'માં ઉત્તર આપે.
- શિક્ષકની સૂચનાઓ સમજી અમલ કરે.
- અક્ષરમાળાનાં અક્ષરો ઓળખે, બે અક્ષરના શબ્દો વાંચે.
- સરળ વર્ણાંકોનું ચિત્રાંકન કરી શકે.
- ૧-૯ સુધી સંખ્યા બરાબર સમજે, એક કરતાં બીજી સંખ્યા વધારે (>) કે ઓછી (<) તે જાણે.
- બે આંકડાઓનો ૯ થી વધુ ન હોય તો તેનો સરવાળો. બાદબાકી (+) (-).
- શૂન્યની સંકલ્પના બરાબર સમજે.
- જાડું-પાતળું ઉંચું-નીચું ભારે-હલકું વગેરે સંકલ્પનાઓ સમજે.
- શરીરના અંગો, સ્વચ્છતા, ખોરાક, ખાવા-પીવાની ટેવો વિષે જાણે અને તે પ્રમાણે આચરણ કરે.
- ઋતુઓમાં વિવિધતા અને તે મુજબ કપડાંની જરૂરિયાત જાણે.
- કુટુંબના સભ્યો, એકબીજા સાથે સગપણ, દરેક સભ્યનું કાર્ય જાણે.
- સારો વ્યવહાર અને આચરણ રાખે.

તમારું બાળક

- ગીત-વાર્તા જોડકણાં સાંભળી, યાદ રાખી ફરી કહે.
- આસપાસની વસ્તુઓનું વર્ણન કરી શકે.

- શિક્ષકની અધરી સૂચનાઓ સમજી અમલ કરે.
- સરખા ઉચ્ચારવાળા શબ્દોની સરખામણી કરે.
- કાનો, માત્રા, હ્રસ્વઊં, દીર્ઘઊં વાળા સરળ શબ્દો વાંચે લખે.
- ૯ સુધીની સંખ્યાનો મૌખિક સરવાળો કરે.
- ગણતરી, સરવાળા, બાદબાકીનું ૧૧-૫૦ સુધી વિસ્તરણ કરે.
- ૧-૧૦૦ સુધીનાં આંકડા ચઢતાં-ઉતરતાં ક્રમમાં સમજે.
- સ્થાનકિંમત બરાબર સમજી, સંખ્યાનું દસક-એકમમાં વિભાજન કરે.
- સમાજ સેવકો-મોચી, સુથાર, સફાઈ કામદાર દરજી વગેરેના કાર્ય વિષે જાણે તથા ચર્ચા કરે.
- પડોશીઓ-મિત્રોનાં વાલીઓનાં વ્યવસાય જણાવે.
- ઘરની આજુબાજુ જોવા મળતી પ્રવૃત્તિઓ નિહાળે અને તે અંગે વાતચીત કરે.
- પાણીનાં વિવિધ ઉપયોગ, મેળવવાના સ્થળો જાણે.

આટલું શીખશે....

- સરળ પૂર્ણ વાક્યોમાં સાચું વ્યાકરણ વાપરી, વર્ણન કરી શકે, પ્રશ્નોનાં ઉત્તર આપે.
- અક્ષરો સાથે હ્રસ્વઊં, દીર્ઘઊં, બે માત્રા, કાનો-બે માત્રા અનુસ્વારનો ઉપયોગ સમજે. જોડાક્ષરો વાળા શબ્દો વાંચી શકે, સરળ વાક્યો લખી શકે.
- જોડાક્ષરોવાળા શબ્દો, વાક્યો વાંચી શકે.

- ૨૦ થી વધુ ન હોય તેવી સંખ્યાઓના બાદબાકી, સરવાળાવાળા કોયડા ઉકેલી શકે.
- અંગ્રેજી અંકડા ૧-૧૦ ઓળખે, લખે.
- ચલણી નાણું-નોટો, સીકકા ઓળખે.
- અપ્રમાણિત એકમ, જેમ કે હાથ, પગ, લાકડી, નળી, ડબ્બો કોડીમાં વગેરેથી અંતર, ગુંજાશ, વજન માપે.
- વારનાં નામ જાણે અને લખી શકે.
- O, □, Δ, □ ચાર મૂળભૂત આકારો જાણે. વસ્તુઓનું આકાર પ્રમાણે વર્ગીકરણ કરે.
- આપણું પર્યાવરણ-ધરતી, આકાશ, ચાંદ, તારા, સૂરજ જાણે.
- ગામનાં વિવિધ સ્થળો-ડુંગર, નદી, તળાવ, કૂવો જાણે.
- વનસ્પતિ-તેનાં ઉપયોગ સમજે.
- પશુઓ-તેમનાં ઉપયોગ, પંખીઓ, જંતુઓ વિશે જાણે

શિક્ષકો માટે

આકર્ષક વર્ણન :

- જાણીતી વાર્તાઓ, કવિતાઓનાં દૃશ્યો, બાળકોએ દોરેલા ચિત્રો, પ્રવૃત્તિઓનાં પાનાં વગેરેથી દિવાલો સજાવી શકાય.
- પર્યાવરણમાંથી બાળકો પાસે વિવિધ વસ્તુઓ એકઠી કરાવી તેનું વર્ગમાં પ્રદર્શન કરી શકાય. દા.ત. ફુલો, પીંછા, શંખ-છીપલાં, પાંદડા, પક્ષીઓનાં માળા.
- વર્ગની દિવાલના નીચેના અડધા ભાગને કાળા રંગે રંગી શકાય, જેથી લખવા કે ચિત્રકામ કરવા બાળકો તેનો ઉપયોગ કરી શકે.

પ્રવૃત્તિ માટે જરૂરી સાધન-સામગ્રી :

- કાર્ડ-મૂળાક્ષર, બારાખડી, અંક, આકાર, ક્રમાંકનાં કાર્ડ.
- મહોરાં (મુખવટા) પ્રાણીઓના, વાર્તાના પાત્રોના.
- કઠપૂતળી-દાંડી પર અથવા દોરી સંચાલિત.

- ચિત્રો - વાહનો, ફુલો, વૃક્ષો, ક્રિયાઓ, વસ્તુઓ વગેરેના (જૂના સામયિકોમાંથી)
- વાતાવરણમાંથી ઉપલબ્ધ સામગ્રીનો સંગ્રહ

વિવિધ પ્રવૃત્તિઓ :

- ગીત-વાર્તા માટે ગોળાકારમાં, શૈક્ષણિક પ્રવૃત્તિઓ માટે નાનાં જૂથમાં.
- વધુ ક્ષમતાવાળા અને ઓછી ક્ષમતાવાળા બાળકોનાં અલગ જૂથ ન બનાવતાં દરેક જૂથમાં બંને પ્રકારના બાળકો રાખવા.

શિક્ષકનો અભિગમ :

- દરેક બાળક, છોકરો હોય કે છોકરી, વર્ગની દરેક પ્રવૃત્તિમાં સક્રિયપણે ભાગ લે.
- બાળકે ભૂલ કરી હોય તો તેને સમજાવી ફરીથી કાર્ય કરવાની તક આપવી.
- સૂચનાઓ વખતોવખત, સ્પષ્ટપણે, બાળકોને સમજાય ત્યાં સુધી આપવી.
- દરેક બાળકની કાર્યશક્તિ સ્વતંત્રપણે વિકસવાની તક આપવી.
- દરેક દિવસનું કાર્ય શરૂ કરતાં પહેલાં. આગલા દિવસનાં કાર્યનું પુનરાવર્તન કરી લેવું.

વાલી/ગ્રામપંચાયત

હા :

૧૪ વર્ષની ઉંમર સુધીનાં બધાંજ બાળકોને ભણવાનો હક છે.

શાળા ગામની સંસ્થા અને તેમાં ભણતાં બાળકોના આપણે સૌ વાલી છીએ.

શિક્ષકો ફક્ત શાળા સુધી સિમિત નથી પુસ્તકો, છાપાં, રેડીયો, ટેલિવિઝન વગેરેની મદદથી શિક્ષણની પ્રક્રિયા સતત ચાલુ રહેવી જોઈએ.

બાળકોને ગુણવત્તાસભર શિક્ષણ મળે.

જવાબદારી :

શાળામાં બાળ-મિત્ર વર્ગના આયોજન માં મદદ કરવી. ગામનું દરેક બાળક નિયમિતપણે શાળામાં ભણવા જાય.

શિક્ષકો બાળકોનાં ભવિષ્ય માટેની જવાબદારી સ્વીકારી શાળામાં વર્ગો નિયમિતપણે લે.

દરેક ધોરણ માટે અલગ વર્ગની વ્યવસ્થા કરીએ. બાળકોની જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા પીવાના પાણી, શૌચાલયોની શાળામાં વ્યવસ્થા રાખીએ.

શાળા અને તેની આસપાસનાં વાતાવરણને સ્વચ્છ રાખી રોગચોળો ફેલાતાં રોકીએ.

માનસિક અને શારીરિક વિકાસ માટે પુસ્તકો, છાપાં, વગેરે ઉપરાંત રમત-ગમતનાં મેદાનો, બાગબગીચા, સંગ્રહાલય વગેરેનું પણ આયોજન કરીએ.

નિરોગી બાળવર્ષ અને શિક્ષક

ગુજરાતના ઓજસ્વી-તેજસ્વી મુખ્યમંત્રીશ્રીએ ૨૦૦૮ના વર્ષને નીરોગી બાળવર્ષ જાહેર કરેલ છે. તો ચાલો નીરોગી બાળવર્ષ દરમ્યાન આપણ પણ સહભાગી બનીએ.

પ્રથમ દૃષ્ટિએ નીરોગી બાળવર્ષની સરકારી ઉજવણી એટલે રેલી અને પ્રભાતફેરી, તંદુરસ્તી બાળ હરિકાઈ, આરોગ્ય મેળા, નિદાન શિબિર, મફત તબીબી સારવાર, બાળકને પોષણયુક્ત આહાર.. વગેરે શબ્દો તથા સમજ મગજ ઉપર પડે, પરંતુ આ રીતની ઉજવણી એ તો ચીલાચાલુ થીંગડા મારવાનું કાર્ય થયું.

એક શિક્ષક તરીકે હું વિચારું છું કે આ વર્ષ દરમ્યાન નીરોગી બાળકોનું નિર્માણ-ઘડતર કરવું તે જ સાચી ઉજવણી બની રહેશે. રોગિષ્ટ બાળકોની સારવાર કે આરોગ્ય તપાસનું કામ તો થશે જ, પરંતુ બાળકો કદી પણ રોગિષ્ટ બને જ નહીં તેવું કાર્ય થાય તો આ વર્ષ સાર્થક થશે. સમાજના વિચાર અને વલણ ઘડતર માટે બાળકો તથા વાલીઓ મારફત પ્રાથમિક શિક્ષક ઉત્તમ કાર્ય કરી શકે તેમ છે. નીરોગી બાળ વર્ષ માટે પાયાનું કામ આપણે કરવું છે.

શારીરિક :

દરેક પ્રાણી કે સજીવ શરીરથી તંદુરસ્ત હશે તો જ તે પોતપોતાનું કાર્ય ઉત્તમ પ્રકારે કરી શકશે, કારણ કે -

સંકલન : ગઢવી લાભુભાઈ વાલાભાઈ
આ. શિ. કન્યા શાળા, કાલોલ જિ. પંચમહાલ

‘શરીરમાઘં ખલુ ધર્મ સાધનમ્’

અર્થાત્ પોતપોતાના કાર્યક્ષેત્રમાં પોતાની ફરજ બજાવવા માટે સાચું સાધન પોતાનું શરીર જ છે. જો સ્વસ્થ, તંદુરસ્ત શરીર ન હોય તો બાળકને ભણવું, ગણવું, રમવું, વાંચવું ન ગમે.

‘પહેલું સુખ તે જાતે નર્યાં.’

એટલા માટે રોગિષ્ટ બાળકોની તબીબી તપાસ કરી મફતમાં સારવાર આપી તેથી સમસ્યા હલ થતી નથી, પરંતુ જેટલા બાળકો જન્મે, ઊંચેર, ભણે, મોટા થાય તે તમામ કાયમ નીરોગી રહે, વારંવાર બીમાર ન પડે, માયકાંગલા, નૂર વગરના ન બને તે દિશામાં વિચારવું અને અમલ કરવો એ જ નીરોગી બાળ વર્ષની સાર્થકતા ગણાશે.

આજે મોટા ભાગના બાળકો પીળાં પેંપા જેવાં, ચહેરા પર એજ, તેજ, કાંતિ વગરના દેખાય છે. શરીરનો પૂરતો વિકાસ નથી થયેલો હોતો. આ માટે આપણે શિક્ષકમિત્રો શું કરી શકીએ ? તંદુરસ્તી માટે મહત્વનો ભાગ બાળકને ખોરાક ભજવે છે. કહેવત પણ છે કે, ‘અન્ન સમા પ્રાણ છે.’

આજના બાળકો ઉપર ચલચિત્ર અને દૂરદર્શનનો મોટો પ્રભાવ છે. જાહેરાતો અને દેખાદેખીથી દોરવાઈને

જંકઠૂડ, ફાસ્ટફૂડ પાછળ પાગલ બન્યા છે. વિવિધ પ્રકારની ચોકલેટો, તૈયાર પીણાં, બિસ્કિટ, કેક, પિત્લા, હોટડોગ, વેફર, ટોસ, પાઉં, રોટી, બ્રેડ વગેરે ખોરાક બંધ કરી દેવા જોઈએ. દાળિયા, મમરા, ખજૂર, સીંગ, ચણા, ચીકી, ભાખરી, સુખડી, મોહનથાળ મગજની લહુડી, ચુરમાનું લાડુ, બોર, શેરડી, ચીકુ વગેરે ખોરાક ખાતા થઈ જાય તેવો વિચાર વાવવો, ઉગાડવો, સાર્થક કરવો એ શિક્ષણનું કાર્ય છે અને તો આ નિરોગી બાળ વર્ષ સાચી રીતે ઉજવ્યું ગણાય.

દરેક શિક્ષક આ વાત વર્ગમાં સમજાવે, વાલી સંમેલનમાં સમજાવે, વિશ્રાંતિ દરમિયાન બાળકો વચ્ચે ફરતા રહી યોગ્ય નાસ્તો લેવાનું સમજાવે. વાલી બેઠકમાં સજીવ ખેતી (ઓર્ગેનિક)ની જ વસ્તુ ઘરમાં વપરાય તે વાત વાલીઓને સમજાવી શકાય. જો ખોરાકના ક્ષેત્રમાં આટલી સફળતા પ્રાપ્ત કરી શકાય તો નીરોગી બાળવર્ષની ૫૦ ટકા સફળતા મળી ગઈ સમજો.

બીજો મહત્વનો મુદ્દો યોગ કસરતનો છે.

આજે દરેક બાળક પરીક્ષામાં ટકાવારી મેળવવા માટે રેસનો ઘોડો નહીં, પણ પુસ્તકીયો કીડો બનતો જાય છે. સવારથી સાંજ સુધી અભ્યાસ, શાતા, ટ્યુશન, કોચીંગ ક્લાસ, કમ્પ્યુટર અને ટી.વી.માં ક્રિકેટ મેચ જોઈને તાળીઓ પાડતા બાળકો શરીરથી માયકાંગલા, હાડકાના માળા જેવા અધૂરા વિકાસવાળા બનતા જાય છે.

શિક્ષકોએ આ ઘર-ઘુસલા બાળકોને મેદાનમાં લાવવાના છે. મેદાનમાં કબડ્ડી, ખો-ખો જેવી રમતો રમતા થાય. સૂર્ય-નમસ્કાર, યોગાસનો, દંડબેઠક, દોડ, કૂદ જેવી કસરતો કરી શરીરને વજ્ર જેવું બનાવવાની તીવ્ર અભીપ્સા બાળકોમાં જે શિક્ષક જગાડી શકે તે આ નીરોગી બાળ વર્ષનો સાચો હીરો ગણાય. કારણ કે એક લોકોકિત છે.

“બારે બુદ્ધિ, સોળે જ્ઞાન અને વિસે વાન,
આવે તેટલા ને આપે, પછી ન રહે માન.”

અર્થાત્ બાળકનો યોગ્ય શારીરિક વિકાસ કદાચ ૨૦ વર્ષની ઉંમર સુધી જ થતો હશે, તો જ આવી લોકોકિત પ્રચલિત બને. તેથી પ્રાથમિક કક્ષાથી જ

કસરત કરી પોતાનું શરીર પડછંદ અને મજબૂત બનાવવાની લગની બાળકોમાં લગાડી દેવી તેનું નામ જ નીરોગી બાળવર્ષની ઉજવણી એમ હું માનું છું.

ત્રીજો મહત્વનો મુદ્દો મનોરોગી બાળકોનો છે. આજે મીડીયા દ્વારા બાળકોને વૈચારિક રીતે રોગિષ્ટ બનાવવાનું મોટું ષડ્યંત્ર ચાલતું હોય તેવું લાગે છે. ભારતીય સંસ્કૃતિનું સત્યાનાશ કાઢવા માટેનું ખાસ મિશન ચાલતું હોય તેવું લાગે. W.W.F. જેવી કૂર કુસ્તીઓ, વિકૃત હિંસાથી ભરપૂર ફિલ્મો, પરપિડન વૃત્તિ મહેકાવતા કાર્ટૂનો, નિયતાની હદ વટાવી દેતા અસામાજિક સંબંધ દર્શાવતી શ્રેણીઓ, જાતિય વૃત્તિઓ બહેકાવે તેવી જાહેરખબરો... આ તમામ પરિબળો દરેક બાળકને મનથી રોગિષ્ટ, વિકૃત બનાવે છે.

નાની સામાન્ય વાતમાં ઘરેથી ભાગી છૂટવું, આપઘાત કરવો, હત્યા, અપહરણ, બળાત્કાર, ચોરી વગેરે ગુનાઓમાં બાળકો ઢસડાતા જાય છે.

આ સમગ્ર ચિત્ર જોતાં આપણા સમાજના બાળકો ભલે શરીરથી તંદુરસ્ત લાગતા હોય, પરંતુ મનથી તો રોગિષ્ટ જ છે.

નીરોગી બાળ સાચા અર્થમાં મનથી પણ નીરોગી હોવો જરૂરી છે. આ માટે નીરોગી બાળ વર્ષ દરમિયાન બાળકનું યોગ્ય રીતે સામાજિક ઘડતર થાય તેવી રામાયણ, મહાભારત, ગીતા આધારિત વાર્તાઓ કહેવી, મહાન ચરિત્રોના નાટકો જોવા, સારી ફિલ્મ જુએ (તારે જમીં પર) સમૂહમાં મેદાની રમતો રમ્યા પછી સમૂહમાં બૌદ્ધિક જ્ઞાન આપવું, ઘરમાં વાલીઓ દ્વારા T.V. કાર્યક્રમો ઉપર નિયંત્રણ મુકાવવું વગેરે પ્રયત્નો દ્વારા નીરોગી બાળકોનું નિર્માણ કરી શકાય તો જ નીરોગી બાળવર્ષ સાર્થક થાય.

આપણા વેદમાં એક વાક્ય છે.

“નયેન આત્મા બલહિનેન લભ્યતે”

અર્થાત્ ‘બળ વગરના એને આત્મા પ્રાપ્ત થતો નથી.’ જેને પ્રાપ્ત થયો નથી તે મનુષ્યરૂપે ફરતું જડપ્રાણી છે, જે આ સમાજ માટે ભારરૂપ અને સમસ્યારૂપ જ છે.

આશા રાખુ કે આ વર્ષ સાચા અર્થમાં નીરોગી બાળવર્ષ સાબિત થાય અને તમામ શાળાઓમાં તેજસ્વી, ઓજસ્વી, કાંતિમાન, આત્માવાન બાળકો અને સાથે સાથે શિક્ષકો પણ જોવા મળે.

પરિવર્તન માટે તમારી જાતને સદા તૈયાર રાખો

આપણે એક વાત વારંવાર સાંભળીએ છીએ કે, 'પરિવર્તન એ સંસારનો નિયમ છે.' અંગ્રેજીમાં પણ કહેવત છે કે Everything is Permenent except change પરિવર્તન સિવાય બધું જ કાયમી છે. પરિવર્તન કાયમ હોઈ જ ન શકે. પ્રકૃતિનો સ્વભાવ પણ પરિવર્તનશીલ છે. દરિયો એવું ઈચ્છે કે મારામાં ક્યારેય ઓટ ન આવે તો એ શક્ય નથી. જીવનનું પણ એવું જ છે. ઓટને જાણો અને ભરતીને માણો.

માણસમાં દરરોજ કેટલું પરિવર્તન થાય છે? બીજું કંઈ ન થાય તો પણ દરરોજ માણસ એક દિવસ મોટો તો થાય જ છે. બાળક અને બુઢાપા વચ્ચે જિંદગી ક્યારેય સીધી લીટીમાં ચાલતી નથી. હાથની રેખાઓમાં Milestone હોતા નથી. વળાંક છે, કર્યા ચઢાવ છે, ક્યાં ઉતાર છે ક્યાં rpeed breaker છે. તેનાં બોર્ડ નથી હોતાં.

પરિવર્તન હંમેશા અણધાર્યા હોય છે. પરિવર્તનો પવન ક્યારે કઈ દિશામાં પલટાશે તે કહેવું મુશ્કેલ છે. પરિવર્તનથી એ જ માણસ કરે છે. જે પરિવર્તન માટે તૈયાર હોતો નથી.

એક માણસને નદી પાર કરવાની હતી. એક હોડીવાળાને તેણે બોલવ્યો. જે દિશામાં જવાનું હતું એ દિશા તરફ પવન વાતો હતો. હોડી સડસડાટ કિનારા તરફ દોડવા લાગી. હોડીમાં સફર કરનારા વ્યક્તિને થોડાં સમયમાં એ જ માર્ગે પાછું ફરવાનું હતું. તેને વિચાર આવ્યો કે અત્યારે તો પવન અનુકૂળ છે. પણ પાછા ફરતી વખતે તો પવન ઊંધો હશે, ત્યારે શું કરીશું? મુસાફરે નાવિકને પૂછ્યું. 'તું વળતી વખતે શું કરીશ? પવન તો સામે હશે? ત્યારે નાવિકે હસીને કહ્યું : કે ચિંતાનું કોઈ કારણ નથી મેં સરસ મજાનો સઢ બનાવ્યો છે. હું પવન બદલી શકવાનો નથી, હોડીનો સઢ ફેરવી નાખીશ. તમે જો જો આવી જ રીતે સડસડાટ આપણે પાછા આવી જઈશું, સવાલ એ છે કે પરિવર્તન માટે સઢ બદલાવાની આપણી તૈયારી છે. ?

પરિવર્તનથી માણસ પરખાઈ જાય છે. સારા પરિવર્તન વખતે જે સમજણથી વર્તે છે. એ નરસા પરિવર્તન વખતે ટકી જાય છે. પરિવર્તનથી વર્તન ન બદલાવું જોઈએ. પણ એ પરિવર્તનથી વર્તન સુધરવું

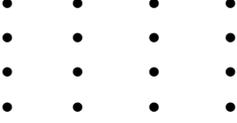
રમેશકુમાર બી.ચૌહાણ
પ્રા. શાળા, વેજમા : પે. સેન્ટર કુવાઝર
તા. મોરવા (હ) જિ. પંચમહાલ

તો જોઈએ જ. દરેક પરિવર્તન માણસને વધુ મેચ્યોર બનાવે છે. દરેક પરિવર્તન સાથે નવા અનુભવો પણ મળે છે. વસંત માણસને ગમે છે. પણ પાનખરથી માણસ થથરી જાય છે. મામસ એ ભૂલી જાય છે કે પાનખર વગર વસંત આવવાની જ નથી.

એક પેઈન્ટર હતો. તેને પૂછવામાં આવ્યું કે પેઈન્ટિંગમાંથી શું શીખવાનું છે? ત્યારે પેઈન્ટરે સરસ વાત કરી. કોરા કેન્વાસમાં જ નવું ચિત્ર દોરી શકા છે. એક ચિત્ર પર બીજું ચિત્ર દોરવા જાઓ તો બંને ચિત્રો બગડી જાય. નવા ચિત્ર માટે નવા પરિવર્તન રૂપી નવું કેન્વાસ લેવું પડે. કેનવાસ બદલી ન શકે એ નવું ચિત્ર દોરી ન શકે. દરેક દિવસ એ એક કેનવાસ છે. સવાર પડે અને ચિત્રો દોરવા શરૂ થાય છે. સાંજ પડવા સુધીમાં માણસ તેમાં ચિત્રો દોરે છે. કોઈ દિવસ ચિત્ર સરસ બને અને એવું પણ બને કે કોઈ દિવસ ચિત્ર નબળું પણ બને. બીજા દિવસે નવું કેનવાસ સામે આવી જાય છે. પરિવર્તન તો હંમેશા નવું ચિત્ર સર્જવાની તક આપતા જ હોય છે. નબળા ચિત્રથી હતાશ ન થા એ જ બીજા દિવસે વધુ સારું ચિત્ર બનાવી શકે છે.

સમય સાથે બદલાઈ ન જાય એ જ સાચો માણસ. એક સાધુએ બાળકને પૂછ્યું, કુગ્ગાનું આયુષ્ય કેટલું? કુગ્ગાથી સમતા બાળકે સરસ જવાબ આપ્યો ! કુગ્ગો જો આખી જિંદગી એમ ને એમ કોથળીમાં પડ્યો રહે તો ચીમળાઈ અને ઓગળી જાય. કુગ્ગામાં જો પૂરતી હવા ભરાય તો એ બાળકો માટે રમવાનું સાધન બને. પણ તેમાં જો વધુ પડતી હવા ભરાઈ જાય તો કુગ્ગો ગમે ત્યારે ફુટી જાય. હવા એટલી જ ભરાવી જોઈએ કે કુગ્ગાનું કર્તવ્ય સાર્થક થાય. પરિવર્તનનો કાબુમાં રહેવા જોઈએ. પરિવર્તનને સમજો. પરિવર્તનને સ્વીકારો. પરિવર્તન માટે તૈયાર રહો. પરિવર્તન તમારા વર્તનને વધુ પરિપક્વ બનાવે એવું હોવું જોઈએ. દરેક પરિવર્તન શુભ છે. એવું વિચારનાર જ આ પરિવર્તનમાં રહેલા સારા તત્ત્વોને પામી અને માણી શકે છે.

કેટલી લીટી દોરાશે ?

અહીં આપેલ $4 \times 4 =$ ટપકાં ને લીટી દોરીને જોડવાના છે. વધુમાં વધુ કેટલી લીટીઓ દોરી શકાશે ?

નિયમો :

- ◆ એક વખત પેન મૂક્યા પછી પેન ઉઠાવવી નહીં.
- ◆ બધાં ટપકાંઓને જોડી શકાય તે રીતે વધુ ને વધુ લીટીઓ દોરવી.
- ◆ એકની ઉપર બીજી લીટી પસાર થવી જોઈએ નહીં.
- ◆ કોઈપણ બે ટપકાંને જોડતી કોસ લીટી દોરી શકાશે નહીં.
- ◆ તો રાહ શું જુઓ છો ? ઉઠાવો પેન અને શરૂ કરો...

રમત પરથી મળતો સંદેશ

□ આપણને જ્યારે જીવનમાં પ્રગતિ કરવી છે ત્યારે આપણા વિચારોને આપણા કુંડાળામાં રમાડવા કરતાં આપણે વિશિષ્ટ પ્રકારે એટલે કે બહારનું પણ વિચારવાની ટેવ પાડવી જોઈએ. □ આપણા વિચારોને એક જ દિશામાં ન દોડાવવા ઠોકરો પણ કાર્ય શરૂ કરતાં પહેલાં તેનું ચિત્ર (Vision) મગજમાં સ્પષ્ટ હોવું જોઈએ. □ જુઓ, અહીં આ રમતમાં જો સીધું જ દોરવાનું ચાલુ કરી દીધું. પરંતુ પહેલા તેનું Vision પ્રથમ નક્કી કરી મગજમાં દોર્યું હશે તો આપણે ઝડપથી બધાં ટપકાં જોડી શકીશું. □ સૌ પ્રથમ કોઈપણ કાર્યનું ચિત્ર સ્પષ્ટ રીતે મગજમાં ક્લિયર કરો. ત્યારબાદ જો શરૂઆત કરશો તો જ સફળતા મળશે.

કાર્યની શરૂઆત એટલે Vision + આયોજન + પૂર્ણ પ્રયત્ન = સફળતા

રમેશકુમાર બી.ચૌહાણ
પ્રા. શાળા, વેજમા : પે. સેન્ટર કુવાઝર
તા. મોરવા (હ) જિ. પંચમહાલ

માઈ રમેશભાઈ લાલાભાઈ
આ. શિ. લુહાર ફ. વર્ગ. પાલ્લા
તા. ઘોઘંબા જિ. પંચમહાલ

કોની પાસેથી શું શીખશો

- ગુલાબ : મારી જેમ તમારા સુકૃત્યોની સુગંધ બીજને આપતા રહો.
- સરોવર : દાન આપવાથી ઈશ્વરે આપેલું ઓછું થતું નથી.
- સૂર્ય : અતિ ઉગ્ર બનશો તો કોઈ સામે પણ નહિ જુએ.
- સોય : જુદા પડેલાને મારી જેમ ભેગા કરતાં શીખો.
- હથોડ : ઘા કરનાર થાકશે.
- સાણસી : ઢીલું મુકશો તો શિકાર છટકી જશે.
- ફુગ્ગા : ફુલતા જશો તો ફાટી જશો.
- વૃક્ષ : કાયાને કષ્ટ આપી શરણે આવેલાને શાંતિ આપો.
- વાદળ : મારી જેમ બીજને માટે વરસી જતાં શીખો.
- તારા : અંધારામાં પણ આશાનો પ્રકાશ ગુમાવશો નહિ.
- ઘડિયાળ : સમય ચૂકશો તો હિંમત ઘટીજશે.
- સાગર : મારી જેમ વિશાળ નિખાલસ હૃદય રાખો.
- અરીસો : જેવા હશો તેવા દેખાશો.
- દિપક : જાતે બળીને બીજને પ્રકાશ આપે.
- ધરતી : મારી જેમ પવિત્રતા જાળવી રાખો.
- બાળક : મારી જેમ નિર્દોષ બનતાં શીખો.
- મધમાખી : મારી જેમ ભેગું ન કરો, લૂંટાઈ જશો.
- કબૂતર : મારી જેમ મન શાંત રાખો.
- કૂતરો : મારી જેમ વફાદારી કરો.
- શેરડી : મારી જેમ ઠંડક આપો.
- પાણી : મારી જેમ બીજને ઉપયોગી બનો.

આદર્શ બાળક અને શિક્ષકની ઓળખ

સતીષ પી. પ્રજાપતિ (એમ.એ.)
આ.શિ. ભાદરોલી બુઝર્ગ પ્રા. શાળા
તા. કાલોલ, જિ. પંચમહાલ

શિક્ષકો અને બાળકો સહજ, સરળ, નિર્દોષ અને ભગવાનનાં વહાલા હોય છે. તેઓમાં મહાન થવાના કેટલાંક ગુણો નજરે પડે છે કે જેનાથી બાળક કે શિક્ષક આદર્શ કહેવાય છે. આમાના કેટલાક ગુણો નીચે મુજબના છે.

(૧) એ શાંત સ્વભાવનો હોય છે : જ્યારે બધી વાતો એનાથી પ્રતિકુળ થતી માલુમ થાય છે અથવા બધાંજ નિર્ણય વિરોધપક્ષમાં હોય છે. ત્યારે પણ તે કોપિત થતો નથી.

(૨) એ ઉત્સાહી હોય છે : જે કંઈ કરે છે તે, તેને પોતાની યોગ્યતા પ્રમાણે ઉત્તમથી ઉત્તમ રૂપમાં કરે છે. નિષ્ફળતાનો ભય એને સતાવતો નથી.

(૩) એ સત્યનિષ્ઠ હોય છે : સાચું બોલવામાં એ ક્યારેય પણ ડરતો નથી. ઉદારતા વશ કરવું અને અપ્રિય સત્ય પણ નથી બોલતો.

(૪) એ ધૈર્યવાન હોય છે : એ પોતાનાં સત્કર્મોમાં દૃઢ રહે છે. પોતાનાં સત્કર્મોના ફળ માટે ભલે એને લાંબો સમય સુધી રાહ જોવી પડે છતાં પણ તે ધૈર્ય છોડતો નથી, નિરુત્સાહી થતો નથી. પોતાના કર્મોમાં લાગ્યો રહે છે.

(૫) એ સહનશીલ હોય છે : 'સહન કરે સંત' એ કહેવત પ્રમાણે એ બધાં દુઃખો સહન કરે છે. પરંતુ કદી પણ એ વિશે ફરિયાદ કરતો નથી.

(૬) એ અધ્યવસાયી હોય છે : પોતાના કાર્યમાં કદી બેદરકારી રાખતો નથી. એ કાર્ય એને ભલે લાંબા સમય સુધી કરવું પડે તો પણ એ પાછો પડતો નથી.

(૭) એ સમચીત હોય છે : એ સફળતા અને અસફળતા બંને અવસ્થાઓમાં સમતાજાળવી રાખે છે.

(૮) એ સાહસી હોય છે : સારા માર્ગ પર ચાલવામાં, લોક કલ્યાણના કામો કરવામાં, ધર્મનું અનુસરણ અને પાલન કરવામાં, માતા-પિતા અને ગુરુજનોની સેવા કરવામાં તથા આજ્ઞા માનવામાં ગમે એટલી વિઘ્ન બાધાઓ આવે છતાં તે જરા પણ હતાશ થતો નથી. પરંતુ વધુ દૃઢતા અને સાહસથી આગળ વધે છે.

(૯) એ આનંદી હોય છે : એ અનુકૂળ - પ્રતિકૂળ દરેક પરિસ્થિતિઓમાં પ્રસન્ન રહે છે.

(૧૦) એ વિનયી હોય છે : એ પોતાની શારીરિક-માનસિક શ્રેષ્ઠતા અને કોઈ પ્રકારની ઉત્કૃષ્ટ સફળતા પર

ક્યારેય પણ ગર્વ કરતો નથી. અને ન તો બીજાઓને પોતાનાથી હીન અથવા તુચ્છ સમજે છે. વિદ્યા દદાતિ વિનયમ્ ।

(૧૧) એ સ્વાધ્યાયી હોય છે : એ સંયમ, સેવા, સદાચાર અને જ્ઞાન આપનારા ઉત્કૃષ્ટ સદ્ગ્રંથો તથા પોતાના ધોરણનાં પાઠ્યપુસ્તકોનું અધ્યયન કરવામાં જ રુચિ રાખે છે. એમાં જ પોતાનો યોગ્ય સમય લગાડે છે. ફાલતું પુસ્તકો કે જે એને આ સદ્ગુણોથી હીન કરનારાં હોય એમાં સમય બગાડતો નથી.

(૧૨) એ ઉદાર હોય છે : એ બીજાના ગુણોની પ્રસંશા કરે છે, બીજાની સફળતા પ્રાપ્ત કરવામાં યથાશક્તિ મદદ માટે બરાબર તત્પર રહે છે. તથા તેની સફળતામાં ખુશીઓ માણે છે. એ બીજાની ખામીઓને વણદેખી કરે છે.

(૧૩) એ ગુણગ્રાહી હોય છે : એ મધમાખીની માફક ગુણગ્રાહી વૃત્તિવાળો હોય છે. જેવી રીતે મધમાખી વિવિધ પ્રકારનાં ફુલોનો સોને લઈને અમૃત તુલ્ય મધનું નિર્માણ કરે છે. એવી જ રીતે આદર્શ બાળક શ્રેષ્ઠ પુરુષો, શ્રેષ્ઠ ગ્રંથો અને સારા મિત્રો પાસેથી તેના સારા ગુણોને ચોરી લે છે અને તેના દોષો છોડી દે છે.

(૧૪) એ ઈમાનદાર અને આજ્ઞાકારી હોય છે : એ જાણે છે કે ઈમાનદારી જ સર્વોત્તમ નીતિ છે. માતા-પિતા અને ગુરુના સ્વ-પરકલ્યાણકારી ઉપદેશોને તે માને છે. એ જાણે છે કે વડીલોની આજ્ઞા પાળવાથી આશીર્વાદ મળે છે. અને આશીર્વાદથી જીવનમાં બળ મળે છે. એ ધ્યાન રાખે છે કે બીજાઓના આશીર્વાદ અને શુભકામનાઓ સદાય પોતાની સાથે રહે છે.

(૧૫) એ એક સાચો મિત્ર હોય છે : એ હંમેશા ભરોસાપાત્ર સ્વાર્થરહિત પ્રેમ કરનારો, પોતાના મિત્રોને સાચો રસ્તો બતાવનારો તથા મુશ્કેલીમાં મિત્રોને સંપૂર્ણ સાથ આપનારો મિત્ર હોય છે.

કપટી મિત્ર ન કિજિણ, પેટ પૈઠિ બુધિ લેત, । આગે રાહ દિખાય વો, પીછે ધક્કા દેત ॥

ગુરુ સંગ કપટ, મિત્ર સંગ ચોરી । યા હોની નિર્ધન, યા હો કોઠી ॥

(બાળ સંસ્કારમાંથી)

ગણિત શિક્ષણ

હરીશ દરજી
એમ. એ. નેટ (યુજીસી) CIC
કો-ઓર્ડીનેટર,
તાલુકા શાળા સંતરામપુર

તમે વાંચ્યું, સાંભળ્યું, અનુભવ્યું હશે કે - ગણિત એ જ્ઞાન-વિજ્ઞાનની દરેક શાખાનો આધાર છે. ગણિત વિના જીવનનો કોઈ પણ વ્યવહાર સંભવી શકે નહીં. જે વ્યક્તિનું ગણિત સારું હોય છે તે વ્યક્તિને લગભગ દરેક વિષય સારી રીતે સમજાઈ જતો હોય છે. તેથી જ તો દરેક દેશમાં બાળકના ઔપચારિક શિક્ષણની શરૂઆત થાય ત્યારથી જ ભાષાની સાથે સાથે ગણિત પણ શીખવવામાં આવે છે, પરંતુ ગણિત શીખવું એટલું શું શીખવું ? ગણિત આવડવું એટલે શું આવડવું ?

ગણિત એ સંકેતોનો વિષય છે. તેથી ગણિત આવડવું એટલે જુદાં જુદાં સંકેતોના અર્થ (માત્ર નામ નહીં) આવડવા. દા. ત. ૩, ૨૧, +, -, ×, ÷, =, >, ૪^૨, √, ∈ %, - ૫ ૨/૩ વગેરે.

ગણિત એ સંકલ્પનાઓનો વિષય છે. તેથી ગણિત આવડવું તેને કહેવાય જેણે જુદી જુદી સંકલ્પનાઓ આત્મસાત કરેલી હોય (માત્ર ગોખેલી ન હોય). દા.ત. સરવાળો, અવિભાજ્ય સંખ્યા, વ્યાજ, ટકા, પરિમિતિ, ક્ષેત્રફળ, ગણ, યુગ્મકોણ, વિધેય વગેરે.

ગણિત એ ગણતરીઓનો વિષય છે. તેથી જેને જુદી જુદી ગણતરીઓ ઝડપથી અને સચી કરતા ફાવતું હોય તેને ગણિત આવડે છે તેમ કહેવાય. દા.ત. સરવાળો કરવો, ટકા કાઢવા, સરાસરી કાઢવી, વર્ગમૂળ શોધવું, અવયવ પાડવા, ચોરસ મીટરને ચોરસ કિલોમીટરમાં ફેરવવા વગેરે.

ગણિત એ કોયડા ઉકેલવાનો વિષય છે. તેથી ગણિતમાં તે હોશિયાર જેને કોયડા ઉકેલતા એટલે કે પદ્ધતિસર વિચારતા આવડતું હોય.

ગણિત એ માહિતીની સચોટ (અર્થાત્ ટૂંકી પરંતુ ચોક્કસ) રજૂઆત કરવાનો વિષય છે. તેથી ગણિત શીખવું એટલે પરિસ્થિતિને પૂરેપૂરી છતાં ટૂંકમાં રજૂ કરતાં શીખવું. દા.ત. આપેલી વિગત પરથી સમીકરણ બનાવવા, આલેખ બનાવવા, આકૃતિ બનાવવી વગેરે.

ગણિત એ તર્કનો વિષય છે. તેથી ગણિત શીખવું

એટલે કમબદ્ધ રીતે સત્ય સુધી પહોંચતા શીખવું. આ યાદીને હજી ઘણી વિસ્તૃત કરી શકાય. ગણિત એટલે તુલના, ગણિત એટલે અનુમાન, ગણિત એટલે માપન, ગણિત એટલે કોઠાસૂઝ વગેરે...

છે ને ગણિત ખૂબ રસપ્રદ અને જોરદાર વિષય ! છતાં તે કંટાળાજનક અને અઘરો કેમ બની જતો હશે ? ગણિતમાં સારા ગુણ લાવનાર વિદ્યાર્થીમાં પણ ઘણીવાર કોઠાસૂઝ કેમ નહીં હોતી હોય ?

ગણિત મજા લેવાનું, બુદ્ધિવિકાસનું, વ્યક્તિત્વ વિકાસનું સારું સાધન બની રહે તે માટે જરૂરી છે.

(૧) વિદ્યાર્થી ગણિતને યંત્રવત્ કરવાને બદલે સમજતો થયા.

(૨) “માર્ક્સ” મેળવવા માટે નહીં, આનંદ મેળવવા માટે ગણિત કરતો થાય.

(૩) શીખેલા ગણિતને વ્યવહાર સાથે જોડતો થાય.

આવું શી રીતે થઈ શકે ?

(૧) સીધે સીધી વ્યાખ્યાઓ, સિદ્ધાંતો કે સંકલ્પનાઓ પાકી કરાવી દેવાને બદલે કે લખાવી દેવાને બદલે પહેલાં તે અંદરથી સમજાય તે માટે શરૂઆતમાં કેટલાક પ્રશ્નો કરવા જોઈએ, ઉદાહરણ આપવા જોઈએ, ચર્ચા ચલાવવી જોઈએ. દા.ત. ટકાનો ખ્યાલ આપવો છે. ચર્ચા કરી શકાય છે.

● નિલેશને ૫૦૦માંથી ૩૦૦ ગુણ મળે છે. પંકજને ૧૦૦૦માંથી ૪૦૦ ગુણ મળે છે. આ બંનેમાંથી હોશિયાર કોણ ?

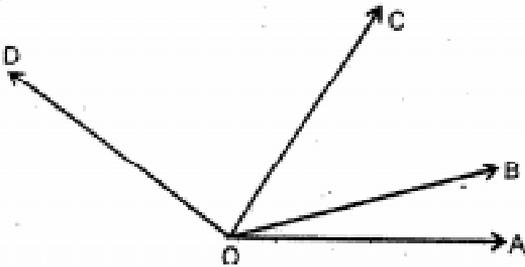
● રાકેશને પૈસા વ્યાજે મૂકવા હતા. તે દેના બેંકમાં ગયો, તો મેનેજરે કહ્યું તમે ૫૦૦ રૂ. રાખો તો ૧ વર્ષ પછી તમને ૫૫૦ રૂ. પાછા મળે. રાકેશ બરોડા બેંકમાં ગયો, તો ત્યાંના મેનેજરે કહ્યું તમે ૧૦૦ રૂ. રાખો તો ૧ વર્ષ પછી તમને ૧૧૫ રૂ. પાછા મળશે. રાકેશે

પોતાની પાસેના ૫૦૦૦ રૂ. કઈ બેંકમાં રાખવા જોઈએ.

આવા એક-બે પ્રશ્નોની ખુલ્લી ચર્ચા કરવાથી અંતે આપોઆપ તારણ નીકળશે કે નિલેશના ગુણ ૫૦૦માંથી છે. પંકજના ગુણ ૧૦૦૦માંથી છે, તેથી સીધી સરખામણી થાય નહીં. જો બંનેના ૧૦૦માંથી કેટલા ગુણ એમ પહેલા કાઢી લઈએ તો પછી સીધી સરખામણી થઈ શકે. તે જ રીતે દેના બેંકનો જવાબ ૫૦૦ રૂ. રાખવાથી મળતી રકમનો છે. જ્યારે બરોડા બેંકનો જવાબ ૧૦૦ રૂ. રાખવાથી મળતી રકમનો છે. જો બંને બેંક માટે ૧૦૦ રૂ. રાખવાથી ૧ વર્ષ પછી કેટલા રૂપિયા મળે તે કાઢી લઈએ તો સીધી સરખામણી કરી નક્કી કરી શકાય કે કઈ બેંકમાં પૈસા મૂકવા જોઈએ. અર્થાત્ સરખામણી કરતી વખતે માહિતીનો સંદર્ભ એકસરખો હોય તો જ વધારે ફાવે. આવો એકસરખો સંદર્ભ બધાએ સાથે મળી ૧૦૦ નક્કી કર્યો છે અને ૧૦૦ના સંદર્ભે અપાતી માહિતીને કહેવાય છે ટકા ૧૦૦માંથી મેળવેલ ગુણ એટલે ટકા, ૧૦૦ રૂપિયા પરનું વ્યાજ એટલે ટકા વગેરે...

દા.ત. ખૂણાનો ખ્યાલ આપવો છે, ચર્ચા કરી શકાય કે -

અહીં એક જગ્યા O પાસેથી શરૂ થતા ચાર રસ્તા બતાવ્યા છે. શું રસ્તો A અને B એક જ તરફ જાય છે ? ના. તો ? B રસ્તો બીજી તરફ જાય છે એટલે કે થોડો ફંટાય છે. A અને C એક જ તરફ જાય છે ? ના. તો ? C રસ્તો પણ ફંટાય છે. તે જ રીતે D રસ્તો

પણ ફંટાય છે. ફંટાવું એટલે કે અલગ દિશામાં જવું તેને ગણિતની ભાષામાં કહે છે ખૂણો બનાવવો. OA સાથે OB ખૂણો બનાવે છે. OA સાથે OC પણ ખૂણો

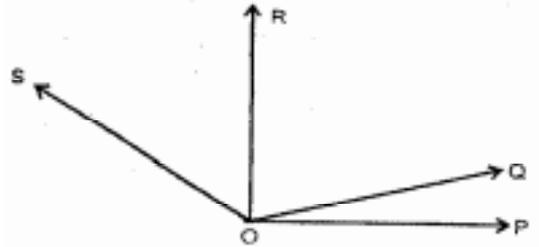
બનાવે છે. OB સાથે પણ OC ખૂણો બનાવે છે; વગેરે.. હવે રસ્તો A કરતા રસ્તો B ફંટાય છે. રસ્તો B ફંટાય છે, રસ્તો D પણ ફંટાય છે, પરંતુ શું આ બધા એકસરખા ફંટાય છે ? ના. તો ? OA કરતાં OB થોડોક જ અલગ તરફ છે. જ્યારે OA કરતા OC વધારે અલગ દિશામાં છે. વળી OD તો ઘણો જ ફંટાયેલો છે. તો કેટલા પ્રમાણમાં અલગ દિશામાં જાય છે. તેને કહે છે ખૂણાનું માપ. જે રસ્તો વધારે પ્રમાણમાં અલગ દિશામાં હોય તે મોટો ખૂણો બનાવે છે તેમ કહેવાય. અહીં OA સાથે OB નાનો ખૂણો બનાવે છે. જ્યારે OA સાથે OD ઘણો મોટો ખૂણો બનાવે છે તેમ કહેવાય. ખૂણાનું માપ અંશમાં લેવાય છે. આવી મૌલિક ચર્ચા કરી ખૂણાનો ખ્યાલ આપી શકાય.

(૧) થોડી સમજ પડતી થાય એટલે તેને ચોક્કસ બનાવવા, દૃઢ કરવા વિવિધ પ્રકારના દાખલા કરાવવા જોઈએ. દા.ત. ટકા માટે -

● કેતનને કુલ ૧૦૦૦ ગુણમાંથી ૮૩૦ ગુણ મળ્યા. તેના જ વર્ગમાં ભણતી માનસીને કેતન કરતાં ૫ ટકા ગુણ વધારે આવ્યા. તો માનસીએ કેટલા ગુણ મેળવ્યા હશે ?

● સોમાભાઈનું ૧૦ એકરનું ખેતર છે. ૫૦ ટકા તેમણે જાતે ખેડી નાખ્યું. ૩૦ ટકા તેમના મોટા દિકરાએ ખેડ્યું. હવે કેટલા એકર ખેડવાનું બાકી રહ્યું ? વગેરે...

ખૂણા માટે -

(૧) $\angle POQ$ કરતા $\angle QOS$ નાનો છે.

સાચું કે ખોટું ?

(૨) $\angle POR$ ૯૦° નો છે. $\angle POQ$ નો છે તો $\angle OQR$ કેટલા અંશનો થાય ?

(૩) $\angle SOR = 60^\circ$ નો છે તો તે $\angle QOR$ કરતાં નાનો છે કે મોટો ?

(૪) $\angle POS$ નું માપ કેટલું ? શીખી ગયા હોય તેવા બે-ત્રણ બિંદુઓનો એકસાથે ઉપયોગ કરવાનો આવતો હોય તેવા કોયડા આપવા જોઈએ.

દા.ત. : કવિતા પાસે કેટલાક ફૂલ હતા. તેમાંથી ૫૦ ટકા તેણે રસ્તામાં આવતા મંદિરમાં આપ્યા. બાકી વધ્યા તેમાંથી ૫૦ ટકા વિદ્યાલયમાં સરસ્વતીજીની મૂર્તિ પર ચડાવ્યાં. બાકી વધ્યા તેના ત્રણ સરખા ભાગ કર્યાં.

બાલવાર્તાનું નાનું શાસ્ત્ર

શેરીઓમાં રમતાં કે શાળામાં ભણતાં ભૂલકાઓને આપણી શાળાઓની કે શેરીઓની સૃષ્ટિ સાંકડી પડે છે. એમના મનોરથો આપણી આ દુનિયામાં સમાતા નથી. એમનાં તરંગો આકાશ પાતાળને બાથ ભરવા મથે છે, પણ આપણી શિસ્તના ખ્યાલો, એમના મનોરથોને રૂંધે છે. આપણા નિયમો તેમના તરંગોને ખોળે છે. આથી બાળકો મૂંઝાય છે. હિજરાય છે માવતર પણ મૂંઝાય છે. આવા સમયે માવતરનો, બાળકને અને શિક્ષકને એમની મૂંઝવણમાંથી ઉગારે છે વાર્તા :

વાર્તા એ એક નજરાણું છે કે જે રોતાંને છાનાં રાખે છે, રખડુને નિયમિત બનાવે છે, તોફાનીને શિસ્તમાં રાખે છે. અને કંટાળેલાંને રસતરબોળ કરે છે.

બાળકને મન વાર્તા એ ગગનચુંબી ઉડ્ડયનો માટેનું પ્લેટફોર્મ બને છે. રંગીન કલ્પનામાં નહાવા માટેનો રસકુવારો બને છે. જીવનની રૂંધામણો વહેવડાવવા માટેનો ઢાળ બને છે. એક અદ્ભુત, રમ્ય અને સ્વકીય દુનિયામાં દોરી જનાર દોસ્ત બને છે.

કલ્પનાવિહાર એ માનવીની દોલત છે. સત્ય જગતને ખેડતાં ખેડતાં કલ્પના જગતમાંથી પ્રાણબળ મેળવવું તે માનવીની પ્રકૃતિ છે. આ જગતમાં રણસંગ્રામમાં ઝડૂમવાનું જોર માણસને કલ્પના જગતમાંથી જ મળે છે. બાળકને માટે તો કલ્પના જગત એ જીવાદોરી જેવું છે. જીવન બળ એમને કલ્પના સૃષ્ટિમાંથી જ મળે છે. એટલે વાર્તાઓ તો બાળકોને માટે જીવન જીવવાની જડીબુટ્ટી જ બને છે.

એક ભાગ મિત્રો માટે રાખ્યો. એક ભાગ પ્રધાનાચાર્યને આપ્યો. એક ભાગ પોતાની પાસે રાખ્યો. જો કવિતાના ભાગે એક ફૂલ આવ્યું હોય તો તેની પાસે શરૂઆતમાં કેટલા ફૂલ હશે ?

● મેહુલ પોતાના ઘરેથી નીકળતા સીધા રસ્તા પર ૫ મીટર સીધો ચાલે છે. ત્યાંથી જમણી તરફ 92° વળી ફરીથી ૧૦ મીટર ચાલે છે. ત્યાંથી ફરીથી જમણી તરફ 94° વળી ૮.૭ મીટર ચાલે છે. મેહુલના માર્ગનો નકશો બનાવી કહો કે તે છેવટે ક્યાં પહોંચ્યો ?

શ્રી બિપીનચંદ્ર એચ. પટેલ
આ. શિ. વરીઆલ પ્રા. શાળા
તા. શહેરા

બાળકોની દુનિયામાં પ્રવેશ કરવાનો માર્ગ તરંગોની દુનિયામાંથી જ પસાર થાય છે. બાળક કોઈ દિવસ આ આપણી કહેવાતી દુનિયામાં સીધું પ્રવેશ કરી શકતું જ નથી. અને કરે છે તો વાસ્તવિક દુનિયામાં તે અજાણ્યા જેવું જ બની રહે છે.

બાળકોને મન વાર્તા એ જીવનનો એક નવીન જ અનુભવ છે. શબ્દોની પરંપરા દ્વારા ઊભી થતી સૃષ્ટિને વારંવાર જોઈને તે આનંદ પામે છે. અને એ આનંદ તેની જીવનયાત્રામાં આગળ વધે છે.

વાર્તા તે માનવ જીવનનો અજર અમર વારસો છે. વાર્તાઓમાં માનવહૃદયના કૂણા અને કઠોર ભાવો, ડહાપણ અને પ્રકૃતિપ્રેમ બૂંધાયાં હોય, છે. વાર્તામાં વાર્તારસ તો હોય જ છે પણ સાથે સાથે જીવનનું કંઈક ને કંઈ રહસ્ય એમાં ગર્ભિત રીતે ગૂંથાયેલું હોય છે. વાર્તાઓ જીવનનું આ રહસ્ય બાળકો સમક્ષ પ્રત્યક્ષ કરે છે.

આપણું વાર્તાધન હજુ એમને એમ પડ્યું છે. દટાયેલી વાર્તાઓને કોઈક, મેઘાણીએ, કોઈક ગિજુભાઈએ કે કોઈક જુગતરામભાઈએ ખોદી કાઢવાનો પુરુષાર્થ કર્યો છે. ખરો, પણ એ ખજાનો હજુ જાણે કે ઉપયોગમાં આવ્યા વગર એમને એમ પડી રહે તેના જેવું મોટું દુર્ભાગ્ય બીજું શું હોઈ શકે ?

આપણને માબાપ તેમજ શિક્ષકોને જો બાળકો પ્રત્યે ખરેખર પ્રેમ હોય તો તેમના મનોરાજ્યને સમૃદ્ધ

કરવા આપણે તેમને વાર્તાઓ કહેવી જ જોઈ. બાળકોને ચોકલેટની બક્ષિસ કરતાં વાર્તાની બક્ષિસ વધુ સમૃદ્ધ બનાવશે. બાળકો પાસે નવી નવી વાર્તાઓ લઈ જવાનું તથા બાળકોને એમાં રસ તરબોળ કરવાનું આપણે જો સ્વીકારવું હોય તો એ વાર્તાઓ કહેવાની કેટલીક નીતિરીતિ આપણે સમજી લેવી પડશે.

વાર્તા કહેવાની પણ એક કલા છે. એમાંયે બાળકો પાસે વાર્તા મૂકવાની તો ખાસ કળા છે. બાળકો વાર્તા સાંભળે છે. ત્યારે તે સંગીત, તાલ, ચિત્ર, ભાષા, ભાવ, અભિનય, ગતિ એ બધાંયે કળાનાં અંગોને આત્માસાત કરવા મથતાં હોય છે. એટલે વાર્તા કહેનાર માત્ર બનાવોનું વર્ણન કરે છે તો બાળકો વાર્તાને પ્રત્યક્ષ નહિ કરી શકે. કારણકે વાર્તા એ માત્ર બનાવો નથી. પણ વાર્તાનું આદિ અને અંતથી બાંધેલું સંપૂર્ણ શિષ્ય છે. તેમાં

ઘાટ છે, ભાવ છે. અને ભાષા પણ છે.

આપણે જે વાર્તા કહીએ છીએ તેનું ચિત્ર બાળક પોતાની કલ્પનાની સૃષ્ટિ સામે ખડું કરતું જાય છે. સંસારના અનુભવો બાળકને ચિત્રપટ નિર્માણ કરવામાં સહાયભૂત થાય છે. એટલે મે બાલવાર્તાનું મંડાણ બાળકોના અનુભવના પ્રદેશ ઉપર થયેલું હશે તો તેઓ એક સુંદર કલ્પના - સૃષ્ટિ ખડી કરી શકશે ને માણી શકશે. બાળકોને આપણે જે વાર્તા કહીએ તે તેમની સૃષ્ટિની ફરતે ગૂંથવી જોઈએ.

વાર્તા સુંદર હોય છતાંય જો કહેવાની ઢબછબ બરાબર ન હોય, શબ્દોની પસંદગી તથા ભાષા કક્ષા અનુરૂપ ન હોય તો સારી વાર્તા મરી પરવારે છે. એટલે વાર્તાની અભિવ્યક્તિ યોગ્ય રીતે થવી જોઈએ.

શ્રીમદ્ ગીતા - જ્ઞાન, ભક્તિ અને કર્મ (યોગ)નો સમન્વય

વિશ્વ વંદનીય મહાત્મા ગાંધીજીને મળવા એક ધર્મ યુસ્ત ધર્મગુરુ આશ્રમમાં આવ્યા. પૂ. ગાંધીજી રેડિયો ચલાવતા હતા અને આ વિદ્વાન પાદરી સાહેબ ગાંધીજી સાથે ધર્મ ચર્ચા કરતા હતા. પૂ. ગાંધીજીને વિશ્વના બધા ધર્મોમાં શ્રદ્ધા હતી. તેઓ માનતા કે બધા ધર્મો સત્યને સ્વીકારે છે. એમને મન ધર્મનું કેન્દ્રબિંદુ એટલે ‘સત્ય’ સત્ય એજ પરમેશ્વર સત્ય સાથે અજોડ રીતે જોડાયેલ છે. આ ચર્ચા ચાલતી હતી ત્યારે ગાંધીજીની પાસે જે બે પાંચ ધર્મ પુસ્તકો પડેલાં હતાં તેમાં ‘ગીતા’ છેક નીચે અને બાયબલ ગ્રંથ ઉપર ગોઠવેલો હતો. પાદરીએ હસતાં હસતાં કહ્યું, “બાપુ, આ બધા ધર્મગ્રંથોમાં બાયબલ કેવું સુંદર જણાય છે ? ખ્રિસ્તી ધર્મ વિશ્વનો શ્રેષ્ઠ ધર્મ છે.” ગાંધીજી આ મર્મયુક્ત કટાક્ષ સમજ્યા અને એમણે પણ હસતાં હસતાં કહ્યું, “પાદરી સાહેબ, બરાબર છે. બાયબલ શ્રેષ્ઠ છે, તેની ના નથી. પણ પુસ્તકોના ઢગલામાંથી પેલું નાનું જણાતું પુસ્તક જો હું ‘ગીતા’ ખેંચું તો શું થાય ? બધા ગ્રંથ નીચે આવે.” પાદરી સાહેબ સમજી ગયા. ગાંધીજીએ કહ્યું, “બધા ધર્મોમાં ઉત્તમ વાતો જ છે. અને ધર્મોની અંદર સત્ય, ઈશ્વર અને નીતિની સુંદર વાતો જ છે. બધા ધર્મોનો

સાર છે સત્ય અને માનવતાપૂર્ણ વર્તાવ.” યાદ રહે કે પૂ. ગાંધીજીનો બાયબલ ગ્રંથમાં ભગવાન ઈશુનું (પ્રભુપુત્ર) ગિરિપ્રવચન ખૂબ પ્રિય હતું. વાસ્તવમાં ઈશુપુત્રનું ગિરિપ્રવચન વિશ્વનું સર્વશ્રેષ્ઠ પ્રવચન છે જ. ગાંધીજી એમની પ્રાર્થનામાં બધા ધર્મોની પ્રાર્થના કરાતા. એમને બધા ધર્મો પ્રત્યે સમભાવ - પ્રેમ હતો.

આમ હોવા છતાં પૂ. મહાત્મા ગાંધીજીને શ્રીમદ્ ભગવદ્ ગીતા પર પૂર્ણ શ્રદ્ધા હતી. ગાંધીજી લખે છે : “મને જ્યારે કોઈ ધર્મસંકટ આવે છે - ત્યારે હું ગીતામાતાનું શરણ લઉં છું. આમાંથી મને સદાય શાંતિ પ્રાપ્ત થઈ છે અને પથદર્શન પણ પ્રાપ્ત થયું છે. જે ગીતા વાંચે છે તે જીવનમાં કદાપિ હતાશ થતો નથી. ગીતાવાણી જ જીવનનું અમૃત છે.” મહાત્મા થોરો વિશ્વના મહાન ચિંતક ગણાય છે. એમનો ‘ગીતા’ પ્રત્યેનો અભિપ્રાય પણ જાણવો રહ્યો. આદરણીય ધોરો જણાવે છે કે “ગીતામાં એટલું ઉત્તમ અને સર્વવ્યાપી જ્ઞાન છે કે તેના ગાનાર કૃષ્ણને આજે પણ હજારો વર્ષો પછી યાદ કરે છે. ‘ગીતા’ જેવો ગ્રંથ હજુ સુધી બીજો લખાયો હોય એમ જાતું નથી.” ‘ગીતા’ની સનાતન વાણી સૌ માટે પ્રેરણા બની રહી છે. વિદ્વાનો એક વાતનો

સ્વીકાર કરે છે કે ગીતા વેદ અને ઉપનિષદોનો સાર છે. આનો ખ્યાલ ગીતાજીના અભ્યાસ પછી જ આવે.

માગશર સુદ એકાદશી એટલે ગીતા જયંતીનો પવિત્ર દિવસ. આ એક એવો ગ્રંથ છે કે જેની જયંતી ઉજવાય. આ દિવસે જ કૃષ્ણ પરમાત્માએ કૃષ્ણને કુરુક્ષેત્રના મેદાનમાં - ધર્મક્ષેત્ર પર ગીતા જ્ઞાન આપેલું અને અર્જુનને ક્ષત્રિય ધર્મ અંગેનું પૂર્ણજ્ઞાન આપેલું. એ ગૂંચવાએલ અર્જુનને કૃષ્ણ ગીતાના અઢારમાં અધ્યાયમાં તેના મનની બધી ગૂંચવણો દૂર કરે છે અને અર્જુનને તેનામાં શ્રદ્ધા જાગે છે અને તે શ્રદ્ધાપૂર્ણ અવસ્થામાં સંતોષ પામીને ઝૂમી ઉઠે છે. અને કહે છે કરિષ્યે વચનં તવ ॥ (શ્લોક ૭૩)

‘તમે કહેશો તો પ્રમાણે હું કરીશ.’ આ કૃષ્ણની સત્યવાણીનો પ્રભાવ હતો - જે અમૃતવાણીએ અર્જુનની હતાશા દૂર કરી અને તેને પોતાને ધર્મ સમજાવ્યો.

‘મહાભારત’ અને ‘રામાયણ’ એ બન્ને ગ્રંથો મહાકાવ્યની કક્ષાના સર્વમાન્ય ગ્રંથો છે. રામ અને કૃષ્ણને આજે પણ પરમાત્મા તરીકે શ્રદ્ધાળુ ભક્તો સ્વીકારે છે અને એમની ભક્તિ શ્રદ્ધાપૂર્વક રીતે સૌ કરે છે.

ગીતાના પ્રથમ શ્લોકમાં જ શરૂઆતમાં જ આ મહાભારતના યુદ્ધને ‘ધર્મયુદ્ધ’ કહેલું છે વ્યાસજી ધૃતરાષ્ટ્ર દ્વારા સંજયને પૂછે છે કે- ‘હે સંજય ! ધર્મભૂમિ કુરુક્ષેત્રમાં એકઠા મળેલા, યુદ્ધની ઈચ્છાવાળા મારા પુત્રો અને પાંડુના પુત્રોએ શું કર્યું ? આ પછી સંજય ત્યાંની - યુદ્ધભૂમિની સ્થિતિનું વર્ણન કરે છે અને અર્જુન-કૃષ્ણ સંવાદ થાય છે. મહાન યોદ્ધો પણ આ સ્થિતિમાં પૂર્ણ હતાશાના અંધકારમાં અટવાય છે અને કૃષ્ણ પરમાત્મા કહે છે કે ‘અર્જુન’, તું ક્ષત્રિય છે, ક્ષત્રિયો ધર્મયુદ્ધને સ્વીકારે. તેને ત્યજીને ભાગે નહિ.’ ગીતાના પ્રથમ અધ્યાયથી છેક ૧૮મા અધ્યાયના અંત સુધી આ સંવાદ ચાલે છે. આગળ કહ્યું તેમ સત્યવાણીનો પ્રભાવ જ એવો હોય છે કે એ વાણીની અસર થયા વિના રહે જ નહિ. અર્જુન કૃષ્ણના સંદેશને ઝીલે છે અને આ ધર્મયુદ્ધ લઢે છે. અંતે સત્યનો જય થાય છે. સત્ય જીતે છે, અસત્ય હારે છે. ‘સત્યમે વિજયતે’ સૂત્રનો રણકો સનાતન સત્ય

છે જ.

માણસે પણ જીવનમાં સંઘર્ષ કરવો પડે છે. સંઘર્ષમાં વ્યક્તિ જ્યારે છટકવાનો પ્રયત્ન કરે ત્યારે તે કાયર વ્યક્તિ ગણાય છે. સંઘર્ષ પછી જ માણસ સાચા સ્વરૂપે - માણસ તરીકે પ્રકાશી ઊઠે છે. એવી કોઈ વ્યક્તિ નહિ જડે જેના જીવનમાં એક યા બીજા સ્વરૂપે સંઘર્ષ ન આવ્યો હોય. અરે, અબજોપતિના જીવનમાં પણ આવા દિવસો આવે જ છે. જો મન યોગ્ય રીતે તૈયાર કર્યું હોય તો સંઘર્ષ સમયે તે વ્યક્તિ તેની સામે ટકી જાય છે. અને જે કાયર બનીને છટકે છે અને આત્મહત્યા કરે છે, તેના પ્રશ્નો ઉકલતા નથી. પાછળના સૌ દુઃખી થાય છે. તે સૌ માટે અંધકાર છોડીને જાય છે. આ બરાબર નથી. જીવન એટલે સુખ-દુઃખ દ્વંદ્વતી પ્રયોજાએલું સત્ય. તેમાંથી બહાર નીકળવાનો પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. - જેમ અર્જુને કર્યો. ‘ગીતા’માં જ્ઞાનયોગ, કર્મયોગ અને ભક્તિયોગની પૂર્ણ ચર્ચા થઈ છે. બીજા અધ્યાયમાં જે સાંખ્યયોગ દ્વારા જ્ઞાનની ચર્ચા છે, તે જ્ઞાનયોગ છે. સ્થિતપ્રજ્ઞ-જ્ઞાનીનાં લક્ષણો બતાવ્યાં છે. ત્રીજા અધ્યાયમાં કર્મયોગ અને બારમા અધ્યાયમાં ભક્તિયોગની પૂર્ણ ચર્ચા થઈ છે. ગીતામાં કૃષ્ણ અર્જુનને કહે છે. શરીર નાશવંત છે. આત્મા અજર-અમર છે. જ્ઞાની લોકો મરેલાનો કે જીવતો શોક કરતા નથી. મૃત્યુનો શોક નહિ કરવો. જન્મ અને મૃત્યુ સનાતન સત્ય છે. આત્મજ્ઞાન દ્વારા જ પરમ શાંતિ મળે છે. આ છે જ્ઞાન યોગ.

પ્રભુ કહે છે કે કર્મ કરો, પણ ફળની આશા ન રાખો. જો રાખશો તો દુઃખી થશો. જે ફળ મળે તેનો સ્વીકાર કરો. બધું પ્રભુ પર છોડો. તેનામાં શ્રદ્ધા રાખો. જે પરિસ્થિતિ આવે તે સહન કરવાની પ્રભુ શક્તિ આપે તેવી પ્રાર્થના કરો. નિષ્કામભાવે કરેલું કર્મ શ્રેષ્ઠ છે. આ છે કર્મયોગ.

પ્રભુમાં પૂર્ણ શ્રદ્ધા રાખી તેની ભક્તિ કરો. ભક્તિ પણ નિષ્કામભાવે કરો. પ્રભુની સંપૂર્ણ શરણાગતિ. પ્રભુના અનન્ય ભક્ત બની રહો. નરસિંહ મહેતા, મીરાંબાઈ અને સંત તુલસીદાસની જેમ દુઃખને પણ ભક્ત પ્રભુની પ્રસાદી માને છે. વ્યક્તિને જે માર્ગ યોગ્ય

લાગે તેનો સ્વીકાર કરે અને તે માર્ગે આગળ વધે. ગંગોત્રીથી પ્રગટેલી પવિત્ર ગંગા છે. કે ગંગાસાગર પછી સમુદ્રમાં મળીને એકરૂપ બને છે, તે રીતે જ્ઞાનમાર્ગ-ભક્તિમાર્ગ અને કર્મમાર્ગ ત્રણે પ્રભુમહાસાગરના જલમાં જ એકરૂપ બની જાય છે. જીવ શિવ સ્વરૂપ બની જાય છે.

‘સમત્વં યોગ ઉચ્યતે ॥’ (અધ્યાય-૨ શ્લોક-૪૮) આમાં ‘સમત્વ’ શબ્દ ખૂબ સૂચક અને અર્થપૂર્ણ છે. કોઈ પણ સ્થિતિમાં - સુખમાં દુઃખમાં મનની સ્થિતિ સરખી રાખવી. કઈ રીતે ? મન અને ઈન્દ્રિયોના સંયમ દ્વારા ઈન્દ્રિય નિગ્રહ વિના મન પર કાબૂ ન આવે. આ માટે

સતત સ્વાધ્યાય અને ભક્તિ કરવી. માનવ પ્રત્યે પ્રેમભાવ ખરો, પણ આસક્તિભાવ નહિ. આસક્તિ જ દુઃખ ઊભું કરે છે. મહાત્મા ગાંધી કહેતા કે જ્યારે જ્યારે મને મૂંઝવણ થતી ત્યારે ગીતા વાંચતો અને વિચારતો. તેમાંથી મને અચૂક ઉકેલ મળી જતો. ગીતાજી તો આત્મજ્ઞાનનો કુંભ છે. તેનું કુંભજ્ઞાન જીવનનું કલ્યાણ કરે છે. ‘ગીતાજયંતી’નો એક જ સંદેશ છે કે આ ગીતા જ્ઞાન દ્વારા જીવન ધન્ય બનાવો. ગીતાજ્ઞાન દ્વારા સત્યની અનુભૂતિ થશે જ. સત્ય એટલે પરમેશ્વર. આ છે ગીતાનો સંક્ષિપ્ત સાર.

શશિકાંત એલ. વૈદ્ય

નાતાલ નવું વર્ષ, એક શુભ અવસર

ઈશ્વરે સૃષ્ટિની રચના કરી, તેમાં ઈશ્વરની જે અજાયબ શક્તિ છે તેની બરાબરી કોઈ કરી શકતું નથી. કેમકે જે મહાન યોજનાઓ જેનો ઉપયોગ મનુષ્ય તથા બીજાં જેઓ હયાત છે તેઓને જીવન મળે અને તે પુષ્કળ મળે એ માટે પ્રભુ ઈસુ આ જગતમાં આવ્યા. ઈશ્વરને સાચી રીતે સમજી શકવો તે પણ મનુષ્ય માટે મુશ્કેલ છે. અન આ બધું એક દિવસની વાત નથી પણ હજારો વરસથી તેનું નિર્માણ થયા કરે છે.

ઈશ્વર સદા જીવતો છે. સનાતન છે. આજના સમાજો અગાઉના સમયો સમજી શકતા નથી. અને અગાઉ જે કંઈ બન્યું તેમણે ભવિષ્ય માટે માર્ગદર્શન પૂરૂ પાડ્યું છે. ઈશ્વરે માણસને ઉત્પન્ન કર્યું, તો પણ તે મનુષ્યથી અદૃશ્ય જણાય છે. ઈશ્વરમાં મહાન શક્તિ છે. ઈશ્વરનું આયુષ્ય નથી તે સદા જીવતો છે. મહાન શક્તિ છે. ઈશ્વરનું આયુષ્ય નતી તે સદા જીવતો છે. માણસનું આયુષ્ય છે. અને તે મૃત્યુને આધિન થાય છે. મનુષ્યની ત્રણ અવસ્થા તે, બાળપણ, જુવાની અને ઘડપણ તે ચાલુ આવતી પ્રક્રિયા છે. ત્યારે ઈશ્વરની ત્રણ અવસ્થા ઈશ્વરે પોતે સ્થાપી છે. તેમાં ઈશ્વર પોતે તથા ઈસુખ્રિસ્ત જે ઈશ્વરપુત્ર ગણાય છે કે જેમણે આ જગતમાં આવી ઈશ્વરના જેવા મહાન કામો કરેલાં છે. તથા ઈશ્વરનો પવિત્ર આત્મા જે ઈસ્વર પોતે જ તેમાં કાર્યરત છે. ઈશ્વર

અતિ પવિત્ર છે. તે અપવિત્રતા તથા અપ્રમાણિકતા, જુદા તથા અસત્યને ધિક્કારે છે.

પ્રથમ મનુષ્ય આદમ અને તેની સ્ત્રી, હવા તરીકે ઓળખાય છે. આ બંને સ્ત્રીપુરૂષ ઈશ્વરની સંગતમાં જીવતા હતા. પરંતુ ઈશ્વરે તેમને જે આજ્ઞા આપી તે તેઓ પાળી શક્યાં નહિ. અને તેથી તેઓ લાચાર બન્યાં અને ઈશ્વરથી વિમુખ બન્યાં. પાપ, અન્યાય અને બીજા ગુણ લક્ષણો તેમાં ભળ્યાં. તેથી તેમના વારસો પણ એજ સ્થિતિના ભાગીદાર બન્યા. તેમને માથે કાયદા કાનૂન દાખલ થયા. એટલે મૃત્યુની સજા, પથ્થરથી મારવું. આ નિયમો પ્રથમ ઈસાએલીઓમાં દાખલ થયા. અને તેમાં એક સ્ત્રીએ પાપ કર્યું, અન્યાયને કારણે તેને પથ્થરથી મારવા શિક્ષા થઈ. લોકો પણ તેને મારવા તૈયાર થઈ ગયા. પણ ત્યાં ઈસુ હાજર હતા, તેમણે લોકોને કહ્યું કે જે કોઈ માણસે કદી પાપ કર્યું ન હોય તો તે પહેલો પથ્થર મારે, એથી લોકો ખચકાયા અને કોઈએ સ્ત્રીને પથ્થર માર્યો નહિ. ઈસુએ તે સ્ત્રીને જીવતદાન આપ્યું. એટલે પાપ એ મનુષ્યને બોજા રૂપ છે. સાંસારિક જીવનમાં મનુષ્યમાં એ બધુ ચાલી શકે પણ ઈશ્વર એ બધું ચલાવી શકે નહિ. પ્રથમ આદમ અને હવાને બે પુત્ર થયા. મોટાનું નામ કાર્થન અને નાનાનું નામ હાબેલ હતું. બંને જુદા જુદા કામ કરતા. હાબેલ ઘેટાંપાળક હતો

અને કાઈન ફળઝાડ ખેતી કરતો હતો. બંનેએ પોતાની આવકમાંથી ઈશ્વરને બક્ષીસ કે અર્પણ આપવા વિચાર્યું. તેમાં કાઈન ફળ લાવ્યો, અને હાબેલ થોડાં ઘેટાં લાવ્યો. પણ ઈશ્વરે હાબેલનું અર્પણ માન્ય કર્યું કેમ કે તે જીવતું અર્પણ હતું. આથી કાઈનનું અર્પણ માન્ય થયું નહીં. તેથી કાઈન તેના ભાઈ ઉપર ગુસ્સે થયો. અને તેનું ખૂન કર્યું. હવે મનુષ્યમાં આ પ્રથમ ખૂન હતું એ પછી કાઈનની પ્રજા શરૂ થઈ, અને તેમાં પાપનો પ્રવેશ થયો. જે આજે પણ માનવ જીવનમાં પાપનો વારસો જોવા મળે છે.

ઈસુ ખ્રિસ્ત મનુષ્ય અને ઈશ્વર વચ્ચે મધ્ય છે. પાપની ગુલામી તથા તેની અસરો દૂર કરવા, તથા પાપનો છૂટકારો આપવા તે માનવપુત્ર બની આ પૃથ્વી ઉપર આવ્યા. અને તારણનો માર્ગ સિદ્ધ કર્યો. દરેક માણસ પાપમાં પામ્યો છે. અને પાપને આધિન થાય છે. માણસ આખું જગત મેળવે પણ પોતાના જીવની હાની પામે તો એથી તેને શો લાભ થશે ?

ઈસુએ કહ્યું કે, જાગતા રહો અને પ્રાર્થના કરો, તમે પરીક્ષણમાં ન પડો. આત્મા તત્પર છે ખરો પણ શરીર પ્રબળ છે. તેમના શિષ્યોને પણ તેમણે કહ્યું કે તમે જગતનું પણ મીઠું જો બેસ્વાદ બને તો તે શાથી ખારું કરાશે ?

માણસના વિચારો ગમે તે હોય પણ તેના પગલાં ગોઠવવા તે ઈશ્વરનું કામ છે. ઈસ્વરે દુનિયા સ્થાપી તેની કોઈપણ વસ્તુ ઈશ્વરથી ચડિયાતી નથી. તો પણ માણસો ઈશ્વર જે થાપ્યું તેની ભક્તિ, આરાધના કરે છે. એથી તેને કોઈ લા થતો નથી. પણ ઈશ્વરના આશીર્વાદ ગુમાવે છે. અને ઈશ્વરને તે આધિન થતું નથી. બીજા કોઈથી તારણ નથી કેમકે આપણું તારણ થાય એવું બીજું કોઈ નામ આકાશ તળે માણસોમાં આપેલું નથી. ઈસુએ કહ્યું કે, આકાશ તથા પૃથ્વી જતા રહેશે પણ મારી વાતો જશે નહિ. દરેક ઘૂંટણ મારી આગળ ગમશે.

ઈશ્વર માણસોનું બંધારણ જાણે છે.

ઈશ્વરે મુસા પેગંબર મારફતે દશ આજ્ઞાએ તથા નિયમશાસ્ત્ર આપ્યું. નીતિ કે નિયમોની માણસોને જ ર છે. તો પણ માણસો તેનું પૂરેપૂરું પાલન કરતા નથી.

ઈસુનો જન્મ બે હજાર વર્ષ ઉપર બેથલેહેમ એ નાના ગામે થયો હતો. તેમના મા-બાપ મરયમ તથા યુ હતા સુથારનું કામ કરતા હતા તેઓ વસ્તી ગણત્રીને કારણે તાનું નામ નોંધાવવા બેથલેહેમ ગયા હતા. ભીડને લીધે તેમને જગ્યા મળી નહિ. એટલે તેઓ ડોર બાંધવાની ... જે ગભાણ કહેવાય છે, ત્યાં રહ્યા હતા. ઈશ્વરનો ગાબ્રીર ... દૂત તેઓને મળ્યો અને ઈસુનો જન્મ થવાનો હતો. ત્યાં આ શર્મા એક નવો તારો ઊગ્યો. તેનો પ્રકાશ ઈસુ ઉપર પડતા હતો. ખેતરોમાં રહેતા ભરવાડો તથા માગી લોકો ઈસુના દર્શન કરવા ગયા. આકાશી દૂતોની ફોજ ત્યાં ઊતરી આવી તેઓ ગાતા હતા કે પરમ ઊંચામાં દેવને મહિમા તથા પૃથ્વી ઉપર શાંતિ થાવ. ઈસુએ માણસોમાં ઉપદેશો, ચમત્કારો અને ૩૦ વરસ રહ્યા પછી તેઓ ફરીથી ઈશ્વર પાસે સ્વર્ગમાં ગયા અને ફરી પાછા આવનાર છે. પવિત્ર શાસ્ત્ર બાઈબલ દુનિયાની બધી ભાષાઓમાં લખાયેલું છે. તેનું વેચાણ પણ ઘણું તો નાતાલ તથા નવું વર્ષ દુનિયાના તમામ દેશોમાં તારીખ, વાર, વરસ પાળવામાં આવે છે. એજ નાતાલ તથા સાલ મુબારક.

હરિ હારે ક્યાંથી હોય ?

તન-મનના આતંકવાદીઓ હોય, ત્યાં હરિ હારે-સાથે ક્યાંથી હોય ?

નેતાઓ બની ગયા હોય ખુરશીદાસો, નશ્યત સ્વાર્થમાં દેશદાઝલીન હોય નેતાઓ ત્યાં ભલા ! હરિ હારે ક્યાંથી હોય ?

ત્યુશનિયા શિક્ષકો વિદ્યાર્થીની પાછળ પાગલ હોય, ત્યાં મારા વહાલા !

સાચી વિદ્યા ક્યાંથી હોય ? હાઈબ્રીડના અનાજ લોકોને પધરાવતા હોય, ત્યાં મીઠા-મધુરા સ્વાદ ક્યાંથી હોય ? ટી.વી. ચેનલો પર અશોભનીય દૃશ્યો જોવાતા હોય, ત્યાં સ્વસ્થ-સંસ્કારી સમાજ ક્યાંથી હોય ?

સંતો-મોટા બાવાઓ ભક્તો સ્વાર્થી હોય, ત્યાં 'ઝૂં ચૂપ' હરિ હારે ક્યાંથી હોય ?

જીવનમાં જીવવા જેવી ચીજ

બોલવા જેવી ચીજ	- સત્ય.
કરવા જેવી ચીજ	- સેવા.
છોડવા જેવી ચીજ	- અનીતિ.
દેખાડવા જેવી ચીજ	- દયા
સાયવવા જેવી ચીજ	- ઈજ્જત
ગુંજારવ કરવા જેવી ચીજ	- ભગવાનની સ્તુતિ.
ભણવા જેવી ચીજ	- વ્યનામૃત
પીવા જેવી ચીજ	- ક્રોધ
ખાવા જેવી ચીજ	- ગમ
પચાવા જેવી ચીજ	- બુદ્ધિ
ગળી જવા જેવી ચીજ	- અપમાન
વાંચવા જેવી ચીજ	- જીવનપ્રાણ બાપાશ્રીની વાતો.
પાળવા જેવી ચીજ	- ભગવાનની આજ્ઞા.
લેવા જેવી ચીજ	- જ્ઞાન
હારવા જેવી ચીજ	- ગર્વ
ત્યાગવા જેવી ચીજ	- વાસના.
સિદ્ધ કરવા જેવી ચીજ	- શ્રીજીની મૂર્તિ.
આપવા જેવી ચીજ	- દાન

સાચી વાત

“મઈ માથું આપે, નાક નહીં,
હું ગુજરાતીઓને કહું છું,
શરીરે ભલે તમે દુબળા હો,
પણ કાળજું વાઘ સિંહનું રાખો,
જે કામ મહોબતથી થાય છે,
તો વેરઝેરથી થતું નથી,
કડવી છતાં સાચી વાત,
કહેવી એ જ વફાદારી છે.”

-સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ

સંકલ્પ

“સંકલ્પ વિના એ શક્ય નથી
તું રોક નયનનાં આંસુ મથી
તું હાથની મુઠ્ઠી વાવી જો
રેખાઓ બધી બદલાઈ જશે.”

-શેખાદમ આબુવાલા

ધ્યાન એ યોગીનું પ્રથમ કર્તવ્ય છે.

ઘણી વખત માણસ વિચારે તેમ થતું હોય છે. હાથના ઘોડા ઘણી વખત લાત પણ મારી બેસે છે. કલ્પના અને સ્વપ્નો કોઈ વાર ફળે છે. માટે સદ્વિચાર કરવાનું મહાપુરુષો કહે છે. સુવિચાર માથે પ્રાર્થના પણ કહેવાય છે કે, “સબકો સદ્બુદ્ધિ કે ભગવાન.”

એક વખત રામકૃષ્ણ પરમહંસના આશ્રમમાં ગૌરાંગ યુવાન શાક સમારી રહ્યો હતો. તે શાક સમારતો હતો ત્યારે તેની નજર એક બિલાડીને આવતાં નિહાળી રહી ! અને બે ધ્યાન થતાં જ છરી હાથની આંગળીએ જરા ચટકો કરી ગઈ.

બરાબર એ જ સમયે સ્વામી વિવેકાનંદ ત્યાંથી પસાર થતાં હતાં. તેમણે આ શાક સુધારતા ગૌરાંગને હાથે છરી વાગતા જોયું અને પૂછ્યું, “ગૌરાંગ, તમે શાક સુધારવા બેઠા ત્યારે વિચાર આવ્યો હતો કે, છરી કદાચ વાગી જશે માટે સંભાળીને સમારવું ?”

ગૌરાંગ બોલ્યો, “હાજી, મને એવો વિચાર આવ્યો હતો.” સ્વામી વિવેકાનંદ બોલ્યા, “તમારા વિચાર જ આકાર પકડ્યો. તમે બેધ્યાન થયા તે વાગી, માટે ખતરનાક ગણાય. ધ્યાન એ યોગીનું પ્રથમ કર્તવ્ય હોય છે. તમે હવે બિલાડીને દોષ ના દેતા, પણ તમે બેધ્યાન થયા તેની આ સજા છે.” વિવેકાનંદની આ વાણી સાચે જ કેટલી સચોટ છે.

મારે થવું છે...

જ્યોત સે જ્યોત મારે થવું છે...
મારે ધનવાન નહીં પવિત્ર બનવું છે...
મારે સારા નહીં સાચા બનવું છે...
મારે સુખી નહીં સદાચારી બનવું છે...
મારે મહાન નહીં નમ્ર બનવું છે...
મારે પ્રસિદ્ધ નહીં પવિત્ર બનવું છે.

ચિંતનદીપ

શરદ એચ. પટેલ
સિ.લે. ડાયટ, સંતરામપુર

આળસુ

ફક્ત એ જ આળસુ નથી,
જે કાંઈ નથી કરતો,
આળસુ તો એ પણ છે કે
એ બધુ સારુ કામ કરી શકે છે,
પણ કરતો નથી.

-સોક્રેટીસ

કેળવણી

સાબુ અને કેળવણી એકદમ
અસર નથી કરતાં પણ
જતે દિવસે એ ઘણો મેલ કાંપે છે.

-માર્ક ટ્વેઈન

દેશ બને છે.

દેશ બને છે વીરોના શૌર્યથી, વીરાંગનાઓના
સત્વથી અને શહીદોના લોહીથી, અન્યાય વિરુદ્ધ
લડવું તે મહાન ગુણ છે, પછી તે માટે કોઈપણ મૂલ્ય
યુક્તવું પડે. જીવન સમર્પિત કર્યા વગર, નવજીવન
પ્રાપ્ત થઈ શકે નહિ.

-સુભાષચંદ્ર બોઝ

પગ ઉપાડો

બેસી રહેવાથી શું વળે 'આદિલ'
પગ ઉપાડો તો દ્વારિકા સામે

-આદિલ મનસૂરી

ભાવિ

માનવ જાતનું ભાવિ નાના બાળકનાં પગ વડે
આગેકૂચ કરે છે.

શિક્ષક

શિક્ષક અગ્નિ જેવો, મર્યાદા સાચવનારને હુંફ
આપનારો અને મર્યાદા ઓળંગનારને દઝાડનાર
હોવો જોઈએ.

-પાંડુરંગ આઠવલે

હિંમત

એટલે તો કાળ સામે છું,
અડીખમ આજ પણ,
બાજીઓ હારી હશે,
હિંમત હજી હારી નથી.

-શૂન્ય પાલનપુરી

શિક્ષણ

તમે જે ચીજને ચાહો છો એ ચીજને બીજા લોકો
પણ ચાહતાં અને પામતાં શીખે એ પ્રવૃત્તિ એ જ
શિક્ષણ. શિક્ષણ એ કોઈ કૌમોડિટી નથી, વેપાર
કરવાની ચીજ નથી. માણસને લહરથી અને આનંદી
થઈને જીવવાની કળા શીખવે એ સાચો શિક્ષક.

-ઓશો !

વિજેતાઓ

વિજેતાઓ કોઈ અલગ કામ નથી કરતા,
તેઓ દરેક કામ અલગ રીતે કરતા હોય છે.

-શિવ ખેરા

આંતરમન

આંતરમન દ્વારા
ઈચ્છો એ પ્રાપ્ત કરો,
અને સફળતાના શીખેરા
સર કરો

-ગિજુભાઈ ભરાડ

સમય

ભૂતકાળ વટાવી લીધેલ ચેક જેવો
નિરર્થક છે. ભવિષ્યકાળ પ્રોમિસરી
નોટ જેવો છે, જેની પાકતી તારીખની
રાહ જોવી પડતી રહે છે. વર્તમાન
પેઝન્ટ ટેન્સ સમાન અમૂલ્ય ભેટ છે.

દશા

“કુછ લોગો કી દશા ચક્કી કે સમાન હોતી હૈ,
વે પિસતે દૂસરે કો હૈ ઔર ચિલ્લાતે સ્વયં હૈ

-રામકૃષ્ણ પરમહંસ

ભાષા-અભિવ્યક્તિ અને લેખન

નાનપણથી તમે ભાષા શીખતાં આવ્યાં છો. છેલ્લાં દસ વરસથી શાળાકક્ષાએ તમારો ભાષા અંગેનો અભ્યાસ પદ્ધતિસર ચાલતો રહ્યો છે. ભાષાની રચનાથી માંડીને એની અનેક ખૂબીઓની જાણકારી તમે મેળવી છે. તમારા મનમાં જે ભાવ છે કે જે અર્થ છે તેને કેવી રીતે વ્યક્ત કરવો એટલે કે, કેવી રીતે બોલવું. કે લખવું એ તમને શીખવવામાં આવ્યું છે. તેમ છતાં, તમને હજુ પણ થતું હશે કે, જોઈએ તેવું અસરકારક બોલવાનું કે લખવાનું હજુ ફાવતું નથી. આપણે ઈચ્છીએ તેવા શબ્દો ઘણી વાર જડતા નથી અથવા તો આપણે ઈચ્છીએ તેવાં ધારદાર સચોટ વાક્યો આપણે લખી શકતાં નથી. કેટલીક વાર તો, આપણે બે-ત્રણ વખત લખીએ છીએ ને છતાં આપણને ખુદને એ લખાણથી સંતોષ થતો નથી. આપણી જરૂરિયાત અને આપણી કક્ષા પ્રમાણેનું ન બોલાય કે ન લખાય ત્યારે આપણને મનમાં વસવસો થાય છે. જો એમ થતું હોય તો હવે આપણે એના ઉપાયોની દિશામાં ચિંતન કરવું જોઈએ.

અસરકારક બોલવું કે અસરકારક લખવું એને આપણે ‘ભાષા-અભિવ્યક્તિ’ તરીકે ઓળખાવીએ છીએ. તમે અત્યાર સુધીમાં વ્યવહારમાં કે વ્યક્તવ્યો રૂપે કે અન્ય સંદર્ભોમાં કેટલું બધું બોલ્યાં હશે ! કેટલું બધું તમે લખ્યું હશે ! અનેક વખત અનેક વિષયોના સવાલ-જવાબથી માંડીને, નિબંધ, પત્રો વગેરે ઘણુંબધું આવું કાર્ય તમે કર્યું છે. કેટલાંકે તો, કવિતા-વાર્તા વગેરે જેવું સાહિત્યિક લખાણ લખવાની મથામણ પણ કરી હશે. આટલાં વરસોના અભ્યાસ પછી પણ હજુ ખુદને સંતોષ થાય અને બીજાને પણ ગમી જાય એવું ભાગ્યે જ કશું લખાયું હશે. એમ કેમ એ વિચારવા જેવું છે.

અભ્યાસ માટે આવતાં-જતાં, બજારમાં, ઘરમાં ને શાળામાં તમે રોજ કેટલું બધું ચાલતાં હશે ! ધ્યાન રાખી હિસાબ કરીએ તો કદાચ દરરોજના ચાર-પાંચ કિલોમિટર તો થઈ જ જાય. પણ એવું ચાલવાથી તમારા સ્વાસ્થ્યને ભાગ્યે જ ફાયદો થતો હશે; પરંતુ એટલા જ કિલોમિટર જો સભાનપણે, શુદ્ધ હવામાં ઊંડા શ્વાસ લેતાં લેતાં, હાથપગના હલનચલનના યોગ્ય તાલમેલ સાથે સવારે કે સાંજે કસરતની રીતે પદ્ધતિસર ચાલો તો તમારી તંદુરસ્તી માટે એ જરૂર ફાયદાકારક બને. એવું જ બોલવા-લખવા વિશે છે.

તમે જાણો છો કે, ભાષાની ખૂબીઓ અનેક છે. એની સૌથી મોટી ખૂબી તો એ છે કે, ભાષા કંઈ કુદરતી બક્ષિસ નથી. જો કુદરતી બક્ષિસ હોત તો એ સૌની પાસે એકસરખી હોત. સૌને ભાષા એકસરખી આવડતી હોત. ભાષાને માણસે પોતે પોતાની જરૂરિયાતના સંદર્ભમાં શોધી કાઢેલી છે. અને એ પેઢી-દર-પેઢી વારસા રૂપે આગળ વધતી રહી છે. ભાષા શીખવી અને શીખવવી પડતી પ્રવૃત્તિ છે. ભાષાને દરેક બાળકે શીખવી પડે છે અને વડીલો એને એ શીખવે છે. ભાષા જો શીખવી અને શીખવવી પડતી પ્રવૃત્તિ હોય તો દેખીતું છે કે, જો એને પદ્ધતિસર શીખવવામાં આવે તો એ વધુ અસરકારક થાય.

ગુજરાતી ભાષાની એક ખૂબ જાણીતી ઉક્તિ : ‘લખતાં લહિયો થાય’ એ તમે પણ સાંભળી હશે. ‘છોક, ભૂંસ, લખ’ એવા મતલબની વાત કવિ ઉમાશંકર જોશીએ પણ કરી છે. એમાં એમણે ‘અભ્યાસ’ પર ભાર મૂક્યો છે. દરેક બાબતમાં મહાવરો જરૂરી બાબત છે. અભ્યાસથી એટલેકે મહાવરાથી જ પ્રતિભા અને અસરકારકતા આવે છે. લેખનને માત્ર ઉદ્યમ તરીકે લઈએ તો એનાથી કશું ન થાય. માત્ર લખ્યાં કરો તો લહિયા બની શકો, પણ સારું લખનારા નહીં. સારું લખનાર બનવા માટે સભાન રીતે, શબ્દો અને વાક્યોને સમજી-સમજીને, ચકાસી-ચકાસીને લખવાનો અભ્યાસ કરવો જરૂરી છે. તમારા અભ્યાસમાં તમે જે ગદ્ય-પદ્ય કૃતિઓ ભણો છો તેમાં પ્રયોજાયેલી ભાષાનો તમે જો સભાનતાથી અભ્યાસ કરો તો તમે પણ એવી જ સર્જનાત્મક ભાષા લખતાં થઈ શકો. ગદ્ય કે પદ્ય કૃતિમાં લેખકે કેવા શબ્દો પસંદ કર્યાં છે, તેમને કેવી ખૂબીથી અમુક વક્તવ્યમાં ભેગા કર્યાં છે અને એનાથી એ કેવું અસરકારક લખાણ બન્યું છે - તે સમજતાં સમજતાં તમે પણ એવું લખાણ લખતાં થઈ શકો.

શબ્દોને શસ્ત્રો બનાવીશું ?

કોઈનો ન્યાય તોળવા બેસો ત્યારે બોલવામાં ધ્યાન રાખજો;

શબ્દો શક્તિશાળી શસ્ત્રો પણ હોય છે,
જેને કારણે અનેક મહાત્મારત સર્જાય છે.

તમારી જીભને કારણે સામો માણસ ગમાર લાગે એવું તો ન જ કરો.

તમારા માટે મોઢે સામો માણસ નાનો લાગે એવું તો કરતા જ નહીં.

એક કઠોર શબ્દ, એક ધારદાર વાગ્બાણ
કોઈના દિલને લાંબા સમય સુધી કોતર્યા કરશે અને મૂકી જશે એક કાયમી જખ્મ.

સ્વીકારો કે બીજાઓ તમારાથી જુદા છે,
જુદી રીતે વિચારે છે, જુદી રીતે વર્તે છે,
કંઈક જુદું જ અનુભવે છે અને બોલે છે.
થોડાક સૌમ્ય બનો અને શબ્દોથી એના ઘા રુઝાવો.
શબ્દો ફૂલ જેવા હળવા હોવા જોઈએ,
શબ્દો શાંતિ પમાડે તેવા હોવા જોઈએ,
જે લોકોને એકમેક સાથે જોડી આપે અને સુખચેનનો અહેસાસ કરાવે.

શબ્દો જ્યારે શસ્ત્રો બને છે.
ત્યારે લોકો એકમેકનો મુકાબલો દુશ્મનની જેમ કરે છે.

જિંદગી બહુ જ ટૂંકી છે,
અને આપણી દુનિયા કુરુક્ષેત્ર
બનાવવા માટે બહુ નાનકડી છે.

Book Post

To,

સ્વાનગી કારકુળ :

ગિલ્લા શિક્ષણ અને તાલીમ ભવન, સંતરામપુર. જિ. પંચમહાલ.

ફોન અને ફેક્સ નં. (૦૨૬૭૫) ૨૨૦૦૫૯, ૨૨૦૦૯૨

Website : www.dietsantrampur.org

E-mail : diet_santrampur@yahoo.com

diet_santrampur@gujarat.gov.in